

Monitoring konijnenwelzijn op kinderboerderijen

Leeuwarden, oktober 2013

Immy Kloet 890708002
Franca Paardekooper 880519003

Begeleidende docenten:
Corine Oomkes, Marko Ruis & Vincent Neddermeijer

Monitoring konijnenwelzijn op kinderboerderijen

*De ontwikkeling van een slow scan en een quick scan om het konijnenwelzijn op
kinderboerderijen te beoordelen naar aanleiding van een praktijkinventarisatie
van het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij*

*Een scriptie in opdracht van Hogeschool Van Hall Larenstein
en het Lectoraat Welzijn van Dieren*

Afstudeeronderzoek 59400

Immy Kloet 890708002
Franca Paardekooper 880519003
Leeuwarden, oktober 2013

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeeronderzoek “Monitoring konijnenwelzijn op kinderboerderijen”. In dit onderzoek wordt beschreven hoe de praktijkinventarisatie van het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij, geleid heeft tot de ontwikkeling van een *slow scan* en een *quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij.

In Nederland bezit 12% van de gezinnen een konijn (*Oryctolagus cuniculus*), wat neer komt op 964.000 konijnen in Nederland (*Vinke et al., 2011*). Veel van deze, als gezelschapsdier gehouden, konijnen worden niet optimaal verzorgd en gehouden (*Leenstra et al., 2009*) waardoor ze veel ongerief kunnen ervaren en vroegtijdig sterven (*Schepers et al., 2009*). Wanneer het konijnenwelzijn op kinderboerderijen goed zou zijn, kan dit, vanwege de voorbeeldfunctie van kinderboerderijen, een goed voorbeeld zijn voor de mensen die thuis konijnen houden. Het konijnenwelzijn op veel kinderboerderijen in Nederland laat echter te wensen over (*van der Valk, 2006*). Om een goede welzijnsstandaard te garanderen zullen kinderboerderijen bewust moeten worden van het konijnenwelzijn op hun kinderboerderij en moeten eventuele verbeterpunten aangeduid worden.

Onze dank gaat uit naar onze afstudeerbegeleiders, Corine Oomkes, Marko Ruis en Vincent Neddermeijer, voor de begeleiding van alle projecten. Ook willen wij graag Henri Kuipers bedanken voor de hulp bij het vaststellen van de weegfactoren. Daarnaast zou het niet mogelijk zijn geweest een *slow scan* en een *quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen zonder de hulp, medewerking en gastvrijheid van alle bezochte kinderboerderijen. Daarom gaat grote dank uit naar alle kinderboerderijen die bezocht zijn om het monitoringsprotocol uit te voeren. Als laatste gaat onze dank uit naar Vere Bedaux, Mariska Oude Nijhuis en alle mensen die bijgedragen hebben aan het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij (2010), die als basis gebruikt is voor het ontwikkelen van de *slow scan* en de *quick scan*.

Immy Kloet & Franca Paardekooper

24 september 2013

Leeuwarden

Summary

Kloet I. & Paardekooper F.S. 2013. *Monitoring rabbit welfare in petting-zoos*

About 12 % of Dutch families own a rabbit (*Oryctolagus cuniculus*), what comes down to a total of 964.000 rabbits in the Netherlands (Vinke et al., 2011). Recent studies, conducted by Leenstra et al. (2009) and Caneel et al. (2000,) show that the rabbits' living conditions are often threatening to its welfare. Petting-zoos could function as a role model and therefore might influence the overall healthcare of rabbits kept as pet. If the rabbits at petting-zoos are correctly housed, taken care of and their welfare is optimum it might affect the living conditions of rabbits kept as a pet, because pet owners might copy the living conditions of rabbits kept in captivity.

Because of previous mentioned reasons Vere Bedaux and Mariska Oude Nijhuis created an assessment protocol to measure the welfare of rabbits in petting-zoos. However, when performing the assessment protocol several problems occurred, because it was not tested enough (C. Oomkes, personal communication, 12 december 2012).

Through a practical inventory at 15 petting-zoos, adjustments needed for the assessment protocol were determined. These adjustments, supported by literature, led to the creation of a better applicable and more valid *slow scan* for assessing the welfare of rabbits in the petting-zoo. Secondly was determined which of the parameters, occurring in the *slow scan*, were crucial for the development of a *quick scan* which provides a stable and fast indication of rabbit welfare in the petting-zoos.

The "*Slow scan* for rabbit welfare in the petting-zoo" consists of thirty-six parameters divided over five welfare principles knowing; Good feeding, Good housing, Good health, Proper administration and Appropriate behaviour. Each parameter has a different value which indicates the level of rabbit welfare at the petting-zoo. A low score is an indication for proper rabbit welfare and a high score is an indication for reduced/poor rabbit welfare. Executing the *slow scan* takes about 3 to 4 hours, depending on the number of rabbits and housing at the petting-zoo. The "*Quick scan* for rabbit welfare in the petting-zoo" consists of thirteen parameters divided over four welfare principles knowing; Good feeding, Good housing, Good health and Appropriate behaviour. The examiner needs to monitor all the rabbits and enclosures and fill in a questionnaire which is based on these twelve parameters. This questionnaire is then handed over to an expert in rabbit welfare, which will determine if the execution of a *slow scan* is needed. Executing the *quick scan* takes about 1 to 2 hours, depending on the number of rabbits and housing at the petting-zoo.

It is recommended to test both products at multiple petting zoos in the Netherlands to check if they actually are easy, valid, and for the *quick scan*, fast products for rabbit welfare measurement. Secondly it is important to measure whether or not it is useful to execute a *quick scan*. When the outcome of a *quick scan* is reduced rabbit welfare, it is necessary to execute the *slow scan*. During the research in about 80% of the cases, the rabbit welfare was reduced, so it would be necessary to execute a *slow scan* after executing the *quick scan*. This means that in 80% of the cases it is necessary to execute a *slow scan*, which takes about three to four hours, after the one to two hours taking *quick scan* has been executed. In total, the rabbit welfare measurement will take about six hours instead of four.

Samenvatting

Kloet I. & Paardekooper F.S. 2013. *Monitoring konijnenwelzijn op kinderboerderijen*

In Nederland bezit 12% van de gezinnen een konijn (*Oryctolagus cuniculus*), wat neer komt op 964.000 konijnen in Nederland (Vinke et al., 2011). Blijkend uit onder andere onderzoeken van Leenstra et al. (2009) en Caneel et al. (2000) worden deze konijnen vaak niet op de juiste manier verzorgd en gehouden. Kinderboerderijen zouden, vanwege hun voorbeeldfunctie, ervoor kunnen zorgen dat de mensen die thuis konijnen houden de konijnen wel op de juiste manier gaan verzorgen. Wanneer het welzijn van konijnen op kinderboerderijen optimaal is en de konijnen op de juiste manier verzorgd en gehouden worden zou dit ervoor kunnen zorgen dat de mensen die thuis konijnen houden deze methodes overnemen.

Met het oog op de reden hierboven vermeld hebben Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis een monitoringsprotocol ontwikkeld met als doel het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten. Dit monitoringsprotocol is echter niet voldoende getest en in de afgelopen jaren is gebleken dat er wat knelpunten zijn bij het uitvoeren van het monitoringsprotocol (C. Oomkes, persoonlijke communicatie, 12 december 2012).

Door middel van een praktijkinventarisatie op 15 kinderboerderijen in Nederland is achterhaald welke aanpassingen gedaan moesten worden aan het monitoringsprotocol. Naar aanleiding van deze aanpassingen, met behulp van literatuur is vervolgens een beter toepasbaar en meer valide *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samengesteld. Vervolgens is achterhaald welke parameters van de *slow scan* van belang zijn en niet kunnen ontbreken bij de ontwikkeling van een *quick scan* die een basis biedt voor een snelle indicatie van konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Deze parameters zijn met behulp van literatuur en de *slow scan* samengesteld tot een *quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij.

De “*Slow scan* voor Konijnenwelzijn op de kinderboerderij” bestaat uit zesendertig parameters verdeeld over vijf welzijnsprincipes te weten; Goede voeding, Goede huisvesting, Goede gezondheid, Juiste administratie en Natuurlijk gedrag. Elke parameter heeft verschillende waardes die een indicatie geven van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij, waarbij een lage score een indicatie is van goed konijnenwelzijn en een hoge score een indicatie is van onvoldoende/slecht konijnenwelzijn. Het uitvoeren van de *slow scan* duurt ongeveer 3 tot 4 uur, afhankelijk van het aantal konijnen en verblijven op de kinderboerderij. De “*Quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij” bestaat uit dertien parameters verdeeld over vier welzijnsprincipes te weten; Natuurlijk gedrag, Goede voeding, Goede huisvesting en Goede gezondheid. De controleur dient alle verblijven en alle konijnen te controleren en een vragenlijst in te vullen die gebaseerd is op de dertien parameters. Deze vragenlijst wordt vervolgens overhandigd aan een expert op het gebied van konijnenwelzijn die zal bepalen of het van belang is een *slow scan* uit te voeren. Het uitvoeren van de *quick scan* duurt ongeveer 1 tot 2 uur, afhankelijk van het aantal konijnen en verblijven op de kinderboerderij.

Het is aan te bevelen om beide producten op meerdere kinderboerderijen in Nederland te testen om te beoordelen of het daadwerkelijke makkelijke, valide, en voor de *quick scan*, snelle meetinstrumenten zijn. Daarnaast is het van belang te testen of het uitvoeren van een *quick scan* rendabel is. Wanneer de *quick scan* aangeeft dat het konijnenwelzijn onvoldoende is zal er een *slow scan* worden uitgevoerd. Wanneer het konijnenwelzijn op 80% van de kinderboerderijen

onvoldoende is, zal er dus in 80% ook nog een *slow scan* uitgevoerd moeten worden. Dit betekent dat men in 80% van de gevallen eerst een 1 a 2 uur durende *quick scan* uit moet voeren, waarna men nog een 3 a 4 uur durende *slow scan* uit moet voeren.

Inhoudsopgave

Begripsbepaling	9
1 Inleiding	11
2 Materiaal en methode.....	14
2.1 Literatuur	15
2.2 Praktijkinventarisatie.....	16
2.3 Slow scan	16
2.4 Quick scan.....	17
3 Biologie konijnen	18
3.1 Het wilde konijn.....	18
3.1.1 Voeding.....	18
3.1.2 Leefomgeving	18
3.1.3 Gezondheid	19
3.1.4 Natuurlijk gedrag	19
4 Resultaten.....	21
4.1 Definiëring parameters.....	22
4.1.1 Welzijnsprincipe: Goede voeding.....	22
4.1.2 Welzijnsprincipe: Goede huisvesting	245
4.1.3 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid	26
4.1.4 Welzijnsprincipe: Juiste administratie.....	30
4.1.5 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag	31
5 Conclusie	36
5.1 Slow scan	36
5.1.1 Algemene aanpassingen.....	36
5.1.1.1 Welzijnsprincipe; Juiste administratie.....	36
5.1.1.2 Meetmethode	36
5.1.1.3 Waardes.....	37
5.1.1.4 Aantal konijnen in een verblijf	39
5.1.1.5 Score	39
5.1.2 Parameters Slow scan	39
5.1.2.1 Welzijnsprincipe: Goede voeding.....	40
5.1.2.2 Welzijnsprincipe: Goede huisvesting	46
5.1.2.3 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid.....	50

5.1.2.4 Welzijnsprincipe: Juiste administratie.....	57
5.1.2.5 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag	62
5.1.3 Score	73
5.2 Quick scan.....	76
5.2.1 Parameters opgenomen in quick scan	76
5.2.1.1 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag	77
5.2.1.2 Welzijnsprincipe: Goede voeding	78
5.2.1.3 Welzijnsprincipe: Goede huisvesting	79
5.2.1.4 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid.....	80
5.2.2 Parameters afwezig in quick scan.....	80
5.2.2.1 Welzijnsprincipe: Goede voeding	80
5.2.2.2 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid.....	81
5.2.2.3 Welzijnsprincipe: Juiste administratie.....	82
5.2.2.4 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag	82
6 Discussie	84
7 Aanbevelingen.....	86
Literatuur.....	87
Bijlage I Overzicht bezochte kinderboerderijen	
Bijlage II Contactgegevens van de kinderboerderijen met een keurmerk	
Bijlage III Contactgegevens van de kinderboerderijen zonder een keurmerk	
Bijlage IV Keurmerk Vereniging Kinderboerderijen Nederland (vSKBN)	
Bijlage V Auditrapport Kinderboerderij Wassenaar	

Begripsbepaling

Auditrapport

Een rapportage van een uitgevoerde audit op de kinderboerderij aan de hand van het 'Monitoringsprotocol voor Konijnenwelzijn op de Kinderboerderij' (Bedaux & Oude Nijhuis, 2010). In het rapport staan de resultaten van de audit welke verdeeld zijn over de categorieën Voeding, Gezondheid, Huisvesting en Natuurlijk gedrag en een score vergezeld door een beschrijving. Daarnaast wordt de uiteindelijke score weergegeven welke een indicatie geeft van het konijnenwelzijn, te weten 'onvoldoende welzijn', 'matig welzijn', 'voldoende welzijn' of 'goed welzijn'.

Caecotrofen/blindedarmkeutels

Keutels die geproduceerd worden in het caecum (blindedarm), bestaande uit bacteriën, protozoën, gisten en hun fermentatieproducten (aminozuren, vluchtige vetzuren en vitamines) die direct na ontlasting weer worden opgegeten door het konijn. Een belangrijke bron van nutriënten voor het konijn. (Oomkes, 2011).

Castreren

Het verwijderen van de gonaden (testikels of eierstokken; - v.d.Berg, 1998-2012).

Dierenwelzijn

Dierenwelzijn betreft de kwaliteit van het leven van een dier waarbij de fysieke, psychische en natuurlijke behoefte centraal staan. Vaak is er sprake van voldoende welzijn wanneer de dieren vrij zijn van de 'vijf vrijheden' als geformuleerd door de Commissie Brambell¹. Dierenwelzijn is een veelomvattend begrip, waarbij het vaak ontbreekt aan harde criteria die de mate van het welzijn bepalen. (Wageningen UR Livestock Research, 2010)

Konijn (*Oryctolagus cuniculus*)

Een zoogdier behorende tot de orde haasachtigen (*Lagomorpha*; -Natuurenwereld, 2013)

Ram/Rammelaar

Een konijn van het mannelijk geslacht (v.d. Berg, 1998-2012).

Voedster

Een konijn van het vrouwelijk geslacht (v.d. Berg, 1998-2012).

Monitoringsprotocol	Een protocol om het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten, geschreven in 2010, naar aanleiding van het afstudeeronderzoek Konijn & Kinderboerderij van Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis in 2010.
Quick scan	De uitvoering van een praktisch uitvoerbaar protocol, dat in een kort tijdsbestek een heldere en representatieve indicatie geeft van de welzijnsstatus van het konijn binnen een bedrijf of instelling (<i>Neddermeijer, 2013</i>).
Slow scan	Aanpassing van het monitoringsprotocol, naar aanleiding van een praktijkinventarisatie, wat geleid heeft tot een vernieuwd meetinstrument om het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten.
Vereniging Kinderboerderijen Nederland	Organisatie ontstaan door een fusie (2012) tussen de, in 1988 opgerichte, Stichting Kinderboerderijen Nederland (SKBN) en de, sinds 2003 actieve, Stadswerk Vakgroep Medewerkers Kinderboerderijen (VMK) die de belangen van kinderboerderijen bij de overheid (zowel landelijk, provinciaal als plaatselijk) en bij instellingen behartigt en samenwerkingsverbanden met (basis)scholen, overheden en maatschappelijke organisaties regelt.
Welzijnsevaluatie (intern)	Een welzijnsevaluatie uitgevoerd door een persoon binnen de eigen organisatie of onderneming. (<i>Bedaux & Oude Nijhuis, 2010</i>)
Welzijnsevaluatie (extern)	Een welzijnsevaluatie uitgevoerd door een onafhankelijk persoon of instantie buiten de eigen organisatie of onderneming. (<i>Bedaux & Oude Nijhuis, 2010</i>)

¹ Een dier wordt gevrijwaard van honger, dorst, of voedingsfouten, thermaal en fysiek ongerief, pijnziekte, verwondingen en ingrepen, angst, stress en is vrij in de uiting van soortspecifiek gedrag.

1 Inleiding

Sinds 2010 is de aandacht voor dierenwelzijn binnen Europa aanzienlijk gestegen. Door middel van wetgeving, het stimuleren van onderzoek en informeren over welzijn streeft de Europese Commissie naar een duidelijk stelsel van hoge, goede en duidelijke beleidsnormen met betrekking tot dierenwelzijn (*Wageningen UR Livestock Research, 2010*).

Begin 2012 is, door de Europese Commissie, een nieuwe strategie voor het verbeteren van het dierenwelzijn goedgekeurd (*Europese Commissie, 2013*). Deze strategie is een vervolg op het actieplan 2006-2010. Het project dient het welzijn van dieren in de EU te verbeteren door de bestaande regels verder te ontwikkelen, beter te handhaven en een allesomvattende Europese wet over dierenwelzijn te realiseren. Dit moet het EU-beleid van 2012 tot 2015 vorm geven (*Groen kennisnet, 2013^A*). Ook financierde de Europese Commissie het project Welfare Quality® welke in mei 2004 van start ging en vijf jaar heeft geduurd (*Welfare Quality®, 2009*). Dit project heeft veel bijgedragen aan de ontwikkeling van het Europees gedragen welzijnsmodel voor het meten van dierenwelzijn (*Ruis en Pinxterhuis, 2007*).

De onderzoeken naar het welzijn van dieren in Nederland omvatten vooral het welzijn van productiedieren. Dit blijkt uit de Nota Dierenwelzijn 2007, waarbij de nadruk vooral ligt op de het stimuleren van boeren om te investeren in diervriendelijke houderijsystemen, en het stimuleren van consumenten om diervriendelijke en duurzame producten te kopen. (*Nota Dierenwelzijn, 2007*). Waar de focus in het begin lag op het welzijn van de grote productiedieren in de landbouw zoals koeien, schapen en varkens, is er tegenwoordig ook veel aandacht voor de kleinere productiedieren, zoals konijnen en fretten. Zo is er in 2011 een onderzoek uitgevoerd met als doel een protocol te ontwikkelen om het welzijn bij commercieel gehouden konijnen te meten. (*Wageningen UR Livestock Research, 2011*).

De uitgevoerde onderzoeksprogramma's betreft productiedieren hebben voor veel kennis gezorgd op het gebied van welzijn en gezondheid van dieren in deze sector. Vanwege het gebrek aan tijd en ruimte voor onderzoek naar het welzijn van de gezelschapsdieren, wordt de kennis die is opgedaan bij de onderzoeken naar welzijn van productiedieren, meegenomen en toegepast om het welzijn van gezelschapsdieren te meten (*Wageningen UR Livestock Research, 2011*).

In Nederland bezit 59% van de gezinnen een gezelschapsdier (*Hogeschool HAS Den Bosch, 2011*), waarvan 12% een konijn met een gemiddelde van 2 konijnen per gezin. In totaal zijn dit 964.000 konijnen in Nederland (*Vinke et al., 2011*) die, blijkend uit onder andere onderzoeken van Leenstra et al. (2009) en Caneel et al. (2000) vaak niet op de juiste manier verzorgd en gehouden worden. Eigenaren huisvesten hun konijnen niet optimaal door individuele huisvesting en/of hokken die te klein zijn voor het konijn. Ook wordt het verkeerde voedsel gegeven en/of onjuist gevaccineerd (*Leenstra et al., 2009*). 84% van de konijnen in gevangenschap sterft voortijdig (*Opzeeland, 2012*) waarbij de gemiddelde levensverwachting van een konijn in gevangenschap drie jaar is en de gemiddelde levensverwachting van een konijn in het wild tien jaar is (*Schepers et al., 2009*). Ernstig ongerief zoals gedragsproblemen, belemmeren van sociaal en soortspecifiek gedrag, angst en stress, ziekten en verwondingen, niet adequate voeding, ontoereikende klimaatcondities, gebrek aan bewegingsruimte leidt in veel gevallen tot deze vroegtijdige sterfte. (*Leenstra et al., 2010*).

Vaak is het niet de intentie van mensen ongerief te veroorzaken bij dieren maar is het ongerief te wijten aan de onwetendheid over de juiste manier van verzorgen (Leenstra et al., 2010). Deze onwetendheid kan verminderd worden door het geven van juiste educatie in bijvoorbeeld dierenwinkels, scholen en kinderboerderijen. Volgens de vereniging Samenwerkende Kinderboerderijen van Nederland (vSKBN) is educatie één van de belangrijkste functies van de kinderboerderij waarbij de dieren de belangrijkste educatieve objecten zijn (vSKBN, 2012). Echter is er gebleken dat zaken die in de wet- en regelgeving verplicht zijn met betrekking tot de gezondheid, hygiëne, veiligheid en het welzijn van mens en dier niet door elke kinderboerderij goed nagestreefd wordt (van der Valk, 2006) waardoor een veilige, schone, diervriendelijke, natuurlijke en deskundige situatie niet bij alle kinderboerderijen te vinden is (vSKBN, 2012). Wanneer het welzijn van konijnen op kinderboerderijen optimaal is en de konijnen op de juiste manier verzorgd en gehouden worden zou dit, vanwege de voorbeeldfunctie van kinderboerderijen, ervoor kunnen zorgen dat de mensen die thuis konijnen houden deze methodes overnemen, en zo hun konijnen ook op de optimale manier verzorgen en houden.

Het lectoraat Welzijn van Dieren is sinds 2003 verbonden met de Hogeschool Van Hall Larenstein (Van Hall Larenstein, 2012). Met het oog op de redenen hierboven vermeld hebben, in opdracht van dit lectoraat, de toenmalige studenten diermanagement Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis een monitoringsprotocol opgezet met als doel het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten. Dit monitoringsprotocol is echter in het verleden niet voldoende getest en in de afgelopen jaren is gebleken dat er wat verbeterpunten zijn bij het uitvoeren van het monitoringsprotocol (C. Oomkes, persoonlijke communicatie, 12 december 2012).

Het doel van dit onderzoek is de ontwikkeling van een *slow scan* en een *quick scan* om het konijnenwelzijn op de kinderboerderij te meten. Hiervoor dient het bestaande monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij geëvalueerd te worden om eventuele aanpassingen te achterhalen middels een praktijktest op verschillende kinderboerderijen in Nederland. Naar aanleiding van deze evaluatie zal het bestaande monitoringsprotocol worden aangepast en een zogenaamde *slow scan* om het konijnenwelzijn op de kinderboerderij te meten worden samengesteld. Deze *slow scan* zal, in combinatie met de eerder genoemde praktijktest, gebruikt worden om de belangrijkste welzijnsfactoren vast te stellen en te achterhalen welke niet kunnen ontbreken in een snelle welzijnsevaluatie van konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Aan de hand hiervan zal een zogenaamde *quick scan* om het konijnenwelzijn op de kinderboerderij te meten worden samengesteld.

De volgende hoofdvragen worden gebruikt om dit doel te bereiken:

1. **Welke aanpassingen moeten, naar aanleiding van een praktijkinventarisatie, gedaan worden aan het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij om een beter toepasbaar en meer valide *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen?**
 - 1.1 Welke onderdelen van het monitoringsprotocol moeten, naar aanleiding van de praktijkinventarisatie, aangepast worden om een nieuwe *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen?
 - 1.2 Op welke manier moeten de, bij 1.1 genoemde, onderdelen aangepast worden om een nieuwe *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen?

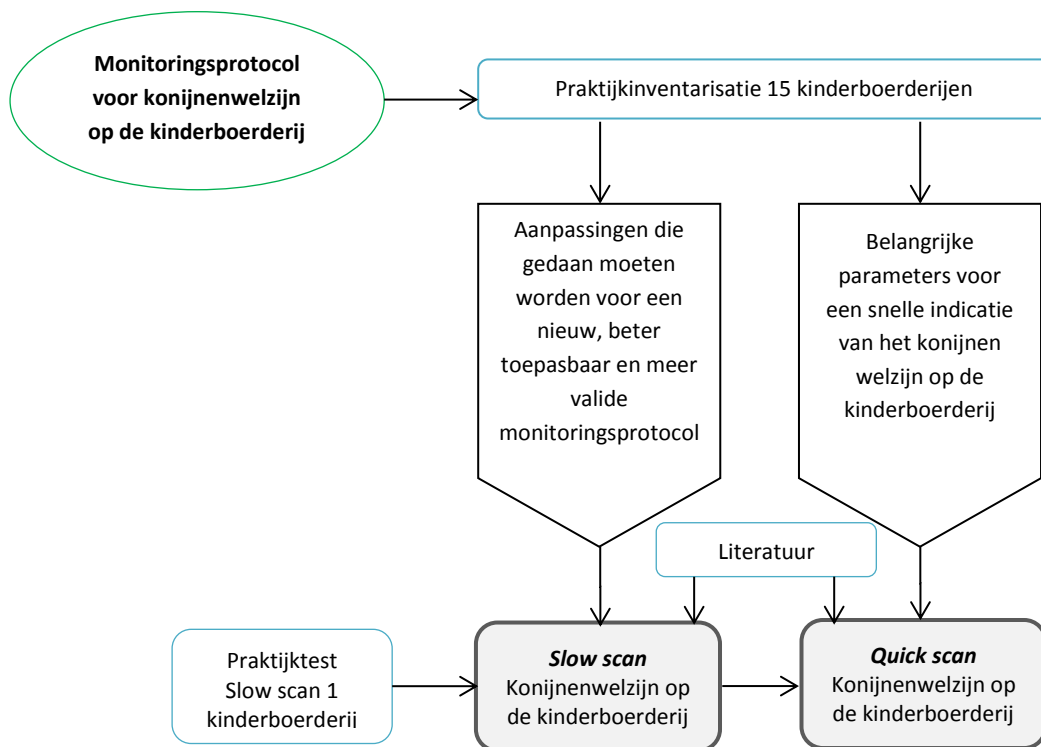
2. **Welke parameters van de *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij zijn van belang en kunnen, naar aanleiding van een praktijkinventarisatie, niet ontbreken bij de ontwikkeling van een *quick scan* die een snelle indicatie geeft van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij?**

Verder in dit onderzoeksrapport zal het “Monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij” geschreven door Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis (2010) omschreven worden als het “monitoringsprotocol” en zal de *slow scan* om het konijnenwelzijn op de kinderboerderij te meten, samengesteld naar aanleiding van dit onderzoeksrapport, omschreven worden als de “*slow scan*”.

2 Materiaal en methode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een explorierend onderzoek met als resultaat de totstandkoming van twee producten, de *slow scan* en de *quick scan*. Hiervoor zijn twee stappen ondernomen. Ten eerste een praktijkinventarisatie. Hierbij is achterhaald is welke aanpassingen gedaan moesten worden aan het monitoringsprotocol om een beter toepasbaar en meer valide *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen. Ook is achterhaald welke parameters van de *slow scan* van belang zijn en niet kunnen ontbreken bij de ontwikkeling van een *quick scan* die een snelle indicatie geeft van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Ten tweede is er, voor het samenstellen van de *slow scan* en de *quick scan*, gebruik gemaakt van literatuur en zijn beide producten nog eenmaal getest.

In dit hoofdstuk zal uitgebreid omschreven worden welke methodes gehanteerd zijn om de hoofd- en subvragen te beantwoorden en het doel, de ontwikkeling van een *slow scan* en een *quick scan*, te realiseren, en zal er dieper worden ingegaan op de twee stappen die hiervoor genomen zijn (Figuur 1).

Figuur 1 Schematische weergave van de stappen die genomen zijn om de hoofd- en subvragen te beantwoorden en het doel van het onderzoek te bereiken.

2.1 Literatuur

Ter ondersteuning van het onderzoek en de ontwikkeling van een *slow scan* en *quick scan* is er gebruik gemaakt van literatuur. Voor het vinden van deze literatuur is er gebruik gemaakt van de mediatheekvoorziening van het Van Hall Larenstein, waaronder de schriftelijke collectie van de mediatheek en de online collectie die opgenomen is in de SAM-HAO catalogus. In Tabel 1 zijn de boeken die zijn gebruikt weergegeven. Literatuur vanaf het internet werd voornamelijk gevonden via referentielijsten. Daarnaast is er literatuur verkregen via zoekmachines waaronder Google (Scholar). In Tabel 2 worden de meest gebruikte zoektermen weergegeven. Verder is er veel gebruik gemaakt van ‘Het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij’ (2010) en het afstudeeronderzoek Konijn en Kinderboerderij (2010) van Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis.

Tabel 1 Gebruikte boeken

Rassen-Voeding-Verzorging Konijnen	Wilde konijnen
Auteur: E. Kramer	Auteur: M. Drees & H. Goddijn & S. Broekhuizen & J. Dekker & D. Klees
Jaar van uitgave: 1990	Jaar van uitgave: 2007
Plaats van uitgave: Lisse	Plaats van uitgave: Zeist
Uitgever: Zuid Boekproducties	Uitgever: KNNV Uitgeverij
Praktijkreeks hobbydieren, Konijnen	Het konijn
Auteur: H.L. Schippers	Auteur: C. Gelein
Jaar van uitgave: 2011	Jaar van uitgave: 1980
Plaats van uitgave: Zutphen	Plaats van uitgave: Zutphen
Uitgever: Roodbont Uitgeverij	Uitgever: W.J. Thieme & Cie – Zutphen
Een praktische dierengids, Konijnen	
Auteur: J. Rijnders	
Jaar van uitgave: 2007	
Plaats van uitgave: Utrecht	
Uitgever: Veltman Uitgevers	

Tabel 2 Gebruikte zoektermen (Nederlands)

Veel gebruikte zoektermen (Nederlands)
Konijnenwelzijn
Konijn + Gezondheidsproblemen
Welzijnsprincipes en criteria
Konijn + Natuurlijk gedrag
Konijn + Voeding
Konijn + Huisvesting
Konijn + Hanteren
Konijn + Kinderboerderij
Kinderboerderijen
Konijn + Gezelschapsdieren

2.2 Praktijkinventarisatie

Voor de ontwikkeling van de *slow scan* en de *quick scan* heeft er een praktijkinventarisatie plaats gevonden waarbij het monitoringsprotocol op vijftien kinderboerderijen in Nederland is uitgevoerd. Alle kinderboerderijen die, tijdens deze praktijkinventarisatie, bezocht zijn, zijn weergegeven in Bijlage I. De lijst met alle contactgegevens van deze kinderboerderijen is te vinden in Bijlage II en Bijlage III.

Om een zo groot mogelijk diversiteit aan kinderboerderijen te inventariseren zijn de vijftien kinderboerderijen telefonisch benaderd om een afspraak te maken waarbij al enkele vragen, betreffende huisvesting, aantal konijnen, niveau verzorgers enz., gesteld zijn. Op deze manier werd voorkomen dat vijftien kinderboerderijen bezocht werden waarbij de konijnen op dezelfde wijze gehuisvest en verzorgd werden, waardoor bepaalde parameters ongecontroleerd bleven.

Om ook een beeld te creëren van verschillende factoren die, eventueel, invloed kunnen hebben op het konijnenwelzijn op de kinderboerderij hebben zeven van de vijftien bezochte kinderboerderijen tijdens de praktijkinventarisatie een keurmerk van de vSKBN ontvangen en acht niet (verdere uitleg over het keurmerk is te vinden in Bijlage IV). Daarnaast zijn er zeven kinderboerderijen bezocht, gesitueerd in het Noorden van Nederland en acht kinderboerderijen bezocht, gesitueerd in het Zuidwesten van Nederland. Als laatste werd er ook gekeken of de kinderboerderij een werkplek aanbiedt voor mensen met een verstandelijke beperking.

Van alle uitgevoerde audits zijn auditrapporten gemaakt welke opgestuurd zijn naar de desbetreffende kinderboerderij. Een voorbeeld van een Auditrapport is te vinden in bijlage V.

2.3 Slow scan

Naar aanleiding van de hiervoor genoemde praktijkinventarisatie is vastgesteld welke onderdelen van het monitoringsprotocol aangepast moesten worden om een nieuwe *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij te ontwikkelen. Met behulp van literatuur zijn deze onderdelen aangepast en zijn bepaalde parameters beter gedefinieerd, beter omschreven en zijn waardes beter vastgesteld zodat er een betere indicatie gegeven kan worden van het konijnenwelzijn.

Om te achterhalen of de *slow scan* een daadwerkelijk beter toepasbaar en meer valide meetinstrument is, is de *slow scan* eenmaal uitgevoerd op Kinderboerderij Veendam in Veendam (Bijlage II). Kinderboerderij Veendam heeft een keurmerk van de vSKBN en heeft rond de zesendertig konijnen gehuisvest in verblijven binnen en buiten op een konijnenheuvel. Naar aanleiding van dit bezoek zijn nog enkele aanpassingen gedaan die geleid hebben tot de definitieve versie van de *slow scan*.

2.4 Quick scan

Naar aanleiding van de hiervoor genoemde praktijkinventarisatie is vastgesteld welke parameters van de *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij van belang zijn en niet kunnen ontbreken bij de ontwikkeling van een *quick scan* die een snelle indicatie geeft van konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Deze selectie is gebaseerd op de basis behoeften van een konijn en de grootste welzijnsrisico's die tijdens de praktijkinventarisatie naar voren zijn gekomen. De geselecteerde parameters zijn vervolgens met behulp van literatuur en de al ontwikkelde *slow scan* gedefinieerd wat geleid heeft tot de ontwikkeling van de *quick scan*.

Om te achterhalen of de *quick scan* daadwerkelijk een snelle indicatie geeft van konijnenwelzijn op de kinderboerderij is deze nog eenmaal uitgevoerd op Kinderboerderij Veendam in Veendam (Bijlage II). Naar aanleiding van dit bezoek zijn nog enkele aanpassingen gedaan die geleid hebben tot de definitieve versie van de *quick scan*.

3 Biologie konijnen

In dit hoofdstuk wordt in het kort de taxonomie, de voeding, de leefomgeving, de gezondheid en het natuurlijke gedrag van wilde konijnen omschreven.

3.1 Het wilde konijn

Ongeveer 1100 voor Christus werd het wilde konijn (*Oryctolagus cuniculus*) ontdekt door Feniciërs op het Iberisch schiereiland in de Middellandse zee wat nu bekend is als Spanje en Portugal. De Feniciërs vingen de konijnen om mee te nemen op zeereizen zodat ze zeker waren van voedsel gedurende de reis. Al snel hierna begonnen de Romeinen met het houden van wilde konijnen voor de vleesconsumptie. Romeinse jagers plaatsten de konijnen in afgerasterde konijnenparken, waar de kinderen konden spelen met de jonge konijnen. Als de konijnen groot genoeg waren werden ze gehouden in fokkooien tot ze klaar waren voor de vleesconsumptie. Deze domesticatie werd later overgenomen door Franse kloosterlingen die konijnen fokten zodat er altijd genoeg vlees zou zijn voor de gasten. (Kramer, 1990). De taxonomie van konijnen wordt weergegeven in Tabel 3.

Tabel 3 Taxonomie van konijnen (Oomkes, 2013)

Rijk	<i>Animalia</i> (Dieren)
Stam	<i>Chordata</i> (Chordadieren)
Klasse	<i>Mammalia</i> (Zoogdieren)
Orde	<i>Lagomorpha</i> (Haasachtigen)
Familie	<i>Leporidae</i> (Hazen en Konijnen)
Geslacht	<i>Oryctolagus</i>

3.1.1 Voeding

Wilde konijnen foerageren en grazen tijdens de schemering en gedurende de nacht in de buurt van hun hol wat 70% van hun tijd inneemt (Amons & Holtslag, 2004). Ze zijn planteneters en eten vooral eiwitrijke, licht verteerbare plantendelen zoals scheuten, wortels van grassen, kruiden en loten van jonge struiken en bomen. Verder bestaat hun voedselrantsoen nog uit spruiten, knollen, bessen, granen en houtachtige gewassen. (Zoogdierversamenleving, 2013).

De grassen die konijnen eten hebben een lage voedingswaarde maar spelen een grote rol in de onderhoud van het maag-darmstelsel en de tandlengte. Om toch de juiste hoeveelheid nutriënten binnen te krijgen eten konijnen hun eigen uitwerpselen, wat coprofagie wordt genoemd. Deze uitwerpselen heten caecotrofen en zijn blinde darm keutels welke een belangrijke bron van nutriënten vormen voor het konijn (Oomkes, 2011). Konijnen in het wild halen voldoende vocht uit hun voedsel en hoeven niets tot weinig extra te drinken (Zoogdierversamenleving, 2013).

3.1.2 Leefomgeving

De leefomgeving van konijnen bestaat voornamelijk uit bossen, duinen of heidegebieden waar veel dekking is. Konijnen mijden grote vlaktes, zoals weilanden zonder enige heuvels of struiken, omdat ze prooidieren zijn en deze omgeving te open en onveilig is. Konijnen graven een hol om zich te beschermen tegen roofdieren. Omdat ze niet beschikken over echte graafpoten bevinden deze holen zich meestal in een losse, zanderige bodem. (Drees & Goddijn & Broekhuizen & Dekker & Klees, 2007).

Konijnen zijn koloniedieren en leven gezamenlijk in holenstelsels, ook wel een burcht genoemd, die wordt gegraven door vrouwtjes (voedsters) en verdedigd wordt door mannetjes (rammen). Wanneer konijnen een groot leefgebied hebben leven ze paarsgewijs in een eigen hol binnen het holenstelsel. Neemt het aantal konijnen in een gebied toe leven ze samen in een gemeenschappelijke hol. De ideale omvang van een samenlevende groep konijnen bestaat uit twee tot drie rammen en drie tot vier voedsters.

Konijnen zijn nestblijvers en bij ongeveer drie weken gaan de jongen de leefomgeving verkennen en beginnen ze met zoeken naar hun eigen voedsel. De eerstgeboren jongen vestigen zich in het holenstelsel van de ouders. De volgende jongen moeten aansluiting zoeken bij een andere burcht. (Drees et al., 2007).

3.1.3 Gezondheid

Wilde konijnen hebben een levensverwachting van tien jaar (Schepers et al., 2009). Ze hebben een compacte bouw met lange oren en achterpoten (Zoogdiervereniging, 2013). De tanden en nagels van een konijn groeien hun hele leven door maar konijnen eten en graven veel wat voor een natuurlijke slijtage zorgt (Oomkes, 2011).

Omdat konijnen in groepen leven kunnen er onderlinge conflicten ontstaan met verwondingen als gevolg. Echter zijn konijnen sociale dieren die regelmatig met elkaar spelen en elkaars vacht verzorgen. Verder communiceren konijnen door middel van hun reuk en ook het opmerken van predatoren wordt door middel van de reuk gedaan. Dit maakt de neus één van de belangrijkste zintuigen voor het konijn. De ogen hebben ook een belangrijke functie in het detecteren van onder andere predatoren omdat de ogen van een konijn uit de oogkassen steken. Hierdoor hebben konijnen een ruim gezichtsveld en kunnen ze zelfs achter zich kijken zonder de kop te hoeven draaien. (Drees et al., 2007).

De twee bekendste virusziekten die voorkomen bij konijnen in het wild en gevangenschap zijn Myxomatose en VHS (Viraal Haemorrhagisch Syndroom) ook wel VHD (Viral Haemorrhagic Disease) genoemd (Schippers, 2011). In de jaren vijftig brak de eerste epidemie van myxomatose door in Nederland. Het is een virus dat behoort tot de familie van de pokkenvirussen. Bij myxomatose zwellen de slijmvliezen op door ontsteking. Hierdoor gaan de ogen dicht zitten en raken de oren en neus verstopt. Zieke konijnen zijn vaak overdag bovengronds te zien, doordat ze geen onderscheid meer kunnen maken tussen dag en nacht. (Drees et al., 2007). Rond de jaren negentig brak een tweede ziekte uit bij de Nederlandse konijnen, namelijk VHS. VHS is een virus wat inwendige bloedingen veroorzaakt en binnen twee tot vier dagen na besmetting sterfte als gevolg heeft. (Drees et al., 2007). Beide virusziekte zijn moeilijk te bestrijden en erg besmettelijk doordat ze zich makkelijk door de lucht verplaatsen en worden verspreid door vliegen, muggen of vlooiën.

3.1.4 Natuurlijk gedrag

Konijnen zijn groepsdieren en de voornaamste bezigheden bestaan uit foerageren, rusten, het graven en verdedigen van een burcht en paren (Drees et al., 2007). Rond het voortplantingsseizoen wordt de rangorde bepaald waarbij de dominante ram alle andere rammen verjaagt en meerdere voedsters in de burcht dekt. De andere rammen uit de burcht paren vaak met eerstejaars voedsters omdat de dominante ram deze niet dekt (inteeft). Naarmate de rammen ouder worden stijgen ze in de rangorde waardoor ze met meerdere voedsters kunnen paren. (Drees et al., 2007).

Konijnen zijn actief tijdens schemering en 's nachts omdat ze zo beschermd zijn tegen predatoren. Wanneer ze zich toch overdag buiten hun hol begeven zullen ze nooit ver van struiken gaan ter bescherming van predatoren zoals vossen (*Vulpes vulpes*), hermelijnen (*Mustela erminea*), bunzingen (*Mustela putorius*) en verschillende andere roofvogels. Wanneer een konijn een predator signaleert stampt hij op de grond om zijn soortgenoten te waarschuwen. (Drees et al., 2007).

Konijnen communiceren via geuren, feromonen, die verspreid worden door speciale feromoon uitscheidende klieren, welke te vinden zijn in klieren in de liezen, op de kin en bij de anus. Geurende keutels en urine, waar ook feromonen aan worden toegevoegd, geven informatie over de leeftijd en seksuele en sociale status. Vooral dominante konijnen markeren hun leefgebied door middel van geurverspreiding. (Drees et al., 2007).

4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de praktijkinventarisatie besproken en worden alle parameters van de *slow scan* en de *quick scan* gedefinieerd en omschreven.

Tijdens de praktijkinventarisatie zijn er vijftien kinderboerderijen bezocht, waarvan zeven gesitueerd zijn in het Noorden van Nederland en acht in het Zuidwesten van Nederland. Zeven kinderboerderijen hebben een keurmerk van de vSKBN ontvangen en acht kinderboerderijen niet. Van de vijftien bezochte kinderboerderijen zijn er zeven die een werkplek aanbieden voor mensen met een verstandelijke/lichamelijke beperking en acht die geen werkplek aanbieden voor mensen met een verstandelijke/lichamelijke beperking. Gemiddeld zijn er vijftien konijnen op een kinderboerderij gehuisvest waarbij het laagste aantal konijnen gehuisvest op een kinderboerderij zeven is (Kinderboerderij Het Erf, Meppel) en het hoogste aantal konijnen gehuisvest op een kinderboerderij vierentwintig is (Kinderboerderij Delftse Hout, Delft). Vanwege de winter werden de konijnen voornamelijk binnen gehuisvest maar er zijn ook kinderboerderijen bezocht waarbij de konijnen binnen en buiten gehuisvest waren. Alle kinderboerderijen hebben zowel solitaire als groepshuisvestingen, variërend van groepen met negentien konijnen (Kinderboerderij, Natuur-en Milieucentrum De Naturij) en groepen met twee konijnen. In Tabel 4 zijn de scores weergegeven, verkregen door het uitvoeren van het monitoringsprotocol, van de vijftien kinderboerderijen.

Tabel 4 Scores van de vijftien bezochte kinderboerderijen

Kinderboerderij	Ligging Nederland	Keurmerk	Werkplek voor mensen met verstandelijke/lichamelijke beperking	Score	Beoordeling
1	Noorden	Ja	Ja	146,7	Voldoende
2	Noorden	Ja	Nee	117,3	Matig
3	Noorden	Ja	Ja	123	Voldoende
4	Noorden	Nee	Ja	132,7	Voldoende
5	Noorden	Nee	Ja	133,4	Voldoende
6	Noorden	Nee	Ja	143,7	Voldoende
7	Noorden	Nee	Ja	60	Matig
8	Zuidwesten	Ja	Nee	166,5	Voldoende
9	Zuidwesten	Ja	Ja	182	Goed
10	Zuidwesten	Ja	Nee	186	Goed
11	Zuidwesten	Ja	Nee	154,8	Voldoende
12	Zuidwesten	Nee	Nee	126,1	Voldoende
13	Zuidwesten	Nee	Nee	165,6	Voldoende
14	Zuidwesten	Nee	Nee	112	Matig
15	Zuidwesten	Nee	Nee	170,4	Voldoende
< 60 Onvoldoende welzijn		60-119 Matig welzijn		120-179 Voldoende welzijn	180-223 Goed welzijn

Gemiddeld genomen is de score voor het konijnenwelzijn van de kinderboerderijen in het Zuidwesten van Nederland (157,9) hoger dan het konijnenwelzijn in het Noorden van Nederland (122,4). Ook is de score voor het konijnenwelzijn hoger op de kinderboerderijen met een keurmerk van de vSKBN (153,8) dan op de kinderboerderijen zonder een keurmerk van de vSKBN (130,5). De score voor het konijnenwelzijn op kinderboerderijen die een werkplek aanbieden voor mensen met een verstandelijke/lichamelijke beperking is gemiddeld lager (131,6) dan voor kinderboerderijen die geen werkplek aanbieden voor mensen met een verstandelijke/lichamelijke beperking (149,8).

4.1 Definiëring parameters

4.1.1 Welzijnsprincipe: Goede voeding

Parameter	Lichaamsconditie
Definitie	Lichaamsconditie wordt gedefinieerd als de fysieke toestand waarin het konijn verkeert.

Konijnen met ondergewicht (mager) hebben een lagere weerstand en zijn daardoor vatbaarder voor ziektes en infecties. Vaak is er een onderliggend gezondheidsprobleem waardoor ze minder voer kunnen/willen consumeren zoals een slecht werkende spijsvertering, gebitsproblemen, ouderdom, verkeerd voer en/of een verkeerde hoeveelheid voer. (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^A*).

Konijnen met overgewicht (zwaarlijvig) hebben een kortere levensverwachting dan konijnen met een gezond lichaamsgewicht. Een konijn met overgewicht kan niet meer flexibel bewegen waardoor het niet meer instaat is zich effectief te groomen (verzorgen van de vacht). Ook kan een konijn met overgewicht de eigen caecotrofen (blinde darm keutels) niet meer consumeren omdat dit een bepaalde positie vereist die niet mogelijk is. Caecotrofen zijn blinde darm keutels, en een belangrijke bron van nutriënten, die een konijn rechtstreeks vanuit de anus opneemt. Hierdoor kan een vieze vacht ontstaan en neemt de kans op madenziekte (Myasis) toe (*Saunders & Davies, 2005*). Daarbij heeft een konijn met overgewicht een grote kans op levervetting, gebitsproblemen en is de kans op voetzoolaandoeningen groter omdat de konijnen minder bewegen en zwaarder zijn. (*Oomkes, 2011*).

Parameter	Krachtvoer
Definitie	Krachtvoer wordt gedefinieerd als droogvoer (gemengd voer of biks) wat de konijnen aangeboden krijgen.

Om konijnen in gevangenschap te voorzien van alle nodige vitamines, die ze in het wild halen uit verschillende soorten grassen, kruiden en planten met een hoge voedingswaarde, is het geven van krachtvoer, zoals biks en/of gemengd voer, van belang (*Stokmans, 2004-2013*). Het geven van gemengd voer heeft echter als nadeel dat konijnen voer kunnen gaan selecteren en alleen de voedingsstoffen consumeren die ze "lekker" vinden. Hierdoor ontstaat er een grotere kans op overgewicht en worden belangrijke voedingsstoffen (met name calcium) in mindere mate opgenomen. Een tekort aan calcium kan leiden tot gebitsproblemen. (*Stokmans, 2004-2013*).

Konijnen zouden dagelijks 20 à 25 gr voer per kg lichaamsgewicht moeten krijgen (*Stokmans, 2004-2013*). Konijnen die onbeperkt krachtvoer tot hun beschikking hebben consumeren vaak minder ruwvoer waardoor verschillende gezondheidsproblemen, zoals gebitsproblemen, verstopping van het maag-darmkanaal, blaasgruis en overgewicht, kunnen ontstaan. Drachtige voedsters, voedsters met jongen, jonge konijnen (tot zes maanden) en zieke konijnen moeten gedurende de hele dag voer tot hun beschikking hebben (*Schippers, 2011*).

Parameter	Drinkwatervoorziening
------------------	------------------------------

Definitie	De drinkwatervoorziening wordt gedefinieerd als het onbeperkt ter beschikking hebben van een schone en werkende watervoorziening.
------------------	---

Konijnen hebben gemiddeld een vochtopname nodig van 120 ml/kg lichaamsgewicht per dag (Cheeke, 1987). Wilde konijnen halen dit vocht uit hun voedsel waardoor ze niets tot weinig extra hoeven te drinken (Zoogdiervereniging, 2013). Konijnen in gevangenschap hebben echter geen onbeperkte toegang tot voedsel met veel vocht waardoor ze in deze behoefte voorzien moeten worden. Wanneer konijnen geen onbeperkte toegang hebben tot een werkende en schone (een vuile drinkwatervoorziening kan er voor zorgen dat de drinkwatervoorziening niet meer werkt of dat konijnen weigeren te drinken) drinkwatervoorziening krijgt het konijn te weinig vocht binnen en kan het gebeuren dat de inhoud van de darmen uitdroogt waardoor uiteindelijk het hele darmstelsel van een konijn stil kan gaan liggen (Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^A). Daarnaast is de kans op de aandoening Urolithiasis (urinestenen) hoger wanneer konijnen niet voorzien worden in hun vochtbehoefte (Groen Kennisnet, 2011).

Om vervuilde, niet werkende, drinkwatervoorzieningen te voorkomen wordt het gebruik van metalen bakjes geadviseerd (Stichting KonijnenBelangen, 2012). Om te voorkomen dat waterbakken makkelijk vies worden en worden omgegooid is het aan te raden om de drinkwatervoorziening op te hangen. Drinkflesjes worden afgeraden omdat het een onnatuurlijke manier van drinken is en het konijn tijdens het drinken ook lucht naar binnen krijgt. (Groen Kennisnet, 2011).

Parameter	Ruwvoer
------------------	----------------

Definitie	Ruwvoer wordt gedefinieerd als een voedermiddel welke relatief veel ruwe celstof bevat, ook wel ruwvezel genoemd. Onder ruwvoer worden verschillende soorten hooi, luzerne, stro en gras verstaan.
------------------	--

Konijnen zijn planteneters en hebben behoefte aan heel veel ruwvezels (Versloot, 2009). Ruwvezels werken reinigend en prikkelend in de darmen van een konijn en zijn van groot belang voor een goede darmbeweging (motiliteit) en een gezonde darmflora. Daarnaast spelen ruwvezels een beschermende rol tegen haarballen in het maag-darmkanaal. Het verwerken van de verteerbare en onverteerbare vezels in de blinde darm is van groot belang voor de productie van de caecotrofen (blinde darm keutels welke het konijn weer consumeert). (Oomkes, 2011).

Een tekort aan ruwvoer, en dus ruwvezels, kan leiden tot enteritis (een ontsteking van de darmen), een verminderde darmbeweging waardoor haar en voedseldelen in de maag worden vastgehouden, verstopping (wat veel pijn en stress veroorzaakt bij het konijn), gebitsproblemen (Oomkes, 2011), en gedragsstoornissen (Versloot, 2009). Ruwvoer wat niet vers is heeft een lagere voedingswaarde en konijnen kunnen weigeren het te consumeren met alle gevolgen, zoals hierboven beschreven, van dien.

Daarnaast is het van belang dat konijnen ruwvoer krijgen van goede kwaliteit, en dus vrij is van stof en schimmels. Dit kan gecontroleerd worden door aan het hooi te ruiken en te kijken hoe het eruit ziet. (Versloot, 2009). Niet vers ruwvoer kan schimmel bevatten wat leidt tot ziektes. Net gedroogd hooi kan leiden tot darmstoornissen en/of diarree. (Oomkes, 2011). Om vervuiling van het ruwvoer tegen te gaan is het aan te raden het ruwvoer aan te bieden in een ruif.

Parameter	Groenvoer en fruit
------------------	---------------------------

Definitie	Groenvoer en fruit wordt gedefinieerd als de voorziening van de geschikte soort(en) en hoeveelheid(heden) groenvoer (groente en kruiden) en fruit.
------------------	--

Groenvoer (groente en kruiden) heeft een positieve uitwerking op de mentale gesteldheid en voorziet het konijn in de extra vitamine A en B behoefte. Een tekort aan deze vitamine kan leiden tot zenuwaandoeningen en verhoogt de kans op infecties en groeiproblemen. (*Bedaux en Oude Nijhuis, 2010*).

Fruit bevat veel suiker en bij het geven ervan is het van belang het lichaamsgewicht van het konijn in de gaten te houden. De groenvoergift dient geleidelijk opgebouwd te worden zodat het konijn fysiek kan wennen (zodat diarree voorkomen wordt). (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^A*).

Parameter	Bezoekers
------------------	------------------

Definitie	Een bezoeker wordt gedefinieerd als een onafhankelijk persoon buiten de eigen organisatie of onderneming (de kinderboerderij).
------------------	--

Wanneer bezoekers konijnen mogen voeren is er geen controle op wat voor voer en de hoeveelheid voer wat de konijnen krijgen. Ook wanneer er enkel voer gegeven mag worden wat gekocht wordt op de kinderboerderij heeft de kinderboerderij geen controle over de hoeveelheid voer wat de konijnen consumeren. Hierdoor kunnen de konijnen te zwaar worden. Daarnaast mag een konijn niet meer dan drie soorten groenvoer per dag. Wanneer vier bezoekers groente meenemen van huis en alle besluiten een andere groente te voeren is dit al overschreden.

Parameter	Lijst groenvoer en fruitsoorten
------------------	--

Definitie	Lijst groenvoer en fruitsoorten wordt gedefinieerd als de aanwezigheid van een lijst met de (on)geschikt groenvoer (groente en kruiden) en (on)geschikte fruitsoorten voor konijnen.
------------------	--

Planten, plantendelen en vruchten zijn in verschillende mate giftig voor konijnen. Het verschil tussen giftige en niet giftige planten wordt door een konijn niet herkend. Wanneer een konijn een giftige plant binnenkrijgt kan het lichaamsgewicht en de hoeveelheid die ervan wordt opgenomen bepalend zijn voor de gevolgen welke soms fataal kunnen zijn. (*Schippers, 2011*). Daarom is het van belang dat de kinderboerderij over enige kennis beschikt welke groenvoer en fruitsoorten wel en niet gegeten mogen worden door konijnen. Ook wanneer bezoekers toestemming hebben om te voeren is informatie over de juiste groenvoer- en fruitsoorten van belang. Hiervoor kan een lijst gemaakt worden met de geschikte groenten, zoals bijvoorbeeld witlof, andijvie, wortelloof, en radijsblad. Dit voorkomt dat verkeerde groenten, zoals prei, gevoerd worden aan de konijnen. (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^A*).

4.1.2 Welzijnsprincipe: Goede huisvesting

<u>Parameter</u>	<u>Hygiene huisvesting (leefruimte)</u>
------------------	---

Definitie	Een schone huisvesting (leefruimte) wordt gedefinieerd als een permanente leefruimte welke altijd schoon, droog en vrij is van schimmel/rotting.
------------------	--

De ondergrond van een konijnenverblijf moet altijd bedekt worden met een comfortabele laag die graven en verplaatsing toestaat zodat het konijn de ruimte in kan delen naar wens. Deze ondergrond kan het beste bestaan uit een absorberende laag (zoals zaagsel) en een isolerende laag (zoals stro). Verder zou de bodembedekking ammoniakbindend, stofvrij, niet giftig en te verschonen moeten zijn. Omdat konijnen grote hoeveelheden faeces en urine produceren is het van belang een speciale hoek te creëren waar de konijnen hun behoefte kunnen doen. Optimaal zou zijn als deze hoek dagelijks wordt verschoond. Verder zou het verblijf twee keer per week verschoond moeten worden om de kans op coccidioseinfecties te verminderen. (Oomkes, 2011).

Wanneer het verblijf van een konijn niet schoon genoeg is kunnen er gezondheidsproblemen ontstaan, mede omdat een konijn vaak ook van de ondergrond eet. Een voorbeeld hiervan is een verstopping van het maag-darmkanaal wat veroorzaakt kan worden door een niet verteerbare en klonterende ondergrond (Oomkes, 2011).

<u>Parameter</u>	<u>Schuilmogelijkheid</u>
------------------	---------------------------

Definitie	Een schuilmogelijkheid wordt gedefinieerd als een mogelijkheid, voor alle konijnen in een verblijf, om zich te allen tijde te kunnen weren tegen weersinvloeden als wind, neerslag, kou, tocht en zon/warmte.
------------------	---

Een konijn moet de mogelijkheid hebben om te schuilen tegen extreme weersomstandigheden zoals kou, regen, wind, tocht en de zon. Deze schuilmogelijkheid zou gelegen moeten zijn in een droge, koele plaats met voldoende ventilatie, beschermd tegen wind en regen met genoeg ruimte voor alle konijnen. Konijnen zijn goed bestand tegen koude omstandigheden als er goede schuilmogelijkheden met de juiste kwaliteit bedding aanwezig zijn. Konijnen zijn echter minder goed bestand tegen hele warme omstandigheden of direct zonlicht omdat ze niet effectief kunnen zweten. De optimale temperatuur range voor konijnen is tussen de 15 en 20 °C en daarom is een schuilmogelijkheid met goede ventilatie en bescherming tegen de zon erg belangrijk. (Groen Kennisnet, 2013^B).

<u>Parameter</u>	<u>Leefruimte</u>
------------------	-------------------

Definitie	De leefruimte van een konijn wordt gedefinieerd als de ruimte waar het konijn permanent beschikking over heeft.
------------------	---

Het is van belang dat konijnen voldoende ruimte tot hun beschikking hebben, voor zowel de mentale als het fysieke welzijn (Oomkes, 2011). Voor een binnenverblijf kan aangehouden worden dat een konijn minimaal op zijn achterpoten moet kunnen staan en door het verblijf kan lopen en huppen zonder de wanden van het verblijf te raken. Het vereiste oppervlak is daarbij afhankelijk van de grootte van het konijn. Wanneer konijnen te klein gehuisvest worden en te weinig bewegingsruimte krijgen kan dit leiden tot botontkalking, zwakke spieren en vergroeide rugwervels (Groen Kennisnet, 2013^C).

Parameter	Buitenverblijf
------------------	-----------------------

Definitie	Een buitenverblijf wordt gedefinieerd als de ruimte waar de konijnen minimaal vier uur per dag beschikking over heeft in de buitenlucht.
------------------	--

Om de leefruimte van een konijn te vergroten en meer bewegingsruimte te creëren kan een buitenverblijf uitkomst bieden. Een buitenverblijf is van belang omdat de konijnen door middel van zonlicht (UV-B) vitamine D kunnen aanmaken. Als konijnen beschikking hebben tot een buitenverblijf of alleen maar buiten gehuisvest zijn is het van belang dat er een schuilmogelijkheid aanwezig is. Verder is het van belang dat de omheining preventie biedt tegen ontsnappen (omheining hoog genoeg, diep genoeg in de grond en juiste gaas dichtheid). Daarbij moet ook de bodem van het buitenverblijf uit de juiste materialen bestaan. (Oomkes, 2011). De bodem van een buitenverblijf is erg belangrijk omdat konijnen digitigrade dieren zijn, wat betekent dat konijnen op hun tenen lopen en staan. Hierdoor is het van belang dat ze hun tenen in de ondergrond kunnen zetten en op een harde ondergrond is dit niet mogelijk waardoor er extra druk gezet wordt op de voetzool wat kan leiden tot voetzoolaandoeningen. (Oomkes, 2011).

4.1.3 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid

Parameter	Voetzoolaandoeningen
------------------	-----------------------------

Definitie	Voetzoolaandoeningen worden gedefinieerd als beschadigingen aan de voetzolen zoals wonden, eetknobbels met kloven, kale en/of rode voetzolen met eeltplekken.
------------------	---

Omdat konijnen digitigrade dieren zijn kunnen ze problemen krijgen met hun voetzolen wanneer ze alleen op een harde ondergrond kunnen lopen. Het is daarom van belang dat konijnen een ondergrond hebben bestaande uit een dikke laag stro, zaagsel, zand, klei of gras. Net als harde vloeren zijn ook kleine hokken, gebrek aan beweging, obesitas, dracht en bespiering van invloed op de gewichtsverdeling op de achterpoot en kunnen beschadiging van de voetzolen veroorzaken. (Oomkes, 2011). Scherpe randen, uitsteeksels bij het verblijf en/of een vochtige/broeierige ondergrond kunnen ook een oorzaak zijn van voetzoolaandoeningen. Een goed schoon en vocht vrij verblijf is daarom erg belangrijk voor konijnen.

Parameter	Gebitsproblemen
------------------	------------------------

Definitie	Gebitsproblemen worden gedefinieerd als zichtbare te lange en/of verticaal foutief geschaarde snijtanden en symptomen die wijzen op gebitsproblemen zoals kwijlen/natte kin, zichtbare kaakabces(sen), en/of hooipropen in het verblijf of ooguitvloeiing en continue een traanstreep onder het oog.
------------------	--

Er zijn verschillende factoren die oorzaken kunnen zijn van gebitsproblemen zoals voeding, genetische aanleg en 'metabolic bone disease' (MBD is een belangrijke oorzaak van gebitsproblemen die te maken heeft met de botstofwisseling in relatie tot de voeding). (Oomkes, 2011).

Wanneer gebitsproblemen zich voordoen kunnen er verwondingen ontstaan in het mondslijmvlies van het konijn zoals zweren en wondjes. Dit veroorzaakt veel pijn en ongerief en kan resulteren in problemen met opnemen en kauwen van vezelrijke voeding. Gebitsproblemen, zoals malocclusie van de snijtanden (het slecht sluiten van de tanden waardoor de snijtanden kunnen doorgroeien) of haken op de kiezen, voorkomen dat het konijn zichzelf likt en groomt (schoon maakt) vanwege de pijn. Dit kan resulteren in een afwijkende vacht en/of vachtaandoeningen. Daarbij zorgen

gebitsproblemen ervoor dat de konijnen de caecotrofen (blinde darm keutels) niet kunnen opnemen. (Oomkes, 2011).

De tanden van een konijn groeien het hele leven door. De onderste snijtanden slijten af tegen de bovenste snijtanden door middel van eten en knagen. Daarom is voeding met voldoende ruwvoer, zoals hooi, van belang. Ook worden haken aan de kiezen van een konijn voorkomen door voldoende ruwvoer aan te bieden. Bij ruwvoer kan gedacht worden aan takken waar de konijnen op kunnen knagen welke ook gelijk als verrijking kan dienen. (Oomkes, 2011).

Om te voorkomen dat er gebitsproblemen ontstaan bij konijnen is het noodzakelijk het gebit regelmatig te controleren. Wanneer een konijn last heeft van haken zijn er vaak natte plekken te vinden in de mondhoecken wat kan duiden op kwijlen. Omdat het moeilijk te zien is of een konijn natte mondhoecken heeft is het van belang goed te voelen. Wanneer een konijn last heeft van oog uitvloeiing is het van belang de kiezen te controleren omdat deze ontstoken kunnen zijn. (Dierenkliniek Wilhelminapark, 2013).

Gebitsproblemen zoals een te korte bovenkaak, een verkeerde sluiting van de kaken of het ontbreken van de stifttanden hebben vaak een erfelijke oorzaak dus is het aan te raden niet met deze konijnen te gaan fokken. (Caressa, 2013).

Parameter	Overgroeide nagels
Definitie	Overgroeide nagels worden gedefinieerd als nagels langer dan 3 mm dan waar leven ophoudt en afgebroken of gescheurde nagels.

Wanneer de nagels van een konijn te lang zijn (meer dan 3mm waar het leven ophoudt) kan dit resulteren in verwondingen aan de huid (vanwege krabben) en een gescheurde nagel wat kan resulteren in verwondingen aan de teen. Uiteindelijk kunnen de nagels zo lang worden dat ze krom gaan staan en in de voetzolen groeien van het konijn waardoor het niet meer kan lopen en/of krom staande poten ontwikkeld. (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Overgroeide nagels kunnen van invloed zijn op de gewichtsverdeling van de achterpoot en veroorzaakt beschadiging van de voetzolen. (Oomkes, 2011). Om gescheurde nagels te voorkomen is het van belang de nagels van een konijn regelmatig te controleren en indien nodig te knippen (eens in de drie maanden). Verder zou het verblijf de mogelijkheid moeten geven tot slijten van de nagels (bijvoorbeeld door graafmogelijkheid te creëren). (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Parameter	Vachtconditie
Definitie	Vachtconditie wordt gedefinieerd als de conditie waarin de vacht verkeert.

Wanneer de vachtconditie van een konijn slecht is kan dit duiden op ziektes en/of overgewicht omdat het konijn de vacht niet meer verzorgd. Groomen is belangrijk om vuil en dood haar uit de vacht te verwijderen en om te voorkomen dat de vacht gaat klitten en uiteindelijk vervilt. (Oomkes, 2011).

Een slechte vachtconditie kan leiden tot luizen, vlooien, schurft, infecties, mijten en andere parasieten. Oormijt leidt tot jeuk waardoor het konijn gaat schudden met de kop. Ook veel van de andere parasieten leiden tot jeuk waardoor het konijn gaat krabben, wat kan leiden tot

verwondingen en overige infecties. Wanneer er konijnen zijn met parasieten is het van belang de verspreiding ervan te voorkomen. Het besmette konijn kan dan in de ziekenboeg geplaatst worden en andere konijnen in de buurt van, of die in aanraking geweest zijn met, het besmette konijn moeten dan ook gecontroleerd worden op parasieten. (Oomkes, 2011).

Parameter	Laesies
Definitie	Een laesie wordt gedefinieerd als een beschadiging van het huidweefsel al dan niet met bloed of met een korst (lichamelijke verwondingen), bij het konijn, toegebracht door soortgenoten en/of omgeving.

Verwondingen bij een konijn kunnen ontstaan door scherpe hoeken of randen in het verblijf. Daarom is het van belang te controleren of het verblijf veilig genoeg is en geen scherpe hoeken of randen bevat. Wanneer konijnen in een groep zijn gehuisvest is de kans aanwezig dat ze negatieve sociale interacties vertonen (vooral wanneer ze gehuisvest zijn in een klein verblijf). (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Wonden op de huid van een konijn kunnen lijden tot stress, abnormaal gedrag, pijn, ongerief en infecties. Wanneer de wonden niet goed gecontroleerd en schoongemaakt worden is er een grote kans op infecties en de ontwikkeling van abcessen. (Oomkes, 2011). Veel voorkomende bacteriën bij huidontstekingen zijn *Staphylococcus aureus* en *Pasteurella multocida*. *P. multocida* welke voornamelijk voor komen in de neusholte van het konijn. Door groomen kunnen deze bacteriën over het hele lichaam worden verspreid. De bacterie *P. multocida* wordt vaak gevonden in abcessen. (Oomkes, 2011).

Parameter	Kreupelheid
Definitie	Kreupelheid wordt gedefinieerd als zichtbare afwijkingen in de tred (manier van lopen) van het konijn ontstaan door ontstekingen, kneuzingen en fractures.

Kreupelheid bij een konijn kan verschillende oorzaken hebben variërend van verwonding tot overgroeide nagels. Wanneer een konijn kreupel is zal het minder bewegen wat kan leiden tot overgewicht en de daarop volgende symptomen (benoemd bij Lichaamsconditie). Ook zal het konijn veel stress ervaren omdat het niet de mogelijkheid heeft te ontsnappen van mensen of soortgenoten. Dit zorgt voor veel pijn en ongerief wat onder andere kan leiden tot abnormaal gedrag en dus verminderd welzijn. (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Parameter	Aangekoekte ontlasting
Definitie	Aangekoekte ontlasting wordt gedefinieerd als blinde darm keutels (caecotrofen), die normaal gesproken rechtstreeks vanuit de anus wordt opgenomen (caecotrofie) door het konijn, die als aangekoekte faeces kleeft aan de vacht rond het perineum (anus) van het konijn.

Onder aangekoekte ontlasting worden caecotrofen verstaan die vastgeplakt zitten aan de anus van een konijn. Caecotrofen zijn blindedarm keutels die normaal gesproken rechtstreeks vanuit de anus worden opgenomen door het konijn. Deze caecotrofen zijn een belangrijke bron van nutriënten voor het konijn en bevatten vitamines B en K, zijn een extra bron voor (bacteriële) eiwitten en verhogen de vertering van voedsel (Oomkes, 2011).

Wanneer de caecotrofen niet worden opgegeten door het konijn kan dit verschillende oorzaken hebben zoals verkeerd of een verkeerde hoeveelheid voedsel, ziektes, overgewicht en huidaandoeningen. Wanneer het perineum (gebied rond de anus en genitaliën) is aangetast kan dit voorkomen dat de caecotrofen worden opgegeten. Konijnen met overgewicht of aandoeningen aan de spieren en/of skelet zijn vaak minder beweeglijkheid waardoor ze niet meer bij de anus kunnen.

Wanneer het konijn de blindedarmkeutels niet consumeert kleven deze vast aan het gebied rond de anus. Hierdoor loopt het konijn de kans op myiasis. Dit is een huidmadenziekte die wordt veroorzaakt door vliegen die eitjes leggen in de aangekoekte ontlasting of in de vieze vacht. Uit deze eitjes ontstaan maden welke de huid aantasten van het konijn. (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^B*).

Parameter	Uitvloeiing oog, neus of vulva
Definitie	Uitvloeiing wordt gedefinieerd als purulente, waterige, al dan niet bloederige uitscheiding uit neus, oog of vulva met eventueel aanverwante symptomen als niezen en/of vieze voorpoten.

Ooguitvloeiing kan veroorzaakt worden door luchtverontreiniging of ontstekingen aan het derde ooglid, traanbuis of traanklier (*Stichting KonijnenBelangen, 2013*). Ook gebitsproblemen zijn een belangrijke oorzaak van ooguitvloeiing. Een doorgegroeide kieswortel drukt de traanbuis dicht waardoor deze verstopt raakt. Hierdoor wordt de normale traanafvoer belemmerd. Dit zorgt voor een natte vacht onder het oog en eventueel een traanstreep. Omdat de vacht onder het oog continue nat is kunnen bacteriën in de onderliggende huid gaan groeien. (*Oomkes, 2011*).

Neusuitvloeiing kan duiden op VHD (bloederig) en neusontsteking (snot). Omdat veel van deze ziektes besmettelijk zijn is het van belang snel te achterhalen waarom een konijn neusuitvloeiing heeft om eventuele besmetting van de andere konijnen te voorkomen. (*Stichting KonijnenBelangen, 2013*).

Vulvauitvloeiing kan etterig of bloederig zijn. Zichtbare purulente vaginale uitvloeiing kan duiden op een *Pasteurella* infectie (*Oomkes, 2011*). Zichtbare bloederige vaginale uitvloeiing kan duiden op een blaastumor of baarmoederhalskanker (*Stichting KonijnenBelangen, 2013*).

Wanneer een konijn last heeft van oog-, neus- en/of vulva-uitvloeiing is het van belang de oorzaak van de uitvloeiing te achterhalen om een eventuele behandelmethode vast te stellen. Daarnaast kunnen sommige oorzaken besmettelijk zijn en dient het konijn, met uitvloeiing(en) in de ziekenboeg geplaatst te worden.

4.1.4 Welzijnsprincipe: Juiste administratie

<u>Parameter</u>	<u>Behandeling eventuele aandoeningen</u>
------------------	---

Definitie	Behandeling van eventuele aandoeningen wordt gedefinieerd als het, door een dierenarts bepaald, medisch behandelen van konijnen met een gezondheidsprobleem en/of ziekte.
------------------	---

Wanneer konijnen gezondheidsproblemen of andere aandoeningen hebben is het van belang dat deze behandeld worden. Ook kleine symptomen, zoals lichte uitvloeiingen of een slechte vachtconditie moeten direct behandeld worden. Wanneer er bijvoorbeeld traanvocht te zien is bij de ogen van konijnen kan dit het eerste signaal zijn van gebitsproblemen (de traanbuis wordt dichtgedrukt door de doorgesloeiende kieswortels), wat uiteindelijk kan leiden tot zoveel pijn dat het konijn weigert te eten (*Oomkes, 2011*). Omdat veel gezondheidsproblemen en aandoeningen met elkaar in verbinding staan, of een gevolg zijn van een onderliggend gezondheidsprobleem is het van belang dat gezondheidsprobleem en/of ziekte behandeld worden om verergering te voorkomen.

<u>Parameter</u>	<u>Registratie</u>
------------------	--------------------

Definitie	Registratie wordt gedefinieerd als het bijhouden van belangrijke gegevens, zoals het geslacht van een konijn, eventuele castratie, medische gegevens en het moment van sterven, van de konijnen.
------------------	--

Het is van belang om bepaalde gegevens van een konijn te registreren en op reguliere basis bij te werken. Zo is het geslacht van een konijn, eventuele castratie en zijn de medische gegevens, waaronder de medicijnen die een konijn heeft gekregen, van belang. Ook is het van belang te registreren wanneer een konijn sterft. In de toekomst kan dan gekeken worden hoeveel konijnen er op jaarbasis sterven en waaraan. Mochten er veel konijnen sterven met dezelfde doodsoorzaak kan dit over het hoofd gezien worden omdat er geen administratie van bijgehouden wordt (*Bedaux en Oude Nijhuis, 2010*).

<u>Parameter</u>	<u>Vaccinatiebeleid</u>
------------------	-------------------------

Definitie	Vaccinatiebeleid wordt gedefinieerd als het jaarlijks vaccineren van de konijnen tegen Myxomatose en VHD (Viraal Hemorragische ziekte).
------------------	---

Het is van belang om konijnen te vaccineren tegen Myxomatose en VHD (ook wel VHS genoemd) ter preventie van deze ziektes. Myxomatose is een virus waarbij er knobbels in de huid (de myxomen) ontstaan die voornamelijk op de oren, rond de mond en op de rug zitten. VHD is een virus wat een leverinfectie veroorzaakt die uiteindelijk kan leiden tot interne bloedingen. Beide ziektes zijn erg besmettelijk en hebben vaak een dodelijke afloop. Een konijn kan het beste rond de maanden april en mei gevaccineerd worden omdat tijdens de zomer en herfst de grootste kans op een infectie met myxomatose aanwezig is. Dit omdat myxomatose voornamelijk verspreid wordt door insecten. (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^c*).

<u>Parameter</u>	<u>Quarantaine</u>
------------------	--------------------

Definitie	Een quarantaine wordt gedefinieerd als een afgesloten ruimte waar nieuw binnengekomen konijnen geïsoleerd/afgezonderd van de overige populatie konijnen, voor een bepaalde tijd, gehuisvest kunnen worden ter controle van het eventueel meedragen van (infectieuze) ziektes.
------------------	---

Wanneer er nieuwe konijnen op de kinderboerderij komen (om welke reden dan ook) is het van belang deze een tijd gescheiden te houden van de overige populatie. Konijnen die geen symptomen vertonen van ziekte kunnen het nog wel zijn (incubatietijd) of bij zich dragen en doorgeven. Daarom moeten net nieuw binnen gekomen konijnen eerst in quarantaine geplaatst worden voor controle. Een quarantaine verblijf bestaat uit een konijnenverblijf/kooi die afgezonderd, dus in een andere ruimte, van de andere konijnen staat. (*Bedaux en Oude Nijhuis, 2010*).

Parameter	Ziekenboeg
------------------	-------------------

Definitie	Een ziekenboeg wordt gedefinieerd als een afgesloten ruimte waar zieke konijnen geïsoleerd / afgezonderd van de overige populatie konijnen voor een bepaalde tijd gehuisvest kunnen worden ter preventie van ziekteverspreiding.
------------------	--

Als konijnen symptomen hebben van een bacteriële of een virale infectie is het van belang ze te kunnen scheiden van de overige populatie om te voorkomen dat ziektes zich verspreiden. Dit moet een aparte ruimte zijn omdat, bijvoorbeeld, VHD en Myxomatose zich makkelijk kunnen verspreiden.

4.1.5 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag

Parameter	Castratiebeleid
------------------	------------------------

Definitie	Castratie wordt gedefinieerd als het verwijderen van de gonaden.
------------------	--

Niet-gecastreerde rammen raken gefrustreerd wanneer ze zich niet kunnen voortplanten en kunnen door deze frustraties agressief worden en/of voorwerpen gaan slopen. (*Stichting Konijnenopvang 'de Hoge Hoed', 2002-2012*). Wanneer voedsters niet zijn gecastreerd kan door een dekking of contact met een ram een eisprong worden opgewekt bij de voedster. Dit kan leiden tot een schijnzwangerschap (*Oomkes, 2011*) welke ongeveer 18 tot 20 dagen duurt. De voedster kan door schijnzwangerschap territoriaal gedrag gaan vertonen en aan het einde van de schijnzwangerschap een nestje gaan bouwen wat ze doet door haar eigen haren uit te trekken. Dit gedrag veroorzaakt veel stress en ongerief. (*Oomkes, 2011*). Daarnaast verminderd door voedsters te castreren ook de kans op baarmoederontsteking en tumoren op latere leeftijd (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^d*).

Parameter	Positieve sociale interactie
------------------	-------------------------------------

Definitie	Positieve sociale interactie wordt gedefinieerd als onderlinge vachtverzorging, samen rusten, actief met elkaar omgaan, om elkaar heen lopen en speelgedrag.
------------------	--

Konijnen zijn sociale dieren en zouden daarom in een groep gehouden moeten worden. Wanneer konijnen in groepen gehouden worden zouden ze veel positieve sociale interacties moeten vertonen, zoals vachtverzorging, samen rusten en speelgedrag. Wanneer konijnen in groepshuisvesting dit gedrag niet vertonen zou dat kunnen betekenen dat de samenstelling van de groep onjuist is of het verblijf te klein voor de groep. (*Oomkes, 2011*).

Parameter	Negatieve sociale interactie
------------------	-------------------------------------

Definitie	Negatieve sociale interactie wordt gedefinieerd als onderling vechten, trappen, achtervolgen (d.w.z. vluchten van de ander) en bijten.
------------------	--

Wanneer konijnen in groepen gehouden worden zou het voor kunnen komen dat ze negatieve sociale interacties vertonen. Bij gedomesticeerde konijnen komen bijna alle gedragsproblemen voort uit angst. Wanneer een konijn angst of stress ervaart is het waarschijnlijk dat dit geuit wordt in agressief gedrag, zoals vechten, trappen, achtervolgen, vluchten en bijten. Angst of stress komt voor wanneer een konijn de directe omgeving niet kan controleren, bijvoorbeeld als er sprake is van beperkte leefruimte of een tekort aan voedsel en water. (Oomkes, 2011). Negatieve sociale interactie tussen konijnen kan leiden tot verwondingen en/of abnormale gedragingen.

Parameter	Abnormaal gedrag
------------------	-------------------------

Definitie	Abnormaal gedrag wordt gedefinieerd als gedrag dat afwijkend is van normaal/natuurlijk gedrag. Hierbij gaat het vaak om een functioneloze voortdurende herhaling van een bepaald gedrag. Dit kan door konijnen geuit worden door zinloos graven op een harde bodem of draadgaas, voortdurend gelijke rondjes rennen, schudden met de kop, vachtplukken, tralie knagen of heen en weer bewegen langs het gaas (ook wel stereotypegedrag genoemd).
------------------	--

Abnormaal gedrag kan gezien worden als verwerkingsgedrag, in de meeste gevallen van stress, wat wordt geuit in o.a. vachtplukken, overmatige vachtverzorging, overmatig knagen en heen en weer lopen. Vast staat dat abnormaal of stereotype gedrag een teken is van gereduceerd welzijn en kan leiden tot een slechte vachtconditie, gebitsproblemen, verwondingen en agressie. (Oomkes, 2011). Wanneer een konijn abnormaal gedrag vertoont kan dit een gevolg zijn van stress of angst wat op kan treden door het geven van verkeerde voeding, een verkeerde huisvesting, een slechte gezondheid en/of het niet kunnen uiten van natuurlijk gedrag. (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Parameter	Comfortgedrag
------------------	----------------------

Definitie	Comfortgedrag wordt gedefinieerd als ontspannen languit gestrekt liggen met een rustige ademhaling, gapen en/of vachtverzorging.
------------------	--

Konijnen die geen comfortgedrag, zoals languit rusten en vachtverzorging, vertonen zullen waarschijnlijk angstig zijn en veel stress ervaren. Ook kan het zijn dat het verblijf niet genoeg ruimte biedt. Als konijnen geen comfortgedrag (kunnen) vertonen kan dit leiden tot abnormaal gedrag. Het kunnen uiten van positief sociaal gedrag gaat vaak gepaard met comfortgedrag zoals onderlinge vachtverzorging en samen rusten. (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Parameter	Groepshuisvesting
------------------	--------------------------

Definitie	Groepshuisvesting wordt gedefinieerd als het gezamenlijk (d.w.z. in hetzelfde verblijf) huisvesten van twee of meer <u>konijnen</u> .
------------------	---

Wilde konijnen leven in groepen en hebben behoefte aan sociaal onderling contact. Wanneer ze in gevangenschap niet in groepen zijn gehuisvest is de kans groot dat ze, door tekort aan sociaal gedrag, abnormaal gedrag gaan vertonen. Het is dus van belang om konijnen in groepen van twee of meer konijnen te houden. Daarnaast is uit de praktijkinventarisatie gebleken dat konijnen vaak meer ruimte tot hun beschikking hebben wanneer ze in groepen zijn gehuisvest, wat de kans op verzwakte spieren en afwijkende bot groei vermindert. (Groen Kennisnet, 2013^C).

Wanneer konijnen in een groep gehuisvest worden moet er rekening gehouden worden met de volgende factoren:

- Wanneer konijnen in een groep of per tweetal gehuisvest worden moet het verblijf groot genoeg zijn met de aanwezigheid van een schuil-/onttrekkingsmogelijkheid (met een ingang en uitgang).
- Twee voedsters kunnen goed samenleven wanneer ze van jongs af aan samen opgroeien. Dit lukt soms ook met twee op jonge leeftijd gecastreerde rammen.
- Twee niet-gecastreerde rammen kunnen als ze ouder worden gaan vechten. Ook twee voedsters kunnen onder invloed van hormonen op latere leeftijd gaan vechten. Dit geldt vooral wanneer er konijnen van het andere geslacht geïntroduceerd worden in de groep.
- Twee vreemde volwassen konijnen mogen nooit zomaar bij elkaar gezet worden omdat agressie en vechten kan leiden tot verwondingen of sterfgevallen. (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^E*).
- Het is van belang om alle konijnen in een groep te castreren om agressie en/of schijnzwangerschappen te voorkomen (*Oomkes, 2011*).
- Wanneer konijnen in een groep gehuisvest zijn is het van belang om constant te controleren of de samenstelling werkt.

Parameter	Graafmogelijkheid
------------------	--------------------------

Definitie	Een graafmogelijkheid wordt gedefinieerd als voldoende ruimte en voldoende materiaal, voor konijnen, om in te graven.
------------------	---

Graven is een belangrijk fysieke en instinctieve behoefte van het konijn en behoort tot hun natuurlijke gedragsrepertoire. Wanneer een konijn niet de mogelijkheid heeft te kunnen graven kan het abnormaal gedrag gaan vertonen. Daarnaast slijten de nagels van een konijn door het graven en wanneer deze mogelijkheid afwezig is kunnen de konijnen lange nagels krijgen. (*Stichting Konijnenopvang 'de Hoge Hoed', 2007*).

Het is dus noodzakelijk dat konijnen de mogelijkheid hebben te graven in het verblijf. Dit is te realiseren door een bodembedekking te gebruiken zoals stro, hooi, houtsnippers, zand of aarde in het verblijf. Wanneer een huisvesting geen graafmogelijkheid biedt door middel van de bodembedekking kan er ook nog gekeken worden naar andere opties zoals het plaatsen van een rieten mand met hooi, een zandbak met aarde of andere objecten om in te graven. (*Groen Kennisnet, 2013^D*).

Parameter	Angst voor mensen
------------------	--------------------------

Definitie	Konijnen vertonen angst voor mensen wanneer konijnen bevriezen met opengesperde ogen en snel op en neer bewegende neusvleugels, vluchten, paniekerig springen en rennen, stampen op de grond, bijten en trappen.
------------------	--

Op een kinderboerderij krijgt een konijn veel te maken met verzorgers en bezoekers die in de buurt komen van, en in sommige gevallen zelfs contact maken met het konijn. Een konijn dat angstig en/of agressief reageert op de aanwezigheid van mensen zal veel stress ervaren wat kan leiden tot abnormaal gedrag en dus verminderd welzijn.

Regelmatige interactie en omgang met jonge konijnen kan ervoor zorgen dat de konijnen wennen aan mensen. Konijnen die positieve ervaringen hebben met de mens zijn minder snel angstig, agressief of apathisch dan soortgenoten die veelal alleen worden gelaten of op een onjuiste, ruwe manier worden gehanteerd. Hanteren op jonge leeftijd geeft een verlaging van angst voor mensen op latere leeftijd. (Oomkes, 2011).

Parameter	Apathie (gebrek aan alertheid)
------------------	---------------------------------------

Definitie	Een apathisch (niet alert) konijn wordt gedefinieerd als een konijn dat ineengekropen in een hoek van het verblijf blijft zitten terwijl het wakker is, en niet reageert op (prikkel) in de omgeving.
------------------	---

Konijnen zijn prooidieren en zouden voortdurend op de hoogte moeten zijn van wat er om hun heen gebeurt (Oomkes, 2011). Een gezond konijn reageert ook in zijn slaap op plotselinge geluiden en bewegingen en hoort niet ineengekropen in de hoek van het verblijf te zitten (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010). Wanneer konijnen niet alert reageren op nieuwe prikkels uit de omgeving zou dat een indicatie kunnen zijn van angst en stress (Oomkes, 2011). Apathisch gedrag kan ook een gevolg zijn van gezondheidsproblemen of andere aandoeningen waardoor het van belang is de konijnen te controleren op het vertonen van apathisch gedrag. Wanneer een konijn niet meer alert is, is het van belang de reden ervan te achterhalen (ziek, stress, ouderdom). (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Parameter	Onttrekkingsmogelijkheid
------------------	---------------------------------

Definitie	Een onttrekkingsmogelijkheid wordt gedefinieerd als een mogelijkheid voor het konijn zich terug te trekken van soortgenoten, mensen en predatoren.
------------------	--

Konijnen zijn prooidieren en willen daarom controle hebben over hun omgeving met de mogelijkheid zich te onttrekken van soortgenoten, mensen en predatoren. Wanneer een konijn geen mogelijkheid heeft te vluchten kan dit leiden tot verwondingen, angst, stress, abnormaal gedrag en dus verminderd welzijn. (Oomkes, 2011).

Daarom is het van belang een onttrekkingsmogelijkheid te creëren waardoor konijnen zich kunnen onttrekken van bezoekers, andere dieren en medewerkers. Deze mogelijkheid zou minstens één ingang en één uitgang moeten hebben zodat een ander konijn (of persoon) de ingang niet kan blokkeren. Daarnaast moet er genoeg onttrekkingsmogelijkheid aanwezig zijn voor alle konijnen. De mogelijkheid tot schuilen zou dezelfde ruimte kunnen zijn als de mogelijkheid tot onttrekken waardoor er minder ruimte van het verblijf wordt ingenomen. (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Parameter	Verrijking
------------------	-------------------

Definitie	Verrijking wordt gedefinieerd als alle in het verblijf gehouden materialen, die niet tot het verblijf behoren, zoals onder andere (wilgen) takken, dozen, balletjes, planken die dienen als een verhoging etc.
------------------	--

Konijnen in gevangenschap zouden de mogelijkheid moeten hebben actief te zijn. Wanneer deze mogelijkheid niet aanwezig is kan het konijn, vanwege slechte fysieke en mentale stimulatie, het verblijf gaan vernielen en abnormaal gedrag gaan vertonen. (Bedaux en Oude Nijhuis, 2010).

Verrijking is een middel om een stimulerende omgeving te creëren. Het voorzien van verrijking kan eenvoudig en goedkoop zijn door bijvoorbeeld gebruik te maken van buizen, soortgenoten, dozen of blokken. Binnen zou er gedacht kunnen worden aan ballen waar voedsel in is verstopt, en/of takken. Voorwaarde is dat de verrijking veilig is voor de konijnen en dat ze er gebruik van maken. Een afwisseling van de objecten verhoogt de interesse. (*Bedaux en Oude Nijhuis, 2010*).

Parameter	Bescherming tegen predatoren
Definitie	Bescherming tegen predatoren wordt gedefinieerd als bescherming tegen incidenten met predatoren zoals onder andere katten, roofvogels, marterachtigen en honden.

Konijnen zijn prooidieren en moeten de mogelijkheid hebben te vluchten voor predatoren. Wanneer deze mogelijkheid ontnomen wordt, bijvoorbeeld door de afwezigheid van een schuil-/onttrekkingsmogelijkheid, kan dit stress induceren. Predatoren in het zicht van konijnen kan leiden tot angst, stress en dus verminderd welzijn. (*Oomkes, 2011*). Predatoren horen niet in het zicht en in de buurt van de konijnen te kunnen komen.

5 Conclusie

In dit hoofdstuk worden de hoofd- en sub-vragen van dit onderzoek beantwoord. Daarbij worden de *slow scan* en de *quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij omschreven.

Hoofdvraag 1

Welke aanpassingen moeten, naar aanleiding van een praktijkinventarisatie, gedaan worden aan het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij om een beter toepasbaar en meer valide *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen?

1.1 Welke onderdelen van het monitoringsprotocol moeten, naar aanleiding van de praktijkinventarisatie, aangepast worden om een nieuwe *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen?

1.2 Op welke manier moeten de, bij 1.1 genoemde, onderdelen aangepast worden om een nieuwe *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij samen te stellen?

Het antwoord op hoofdvraag 1 wordt hieronder weergegeven door middel van een omschrijving van alle welzijnsprincipes, criteria en parameters van de *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij.

5.1 Slow scan

De *slow scan* is volledig gebaseerd op de welzijnsprincipes en welzijnscriteria van het monitoringsprotocol, welke gebaseerd zijn op het Europese project Welfare Quality®. Naar aanleiding van de praktijkinventarisatie zijn de benodigde aanpassingen van het monitoringsprotocol achterhaald en met behulp van literatuur aangepast. Meerdere parameters zijn opnieuw gedefinieerd, opnieuw gewaardeerd en er zijn nieuwe parameters toegevoegd die na de praktijkinventarisatie relevant bleken te zijn om een valide beeld te creëren van het konijnenwelzijn. De parameters in de *slow scan* en de aanpassingen ervan ten opzichte van het monitoringsprotocol worden verderop in dit hoofdstuk besproken.

5.1.1 Algemene aanpassingen

Naast de aanpassingen van de parameters zijn er enkele algemene aanpassingen gedaan bij het samenstellen van de *slow scan* ten opzichte van het monitoringsprotocol. Hieronder zijn deze algemene aanpassingen benoemd en beargumenteerd.

5.1.1.1 Welzijnsprincipe; Juiste administratie

De parameters in het monitoringsprotocol zijn verdeeld onder vier welzijnsprincipes te weten; Goede voeding, Goede huisvesting, Goede gezondheid en Natuurlijk gedrag. In de *slow scan* zijn enkele parameters onder een extra principe; Juiste administratie verdeeld. Dit om een duidelijker onderscheid te maken tussen de diergerichte parameters (dat wil zeggen dat het konijn gehanteerd dient te worden) en de management gerichte parameters, zoals vaccinatie. De parameters die in de *slow scan* onder het welzijnsprincipe Juiste administratie vallen zijn; 'Behandeling eventuele aandoeningen', 'Registratie', 'Vaccinatiebeleid', 'Quarantaine' en 'Ziekenboek'.

5.1.1.2 Meetmethode

Het monitoringsprotocol gaat uit van de volgende vier meetmethodes die aangeven hoeveel metingen er verricht moeten worden:

- A: Alle konijnen/alle verblijven.
- B: 1-5 konijnen allemaal. >5 konijnen 50% van de populatie met een maximum van 5 konijnen.
- C: 1-5 konijnen allemaal. >5 konijnen 50% van de populatie met een maximum van 10 konijnen.
- D: één tot drie maximaal willekeurig gekozen konijnen.

Daarnaast zijn er ook parameters die geen meetmethode hebben waarbij één algemene meting verricht dient te worden.

Naar aanleiding van de praktijkinventarisatie is geconcludeerd dat deze meetmethodes verwarrend en onlogisch zijn. Voornamelijk bij de parameters met betrekking tot de gezondheid van de konijnen omdat ze hiervoor gehanteerd dienen te worden. Deze metingen moeten verricht worden met de methodes A, B, C en D. Op een kinderboerderij met een populatie van (minimaal) twintig konijnen moeten er twintig konijnen gehanteerd worden, waarvan twintig konijnen gecontroleerd moeten worden op diarree, tien konijnen gecontroleerd moeten worden op lichaamsgewicht, overgroeide nagels en gebitsproblemen, vijf konijnen gecontroleerd moeten worden op voetzoolaandoeningen en drie konijnen gecontroleerd moeten worden op vachtconditie, laesies en uitvloeiingen. Wanneer een konijn eenmaal gehanteerd wordt is het aan te raden direct alle parameters met betrekking tot de gezondheid van het konijn te controleren. Dit omdat hanteren veel tijd kost voor de controleur en veel stress genereert voor het gehanteerde konijn. In de *slow scan* is ervoor gekozen een maximaal aantal van vijf konijnen te hanteren welke gecontroleerd worden op alle parameters met betrekking tot de gezondheid en lichaamsconditie.

Daarnaast worden de parameters 'Vaccinatiebeleid' en 'Castratie' in het monitoringsprotocol verricht als één algemene meting. In de praktijk is echter gebleken dat er kinderboerderijen zijn waar de konijnen selectief gecastreerd en gevaccineerd worden. In de *slow scan* is er daarom voor gekozen om enkele parameters, waaronder vaccinatie en castratie, te meten aan/bij elk individueel konijn.

Als laatste is er in de *slow scan* duidelijk onderscheid gemaakt tussen een meting die verricht moet worden aan/bij een verblijf en een meting die verricht moet worden aan/bij een konijn. De *slow scan* gaat uit van de volgende vier meetmethodes die aangeven hoeveel metingen verricht dienen te worden en of deze meting verricht dient te worden aan het konijn of aan het verblijf:

- A. De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (m.u.v. de verblijven in de ziekenboeg en quarantaine).
- B. De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen.
- C. Één algemene meting.
- D. De meting vindt plaats aan/bij alle konijnen individueel (m.u.v. de konijnen in de ziekenboeg en quarantaine).

5.1.1.3 Waardes

In het monitoringsprotocol kan men per parameter één waarde kiezen die van toepassing is. Naast deze waarde is een score weergegeven (Figuur 2).

Score
Hygiëne huisvesting 0. Onvoldoende hygiëne 1. Voldoende hygiëne met of goede kwaliteit bodembedekking of apart toilet gedeelte 2. Voldoende hygiëne met goede kwaliteit bodembedekking en apart toilet gedeelte

Figuur 2 Voorbeeld parameter "Hygiëne huisvesting" monitoringsprotocol

Voor de parameter 'Hygiëne huisvesting' kan de waarde 'Onvoldoende hygiëne', 'Voldoende hygiëne met of een goede kwaliteit bodembedekking of een apart toiletgedeelte' en 'Voldoende hygiëne met goede kwaliteit bodembedekking en apart toiletgedeelte' gegeven worden. Dit wordt genoteerd door de score, respectievelijk 0,1 en 2 te noteren. Deze waardering toont echter niet duidelijk waar, in dit geval, het verblijf niet aan voldoet. Wanneer een verblijf voldoende schoon is, een goede kwaliteit bodembedekking heeft en/of een apart toiletgedeelte heeft wordt er een score van 1 toegewezen. Wanneer het verblijf alleen schoon is, geen goede kwaliteit bodembedekking en apart toiletgedeelte heeft zal ook een score van 1 toegewezen worden. Wanneer het monitoringsprotocol uitgevoerd wordt door een extern persoon zal de kinderboerderij niet (snel) weten dat de bodembedekking en het aparte toiletgedeelte ondermaats zijn. Dit is echter wel belangrijk omdat het monitoringsprotocol voornamelijk ontwikkeld is om verbeterpunten te achterhalen en te accentueren.

Daarnaast is het erg lastig om de score van de parameter 'Hygiëne huisvesting' van het monitoringsprotocol te noteren voor een kinderboerderij met twintig verblijven (deze meting dient plaats te vinden bij/aan alle verblijven) omdat er maar beperkte ruimte aanwezig is op het scoreformulier bij het scorevak. Ook wordt er geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende verblijven dus weet, indien het monitoringsprotocol uitgevoerd wordt door een extern persoon, de desbetreffende kinderboerderij niet welke verblijven verbeterd dienen te worden.

Voor de *slow scan* is een scoresysteem ontwikkeld waardoor er een duidelijk beeld gevormd wordt van de eventuele verbeterpunten. Daarvoor zijn er verschillende waardes, waar een parameter aan moet voldoen, aangegeven achter de letters (A, B, C, enz.) wat te zien is in Figuur 3.

Hygiëne huisvesting (leefruimte) (A)								Score	(2)
A. Voldoende hygiëne.								0	
B. Onvoldoende hygiëne.								1	
C. Geen goede kwaliteit bodembedekking.								1	
D. Geen apart toiletgedeelte.								1	
Verblijf	A	B	C	D	Score	Aantal konijnen	Totaal score	Gemiddeld	
1									
2									
3									
4									
						Totaal	Totaal	Score/Konijnen	

Figuur 3 Voorbeeld parameter "Hygiëne huisvesting" *Slow scan*

In de *slow scan* zijn er parameters waar één waarde van toepassing is en parameters waar meerdere waarden van toepassing kunnen zijn. Of er één of meerdere waarden per parameter mogelijk zijn wordt als volgt weergegeven.

- (1). Er is één waarde mogelijk bij deze parameter
- (2). Meerdere waarden zijn mogelijk bij deze parameter

Voor de parameter 'Hygiëne huisvesting (leefruimte)' kunnen er meerdere waarden van toepassing zijn (2). Het scoreblad is zo ontwikkeld dat per verblijf aangekruist kan worden wat van toepassing is. Zo weet iedereen precies welk verblijf/konijn aan welke waarden voldoet en aan welke niet.

De strafpunten die behaald kunnen worden wanneer een konijn/verblijf niet aan de ideale welzijnsnorm voldoet worden naast de waarden weergegeven. Door het onderscheid tussen de verblijven/konijnen is het makkelijker en overzichtelijker om een gemiddelde score uit te rekenen.

5.1.1.4 Aantal konijnen in een verblijf

Zoals te zien is in Figuur 3 staat er in het scoreblad van de *slow scan* het aantal konijnen vermeld. Er is voor gekozen om, naar aanleiding van het laatste bezoek in Veendam, te noteren hoeveel konijnen zich in een verblijf bevinden en dit te combineren met de score. Op deze manier zal de uiteindelijke score geen verkeerd beeld geven van de situatie. Wanneer er bijvoorbeeld 1 konijn gehuisvest is in een schoon verblijf met de juiste bodembedekking en 19 konijnen gehuisvest zijn in een vuil verblijf met onjuiste bodembedekking dient dit naar voren te komen in de score. Als er per verblijf gemeten zou worden kan de gemiddelde score een verkeerd beeld creëren van de daadwerkelijke situatie en komen eventuele verbeterpunten minder goed naar voren.

5.1.1.5 Score

Het monitoringsprotocol werkt met een scoresysteem waarbij een hoge score een indicatie is van goed welzijn en een lage score een indicatie is van verminderd welzijn. Omdat in de *slow scan* gebruik gemaakt wordt van meerdere waarden is ervoor gekozen een strafpuntensysteem te creëren. Bij dit scoresysteem is een hoge score een indicatie van verminderd welzijn en een lage score een indicatie van goed welzijn. Per parameter zijn strafpunten te behalen wanneer het verblijf, konijn of management niet voldoet aan de ideale welzijnsnorm. Dit strafpuntensysteem wordt gebruikt om een duidelijk beeld te creëren van de verbeterpunten wanneer een parameter hoort te voldoen aan meerdere aspecten.

5.1.2 Parameters Slow scan

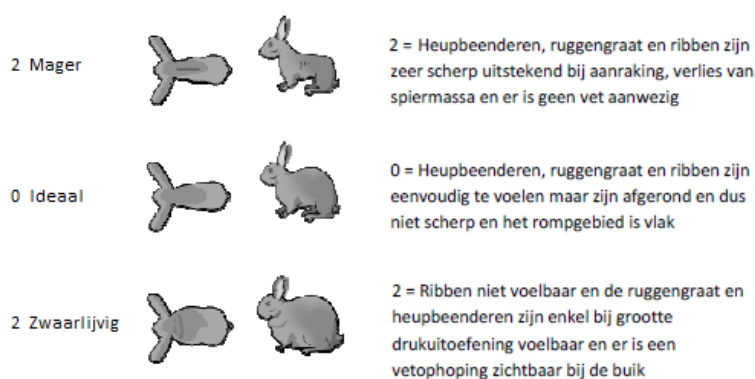
De "*Slow scan* voor Konijnenwelzijn op de kinderboerderij" bestaat uit zesendertig parameters verdeeld over vijf welzijnsprincipes te weten; Goede voeding, Goede huisvesting, Goede gezondheid, Juiste administratie en Natuurlijk gedrag. Hieronder worden alle parameters beschreven en worden eventuele veranderingen ten opzichte van het monitoringsprotocol beargumenteerd.

5.1.2.1 Welzijnsprincipe: Goede voeding

Parameter	Lichaamsconditie
Welzijns criterium	Afwezigheid van honger
Soort parameter	Diergerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
Aantal waarden	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Lichaamsconditie' wordt de conditie van het konijn beoordeeld. Bekijk hiervoor het konijn van de zij- en bovenkant en beoordeel hierbij de zichtbaarheid van de heupbeenderen, ruggengraat en ribben. Beoordeel hierna of de heupbeenderen, ruggengraat en ribben te voelen zijn en scoor de lichaamsconditie aan de hand van Figuur 4.

Figuur 4 Waardering van de lichaamsconditie van het konijn.

Bij het beoordelen van de lichaamsconditie moet ook rekening gehouden worden met de wam. Konijnen met overgewicht kunnen een wam (een huidplooi onder de kin) hebben, waarin vet wordt opgeslagen. Een konijn met een wam heeft echter niet direct overgewicht. Voedsters van grote konijnenrassen hebben ook een kleine wam (erfelijk bepaald). Daarnaast kunnen konijnen die in het verleden dik zijn geweest een lege wam hebben. Voel dus of de wam "vol" of "leeg" is, let op het formaat van de wam en het konijnenras. Baseer de beoordeling van de lichaamsconditie bij twijfel op het silhouet van het konijn.

Waarde		Score
A.	De heupbeenderen, ruggengraat en ribben zijn eenvoudig te voelen maar zijn afgerond en dus niet scherp en het rompgebied is vlak.	0
B.	De heupbeenderen, ruggengraat en ribben zijn zeer scherp uitstekend bij aanraking (mager).	2
C.	De ribben kan men niet voelen en de ruggengraat en heupbeenderen zijn enkel bij grote drukuitoefening voelbaar. Verder heeft het konijn een volle wam (zwaarlijvig).	2

- Maximaal te behalen score $\rightarrow 6$ (weegfactor)*2 = 12

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol zijn de waarden; De heupbeenderen, ruggengraat en ribben zijn bij aanraking zeer eenvoudig te voelen en de romp is vlak, of men kan de ribben, ruggengraat en

heupbeenderen moeilijk voelen en de romp is zeer rond aanwezig. In de *slow scan* zijn deze waardes afwezig omdat er tijdens de praktijkinventarisatie naar voren kwam dat er geen/moeilijk onderscheid te maken was tussen konijnen met overgewicht, ondergewicht en konijnen met een goede lichaamsconditie. De konijnen die 'mager' of 'zwaarlijvig' zijn, zijn wel goed te onderscheiden van de konijnen met een goede lichaamsconditie.

In het monitoringsprotocol zijn de waardes "te dik" en "te dun" niet gescheiden. In de *slow scan* worden deze waardes (mager en zwaarlijvig) wel gescheiden zodat de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen of een konijn mager is of zwaarlijvig is.

<u>Parameter</u>	<u>Krachtvoer</u>
<u>Welzijns criterium</u>	Afwezigheid van honger
<u>Soort parameter</u>	Omgevingsgerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij alle konijnen individueel (A).
<u>Aantal waardes</u>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

De parameter 'Krachtvoer' wordt gecontroleerd op twee aspecten. Ten eerste moet er vastgesteld worden of de konijnen gemengd konijnenvoer (Figuur 5), biks (Figuur 6) of allebei krijgen (soort voer). Ten tweede moet gecontroleerd worden hoeveel voer de konijnen krijgen. Om dit te bepalen kan er gekeken worden naar de aanwezigheid van een schema welke weergeeft hoeveel voer de konijnen krijgen of kan men informeren bij de leidinggevende van de kinderboerderij. Wanneer een konijn meer dan 20/25 gram per kg lichaamsgewicht per dag krijgt wordt dit gewaardeerd als een onjuiste hoeveelheid krachtvoer (C).

Figuur 5 Gemengd konijnenvoer

Figuur 6 Biks (konijnenvoer)

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Het konijn krijgt biks.	0
B. Het konijn krijgt gemengd voer.	1
C. Het konijn krijgt een onjuiste hoeveelheid krachtvoer.	1
• Maximaal te behalen score → 6 (weegfactor)*2 = 12	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol is de parameter 'Krachtvoer' afwezig. Deze is in de *slow scan* toegevoegd omdat in geen van de parameters meegenomen wordt wat voor soort en welke hoeveelheid voer de konijnen aangeboden krijgen. Dit is wel van belang omdat het geven van gemengd voer kan leiden tot verschillende aandoeningen variërend van gebitsproblemen tot maagdarmproblemen (Schippers, 2011). Daarbij kan een verkeerde hoeveelheid voer leiden tot over- of ondergewicht (Stokmans, 2004-2013) en/of ervoor zorgen dat konijnen hun caecotrofen niet consumeren en daardoor belangrijke nutriënten missen (Oomkes, 2011).

<u>Parameter</u>	<u>Drinkwatervoorziening</u>
<u>Welzijscriterium</u>	Afwezigheid van dorst
<u>Soort parameter</u>	Omgevingsgerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<u>Aantal waarden</u>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

De parameter 'Drinkwatervoorziening' wordt gecontroleerd op twee aspecten. Ten eerste moet het drinkwater schoon en vers zijn. De drinkwatervoorziening moet vrij zijn van groene aanslag en er moeten geen etensresten, stro, hooi en/of uitwerpselen in het water zitten. Ten tweede dient de drinkwatervoorziening werkend te zijn. Dit houdt in dat alle konijnen de drinkwatervoorziening moet kunnen bereiken, dat er water in de drinkwatervoorziening aanwezig is en dat deze niet geblokkeerd is. Een drinkwatervoorziening is niet werkend wanneer deze verstopt zit (bv. bij een drinkwaterfles) of wanneer de drinkwatervoorziening dermate vervuild is dat een konijn er niet meer van drinkt of van kan drinken. Per verblijf dienen alle aanwezige drinkwatervoorzieningen schoon te zijn en dient er minstens één werkende drinkwatervoorziening aanwezig te zijn, bereikbaar voor alle konijnen (in dat verblijf).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Drinkwatervoorziening werkt en is schoon.	0
B. Drinkwatervoorziening werkt maar is niet schoon.	1
C. Drinkwatervoorziening werkt niet of is afwezig.	2
• Maximaal te behalen score → 9 (weegfactor)*2 = 18	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol moeten alle drinkwatervoorzieningen in een verblijf werken. Een verblijf met twee drinkwatervoorzieningen waarvan er één niet werkt krijgt een slechte beoordeling. Echter hebben konijnen maar één werkende (schone) drinkwatervoorziening nodig. In de *slow scan* zal daarom de meting plaatsvinden bij alle aanwezige verblijven waarbij er per verblijf één werkende drinkwatervoorziening aanwezig moet zijn. Alle werkende drinkwatervoorzieningen in een verblijf dienen echter wel schoon te zijn.

Daarnaast zijn de definities van "niet werkend" en "niet schoon" in de *slow scan* scherper gedefinieerd. Hierbij is vooral een niet werkende drinkwatervoorziening scherper gedefinieerd omdat er tijdens de praktijkinventarisaties veel waterbakken waren die zo vervuild waren dat konijnen weigerden te drinken. Ook was het water in de waterbakken bij bepaalde kinderboerderijen bevroren.

<u>Parameter</u>	<u>Ruwvoer</u>
<i>Welzijscriterium</i>	Aanvullende voedingsbehoefte
<i>Soort parameter</i>	Omgevingsgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<i>Aantal waardes</i>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

De parameter 'Ruwvoer' wordt gecontroleerd op twee aspecten. Ten eerste moet het ruwvoer vers en schoon zijn. Ruwvoer is schoon wanneer het vrij is van stof en schimmel en is vers wanneer het niet reukloos is maar ook niet een te sterke geur heeft. Dit kan beoordeeld worden door te ruiken aan het ruwvoer en door de kleur te bekijken. Ten tweede dienen konijnen onbeperkt toegang te hebben tot ruwvoer, wat wil zeggen dat ruwvoer in het verblijf altijd beschikbaar moet zijn voor de konijnen. Om te bepalen of de konijnen onbeperkt toegang hebben tot ruwvoer zal men moeten informeren bij een medewerker of leidinggevende van de kinderboerderij hoe vaak, en of de konijnen ruwvoer krijgen.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Er wordt onbeperkt ruwvoer aangeboden.	0
B. Er wordt beperkt ruwvoer aangeboden.	1
C. Aangeboden ruwvoer is niet schoon.	1
D. Aangeboden ruwvoer is niet vers.	1
E. Er wordt geen ruwvoer aangeboden.	3
• Maximaal te behalen score → 4 (weegfactor)*3 = 12	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol spreekt men enkel van niet vers ruwvoer. In de *slow scan* is de waarde 'niet schoon ruwvoer' toegevoegd omdat tijdens de praktijkinventarisatie meerdere malen vers ruwvoer op de bodem van een verblijf werd aangetroffen. Ruwvoer kan wel vers zijn maar, door het op de verkeerde manier aan te bieden, vuil worden/zijn. Dit kan ertoe leiden dat konijnen weigeren het ruwvoer te consumeren met alle gevolgen van dien.

In het monitoringsprotocol is er enkel onderscheid gemaakt tussen permanent ruwvoer aanwezig en geen ruwvoer voorzien. Echter is er tijdens de praktijkinventarisatie naar voren gekomen dat sommige kinderboerderijen de konijnen een bepaalde hoeveelheid ruwvoer per dag geven. Dit is dus niet permanent maar de konijnen krijgen wel ruwvoer. In de *slow scan* wordt er gesproken over "Er wordt onbeperkt ruwvoer aangeboden", "Er wordt beperkt ruwvoer aangeboden" en "Er wordt geen ruwvoer aangeboden". De kinderboerderijen die de konijnen een bepaalde hoeveelheid ruwvoer per dag geven krijgen nu de waarde "Er wordt beperkt ruwvoer aangeboden" (B).

<u>Parameter</u>	<u>Groenvoer en fruit</u>
<i>Welzijscriterium</i>	Aanvullende voedingsbehoefte
<i>Soort parameter</i>	Omgevingsgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	Één algemene meting (C).
<i>Aantal waardes</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Groenvoer en fruit' wordt gecontroleerd of de konijnen groenvoer (groente en kruiden) en/of fruit krijgen aangeboden. Hiervoor zal men moeten informeren bij de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij. Wie de konijnen voorziet van groenvoer en/of fruit

(kinderen, bezoekers, medewerkers kinderboerderij) en welke hoeveelheid groenvoer en/of fruit de konijnen krijgen heeft geen gevolgen voor de waardering van deze parameter.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Er wordt groenvoer en fruit gegeven.	0
B. Er wordt alleen fruit gegeven.	1
C. Er wordt geen groenvoer en geen fruit gegeven.	2
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt gesproken over de parameter 'Voorziening overig voer'. Tijdens de praktijkinventarisatie is echter ondervonden dat konijnen verschillende soorten overig voer krijgen bestaande uit wilgentakken, groente, kruiden, fruit en brood. Om onduidelijkheid te voorkomen is de parameter in de *slow scan* Groenvoer en fruit genoemd en wordt er enkel gekeken naar de voorziening van groenvoer (groente en kruiden) en fruit. Hierbij wordt fruit apart gewaardeerd omdat het geven van alleen (en teveel) fruit kan leiden tot overgewicht (*Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren, 2013^A*) en dus verminderd welzijn.

Daarnaast wordt deze parameter in het monitoringsprotocol gemeten aan de hand van twee aspecten. Krijgen de konijnen groenvoer en wordt dit gegeven aan de hand van een lijst. In de *slow scan* is ervoor gekozen deze twee aspecten te scheiden en een nieuwe parameter te maken. Of het groenvoer gegeven wordt aan de hand van een lijst wordt nu apart gemeten. Zo wordt er duidelijk onderscheid gemaakt en komen eventuele verbeterpunten beter naar voren.

<u>Parameter</u>	<u>Bezoekers</u>
Welzijns criterium	Aanvullende voedingsbehoefte
Soort parameter	Managementgerichte parameter
Meetmethode	Één algemene meting (C).
Aantal waardes	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Bezoekers' wordt vastgesteld of bezoekers de konijnen op de kinderboerderij mogen voeren en wordt gecontroleerd of de kinderboerderij duidelijk aangeeft of bezoekers wel of geen toestemming hebben om te voeren. Hiervoor kan men de kinderboerderij controleren op de aanwezigheid van borden en/of automaten met brokjes en graan waar bezoekers geld in kunnen werpen (Figuur 7). Vervolgens kan men bij medewerkers of een leidinggevende van de kinderboerderij informeren wat het beleid is betreft bezoekers die mogen voeren. Als bezoekers geen toestemming hebben om te voeren is het van belang dat dit duidelijk wordt aangegeven.

Figuur 7 Automaat met voer wat bezoekers kunnen kopen om aan de dieren te voeren

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Bezoekers mogen de konijnen niet voeren.	0
B. Bezoekers mogen de konijnen niet voeren maar er zijn geen aanduidingen van het verbod op voeren aanwezig op de kinderboerderij.	1
C. Bezoekers mogen de konijnen voeren.	2
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanpassingen

De parameter 'Bezoekers' is in het monitoringsprotocol afwezig. Er is voor gekozen om deze in de *slow scan* toe te voegen omdat in geen van de parameters meegenomen wordt of bezoekers mogen voeren. Omdat onder andere de lichaamsconditie van een konijn vaak in verbinding staat met de hoeveelheid voer die konijnen krijgen, ook van bezoekers, en de controle hierop is deze parameter toegevoegd. Voor de verduidelijking van de parameter is een visuele referentie gegeven met een voorbeeld van een automaat waar bezoekers voer kunnen kopen om aan de dieren(konijnen) te voeren.

<u>Parameter</u>	<u>Lijst groenvoer en fruitsoorten</u>
Welzijns criterium	Aanvullende voedingsbehoefte
Soort parameter	Omgevingsgerichte parameter
Meetmethode	Één algemene meting (C).
Aantal waarden	Meerdere waarden zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Lijst groenvoer en fruitsoorten' wordt vastgesteld of er een lijst met geschikte en ongeschikte groente-, kruiden- en fruitsoorten aanwezig is op de kinderboerderij. Deze lijst moet zichtbaar zijn voor alle medewerkers en voor bezoekers indien die toestemming hebben te voeren. Wanneer bezoekers geen toestemming hebben om te voeren is een lijst, zichtbaar voor bezoekers, overbodig en kunnen hier geen strafpunten op behaald worden (waarde C is dan dus niet van toepassing).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Er is een lijst aanwezig met geschikt(e)/ongeschikt(e) groenvoer en fruitsoorten zichtbaar voor medewerkers en bezoekers (indien deze toestemming hebben te voeren).	0
B. Er is geen lijst aanwezig met geschikt(e)/ongeschikt(e) groenvoer en fruitsoorten zichtbaar voor medewerkers.	1
C. Er is geen lijst aanwezig met geschikt(e)/ongeschikt(e) groenvoer en fruitsoorten zichtbaar voor de bezoekers (indien toestemming om te voeren).	1
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanvullende informatie

Overzicht juiste geschikte en ongeschikte groenten voor konijnen.

Geschikte groenten	Ongeschikte groenten
Broccoli (bladeren en topjes), Basilicum, Boerenkool, Waterkers, Paksoi, Wortel + loof, Andijvie, Witlof, Paardenbloemen, Selderij (takje), Zuring (zeer beperkt), Mosterdblaadjes, Weegbree, Romeinse sla, Wilde achillea.	Bieslook, prei, ui, knoflook, alle soorten bonen en erwten, rabarber (heel giftig, dodelijk), kolen zoals rode kool (veroorzaken gasvorming), aardappelen en aardappelschillen.

Aanpassingen

De parameter 'Lijst groenvoer en fruitsoorten' is in het monitoringsprotocol afwezig. Er is voor gekozen om deze in de *slow scan* toe te voegen omdat het van belang is dat konijnen geen onjuiste groenvoer en fruitsoorten krijgen. Wanneer bezoekers toestemming hebben om te voeren moet er informatie beschikbaar en zichtbaar zijn over de juiste groenvoer en fruitsoorten om dit te voorkomen. Verder hebben kinderboerderijen ook te maken met stagiaires of vrijwilligers en is het van belang dat zij ook over de juiste informatie beschikken betreft de juiste groenvoer en fruitsoorten.

5.1.2.2 Welzijnsprincipe: Goede huisvesting

Parameter	Hygiëne huisvesting (leefruimte)
Welzijns criterium	Comfort tijdens rusten
Soort parameter	Omgevingsgerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
Aantal waarden	Meerdere waarden zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Hygiëne huisvesting (leefruimte)' wordt alleen het binnenverblijf gecontroleerd op drie aspecten. Ten eerste dient de algemene hygiëne van het binnenverblijf voldoende te zijn. De leefruimte is vrij van vocht, schimmel, groene aanslag en rotting. Dit betekent dat zowel de wanden van het verblijf schoon moeten zijn als de bodem. Een overvloed aan urine en faeces in het verblijf wordt ook beoordeeld als onvoldoende hygiëne. Ten tweede dient de bodembedekking te bestaan uit één absorberende laag (bijv. zaagsel) en één isolerende/comfortabele laag (bijv. stro/hooi). Als laatste dient er een apart toiletgedeelte aanwezig te zijn. Controleer het verblijf op de aanwezigheid van een afgezonderde plek/hoek waar konijnen hun behoeften kunnen doen. Dit kan een aparte bak zijn (d.w.z. kattenbak of plastic bak) en/of een specifiek gebied in het verblijf (d.w.z. het verblijf is dermate groot dat het konijn/de konijnen een specifiek gebied hebben ingedeeld als toilet).

Wanneer konijnen alleen beschikking hebben tot een buitenverblijf is er vaak een schuilmogelijkheid/binnenverblijf aanwezig (Figuur 8) en dient deze beoordeeld te worden op hygiëne en kwaliteit bodembedekking. Het aparte toiletgedeelte kan in dit geval ook in het buitenverblijf aanwezig zijn. Wanneer de konijnen buiten zijn gehuisvest en er geen "binnenverblijf" aanwezig is dient een score drie toegewezen te worden.

Waarde	Score
A. Voldoende hygiëne.	0
B. Onvoldoende hygiëne.	1
C. Geen goede kwaliteit bodembedekking.	1
D. Geen apart toiletgedeelte.	1
• Maximaal te behalen score $\rightarrow 6$ (weegfactor)*3 = 18	

Figuur 8 Binnenverblijf (rood vierkant) in het buitenverblijf

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt de parameter ‘Hygiëne huisvesting’ gemeten aan het verblijf van het konijn. Wat precies gedefinieerd wordt als het verblijf is niet duidelijk. In de *slow scan* is daarom de leefruimte van het konijn opnieuw gedefinieerd. Daarnaast zijn de waardes “geen goede kwaliteit bodembedekking”(C) en “geen apart toiletgedeelte”(D) gescheiden. Deze zijn gescheiden zodat de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen of in een verblijf de goede kwaliteit bodembedekking of een apart toiletgedeelte afwezig is. Verder is bij de aanvullende informatie een visuele referentie gegeven van een binnenverblijf (rood vierkant) in het buitenverblijf.

<i>Parameter</i>	<i>Schuilmogelijkheid</i>
<i>Welzijns criterium</i>	Thermisch comfort
<i>Soort parameter</i>	Omgevingsgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<i>Aantal waardes</i>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter ‘Schuilmogelijkheid’ wordt elk verblijf gecontroleerd op de aanwezigheid van een schuilmogelijkheid. Hierbij staat centraal dat het gaat om een ruimte waarbij voorzien is in een comfortabele ondergrond die isolerend van karakter is en vochtvrij is. Verder moet de schuilmogelijkheid bescherming bieden tegen tocht wat betekent dat de schuilmogelijkheid afgesloten moet zijn, met uitzondering van in-, - en uitgang(en). De schuilmogelijkheid moet genoeg ruimte bieden voor alle konijnen wat wil zeggen dat alle konijnen op hetzelfde moment moeten kunnen schuilen. De schuilmogelijkheid moet ook bescherming bieden tegen zon en warmte.

Wanneer konijnen enkel binnen gehuisvest zijn, zijn ze vaak beschermd tegen wind, regen, zon en warmte. Echter kunnen de konijnen wel last hebben van tocht. Wanneer de konijnen enkel binnen gehuisvest zijn wordt er beoordeeld tegen welke omstandigheden de konijnen te allen tijde zijn beschermd en wordt de score daarop gebaseerd (d.w.z. kan de zon de konijnen bereiken, wat is de maximale en minimale temperatuur die het binnenverblijf kan hebben, staan er deuren en ramen open die tocht veroorzaken enz.).

Konijnen moeten niet afhankelijk zijn van mensen om te kunnen schuilen tegen extreme weersomstandigheden. Een voorbeeld hiervan is een zeil wat naar beneden gedaan moet worden, zoals weergegeven in Figuur 9, of een deur die gesloten moet worden.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Genoeg schuilmogelijkheid voor alle konijnen die bescherming biedt tegen wind, neerslag, kou, tocht en zon/warmte.	0
B. Schuilmogelijkheid aanwezig, maar niet genoeg ruimte voor alle konijnen.	1
C. Schuilmogelijkheid aanwezig die geen bescherming biedt tegen wind en regen.	1
D. Schuilmogelijkheid aanwezig die geen bescherming biedt tegen tocht.	1
E. Schuilmogelijkheid aanwezig die geen bescherming biedt tegen de zon/warmte.	1
F. Geen schuilmogelijkheid aanwezig	4

• Maximaal te behalen score → 6 (weegfactor)*4 = 24

Aanvullende informatie

Figuur 9 Zeil die de konijnen, indien men deze naar beneden doet, beschermt tegen weersomstandigheden zoals wind en regen.

Aanpassingen

In de *slow scan* zijn de waardes “schuilmogelijkheid die geen bescherming biedt tegen wind en regen” (C), “schuilmogelijkheid die geen bescherming biedt tegen tocht” (D) en “schuilmogelijkheid die geen bescherming biedt tegen de zon/warmte” (E) gescheiden. Deze zijn gescheiden zodat de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen of een konijn beschermt is tegen zowel wind en regen, tocht en als tegen zon en warmte. Daarnaast is een schuilmogelijkheid scherper gedefinieerd en is er een visuele referentie gegeven van een onjuiste schuilmogelijkheid.

<u>Parameter</u>	<u>Leefruimte</u>
Welzijns criterium	Bewegingsgemak
Soort parameter	Omgevingsgerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
Aantal waardes	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter ‘Leefruimte’ wordt gecontroleerd of de leefruimte van het konijn voldoende hoog is en voldoende oppervlakte bevat. De beschikbare leefruimte die een konijn minimaal nodig heeft hangt af van het soort konijn (en het gewicht). Bij het beoordelen van de leefruimte moet het konijn aanwezig zijn in het verblijf omdat de grootte van het verblijf afgestemd moet zijn op de grootte van het konijn. De meting wordt verricht in de ruimte die het konijn standaard ter beschikking heeft om in te leven (wat wil zeggen dat het konijn onbeperkt toegang heeft tot deze ruimte).

In Tabel 5 staan de juiste afmetingen vermeld die een verblijf zou moeten hebben. Bij een groepshuisvesting moet de leefruimte groot genoeg zijn voor het grootste konijn. Wanneer het niet

mogelijk is vast te stellen of het konijn een groot, midden-, klein- of dwergras is kan de volgende meetmethode toegepast worden; Het konijn moet minimaal languit kunnen liggen, rechtop staan en minimaal twee hupjes maken. Wanneer er meerdere konijnen in een verblijf zitten moet het grootste konijn deze bewegingen kunnen maken zonder in contact te komen met andere konijnen.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Leefruimte heeft voldoende oppervlakte en is voldoende hoog.	0
B. Leefruimte is onvoldoende hoog.	1
C. Leefruimte heeft onvoldoende oppervlakte.	1

• Maximaal te behalen score → 9 (weegfactor)*2 = 18

Aanvullende informatie

Tabel 5 Aanbevolen (minimale) maten voor een konijnenhok gebaseerd op het ras.

Soort konijn	Gewicht	Breedte hok	Diepte	Hoogte
Grote rassen	4.500 gram en meer	100 cm	70 cm	60 cm
Middenrassen	2.500 tot 5.000 gram	70 cm	60 cm	50 cm
Kleine rassen	1.500 tot 3.000 gram	50 cm	50 cm	50 cm
Dwergassen	tot 1.000 gram	40 cm	50 cm	50 cm

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt gesproken over de parameter 'Voldoende ruimte' waarbij alle ruimtes waar een konijn toegang tot heeft worden meegenomen. In de *slow scan* is dit aangescherpt naar "leefruimte" waarbij enkel de ruimte waar een konijn onbeperkt toegang tot heeft wordt meegenomen. Tijdens de praktijkinventarisatie is naar voren gekomen dat in sommige situaties het binnenverblijf niet voldeed aan de normen maar het buitenverblijf wel. Echter hadden ze niet constant toegang tot het buitenverblijf. In de *slow scan* is er daarom voor gekozen enkel de ruimte te waarderen waar de konijnen constant toegang tot hebben.

In de *slow scan* zijn de waardes "onvoldoende hoog" (B) en "onvoldoende oppervlak" (C) gescheiden. Deze zijn gescheiden zodat een leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen of een konijn te weinig oppervlak ter beschikking heeft of het verblijf onvoldoende hoog is.

<u>Parameter</u>	<u>Buitenverblijf</u>
Welzijns criterium	Bewegingsgemak
Soort parameter	Omgevingsgerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
Aantal waardes	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

De parameter 'Buitenverblijf' wordt, indien konijnen toegang hebben tot een buitenverblijf, gecontroleerd op vier verschillende aspecten. Controleer daarom eerst of de konijnen toegang hebben tot een buitenverblijf. Konijnen hebben toegang tot een buitenverblijf wanneer ze minimaal vier uur per dag naar buiten kunnen en alle konijnen tegelijk in het buitenverblijf aanwezig kunnen zijn en languit kunnen liggen. Het buitenverblijf moet ten eerste voldoende schoon zijn. Controleer of het buitenverblijf vrij is van schimmel, groene aanslag en rotting. Dit betekent dat zowel de wanden van het verblijf schoon moeten zijn als de bodem. Een overvloed aan urine en faeces in het verblijf

wordt ook beoordeeld als onvoldoende hygiëne. Ten tweede moet er een schuilmogelijkheid aanwezig zijn in het buitenverblijf. Het buitenverblijf moet konijnen altijd de mogelijkheid bieden om zich te weren tegen negatieve weersinvloeden door middel van vrije passage naar een binnenverblijf of schuilmogelijkheid. Ten derde moet de bodem van goede kwaliteit zijn en bestaan uit een zachte ondergrond. Als laatste moet het buitenverblijf preventie tegen ontsnappen bieden. Dat wil zeggen dat de omheining minimaal 50 cm diep en 80 cm hoog moet zijn en/of er geen sprake is van graafmogelijkheden onder of tussen het hek door.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Buitenverblijf aanwezig met voldoende hygiëne, mogelijkheid te schuilen, een goede kwaliteit bodem (bedekking) en maatregelen tegen ontsnappen.	0
B. Buitenverblijf aanwezig maar onvoldoende hygiëne.	1
C. Buitenverblijf aanwezig maar zonder permanente mogelijkheid naar binnen of schuilmogelijkheid.	1
D. Buitenverblijf aanwezig met een onjuiste (kwaliteit) bodem (bedekking).	1
E. Buitenverblijf aanwezig maar konijnen kunnen ontsnappen/ zonder maatregelen tegen ontsnapping.	1
F. Geen buitenverblijf aanwezig.	4

• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*4 = 12

Aanpassingen

In de *slow scan* zijn de waardes “permanente mogelijkheid naar binnen of schuilmogelijkheid”(C) en “maatregelen tegen ontsnappen”(E) gescheiden. Deze zijn gescheiden zodat een leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen of het aanwezige buitenverblijf over ontsnapping maatregelen beschikt en een permanente mogelijkheid naar binnen of schuilmogelijkheid bevat. Verder is de waarde “(kwaliteit) bodem (bedekking)”(D) toegevoegd in de *slow scan* omdat konijnen digitigrade dieren zijn.

5.1.2.3 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid

<u>Parameter</u>	<u>Voetzoolaandoeningen</u>
<i>Welijns criterium</i>	Afwezigheid van verwondingen
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<i>Aantal waardes</i>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter ‘Voetzoolaandoeningen’ worden de konijnen gecontroleerd op de aanwezigheid van voetzoolaandoeningen. Pak hiervoor het konijn op en til het op de rug. Controleer vervolgens de voetzolen en achterpoten op kaalheid, roodheid, eeltplekken en open wonden. Figuur 10, 11 en 12 geven voetzoolaandoeningen weer.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Gave voetzool.	0
B. (Ten dele) kale / rode voetzool met eeltplek.	1
C. Eeltknobbels met kloven en/of open wonden.	1

• Maximaal te behalen score → 9 (weegfactor)*2 = 18

Figuur 10 Gave voetzool

Figuur 11 Ten dele kale en rode voetzool met eeltplek

Figuur 12 Eeltknobbels met open wonden

Aanpassingen

De parameter 'Voetzoolaandoeningen' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

<u>Parameter</u>	<u>Gebitsproblemen</u>
<u>Welzijns criterium</u>	Afwezigheid van verwondingen
<u>Soort parameter</u>	Diergerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<u>Aantal waarden</u>	Meerdere waarden zijn mogelijk bij deze parameter (2).

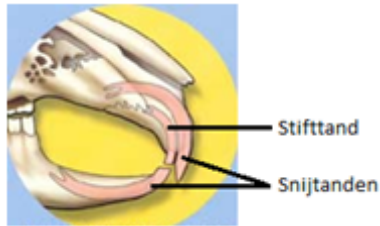
Omschrijving meting

Bij de parameter 'Gebitsproblemen' worden de konijnen gecontroleerd op de aanwezigheid van zichtbare gebitsproblemen. Til hiervoor het konijn uit het verblijf en zet het neer op een verhoging (tafel) met een stroeve ondergrond (doek/kleed). Controleer vervolgens het gebit van het konijn op twee aspecten. Ten eerste wordt gecontroleerd of het konijn een normaal gebit heeft (Figuur 13). Bij een normaal gebit staan de bovensnijtanden voor de ondersnijtanden en raken de ondersnijtanden de stifttanden. De ondersnijtanden dienen onder de stifttanden te staan voor een natuurlijke slijtage van de tanden. Figuur 14 geeft een juiste stand van de tanden weer. Ten tweede wordt gecontroleerd of het konijn kwijlsporen heeft bij de kin en of het konijn kaakabcessen (zwellingen/ bulten rond het kaakgebied) heeft. Controleer vervolgens het verblijf op de aanwezigheid van hooiproppen. Hooiproppen zijn uitgespuugde stukjes voer (hooi). Het stuk voer is omgeven met speeksel en is meestal herkenbaar als een los bolletje. Aanwezigheid van kaakabcessen en/of kwijl rond de kin kunnen aanwijzingen zijn van te lange of foutief gegroeide kiezen (d.w.z. haken).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Geen zichtbare afwijkingen snijtanden.	0
B. Zichtbare foutieve scharing snijtanden.	1
C. Kwijlen/natte kin, zichtbare kaakabces(sen), en/of hooiproppen in het verblijf.	1
Maximaal te behalen score → 9 (weegfactor)*2 = 18	

Figuur 13 Correcte beet van de voortanden

Figuur 14 Voorbeeld goede stand en scharing tanden

Aanpassingen

De parameter 'Gebitsproblemen' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

Parameter	Overgroeide nagels
Welzijns criterium	Afwezigheid van verwondingen
Soort parameter	Diergerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
Aantal waarden	Meerdere waarden zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Overgroeide nagels' worden de nagels van de konijnen gecontroleerd op twee aspecten. Hiervoor dient het konijn opgepakt en op de rug getild te worden. Vervolgens wordt er eerst gecontroleerd of de nagels van het konijn niet te lang zijn. Nagels mogen niet langer zijn dan 3 mm dan waar het leven ophoudt (zie Figuur 15 voor een voorbeeld van te lange nagels). Voor meer ondersteuning geeft Figuur 16 het leven van de nagel weer en waar de nagel het best geknipt kan worden. Bij donkere nagels is het moeilijk te zien waar het leven ophoudt dus gebruik in dit geval een zaklamp. Ten tweede wordt gecontroleerd of de nagels gescheurd, afgebroken of ingegroeid zijn.

Waarde	Score
A. Nagels met de juiste lengte.	0
B. Nagels meer dan 3 mm langer dan waar leven ophoudt.	1
C. Gescheurde, afgebroken en/of ingegroeide nagels.	1
Maximaal te behalen score $\rightarrow 6$ (weegfactor)*2 = 12	

Figuur 15 Extreem lange nagels

Figuur 16 Ideale kniphoogte van de nagels

Aanpassingen

De parameter 'Overgroeide nagels' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

<u>Parameter</u>	<u>Vachtconditie</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Afwezigheid van verwondingen
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Vachtconditie' wordt de vachtconditie van het konijn beoordeeld. Til hiervoor het konijn uit het verblijf en zet het neer op een verhoging (tafel) met een stroeve ondergrond (doek/kleed/badmat). Controleer vervolgens de vacht van het konijn op de aanwezigheid van dofheid, kale plekken en afgebroken haren. Controleer daarna de vacht op parasieten met behulp van een vlooiengkam. Wanneer konijnen aan het krabben zijn en schudden met hun kop kan dit een indicatie zijn van een slechte vachtconditie. Figuur 17, Figuur 18 en Figuur 19 geven voorbeelden weer van konijnen met een slechte vachtconditie. Bij het signaleren van één van bovengenoemde afwijkingen wordt de waarde "zichtbare aanwijzingen voor één of meerdere van de vachtafwijkingen" (B) toegewezen.

Wonden en krassen worden niet meegenomen bij het beoordelen van de vachtconditie. Deze komen terug bij de parameter 'Laesies'.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Geen zichtbare vachtafwijkingen.	0
B. Zichtbare aanwijzingen voor één of meerdere van de vachtafwijkingen.	2
• Maximaal te behalen score → 6 (weegfactor)*2 = 12	

Aanvullende informatie

Figuur 17 Vachtmijt

Figuur 18 Schurft

Figuur 19 Kale plekken

Aanpassingen

De parameter 'Vachtconditie' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

<u>Parameter</u>	<u>Laesies (verwondingen) door soortgenoten en/of omgeving</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Afwezigheid van verwondingen
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Laesies' wordt er gekeken of het konijn verwondingen heeft. Til hiervoor het konijn uit het verblijf en zet het neer op een verhoging (tafel) met een stroeve ondergrond (doek/kleed/badmat). Controleer vervolgens de oren, voorkant, borst en buikgebied, flank en rug, staartgebied, stuitje en poten (voor en achter) van het konijn op de aanwezigheid van verwondingen. Bekijk en voel ieder afzonderlijk gebied (vergeet niet ook tussen de vacht te controleren) en scoor op de aanwezigheid van verwondingen.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Het konijn heeft maximaal één wond.	0
B. Het konijn heeft twee of drie wonden.	1
C. Het konijn heeft meer dan drie wonden.	2
• Maximaal te behalen score $\rightarrow 6$ (weegfactor)*2 = 12	

Aanpassingen

De parameter 'Laesies' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

<u>Parameter</u>	<u>Kreupelheid</u>
<u>Welzijscriterium</u>	Afwezigheid van verwondingen
<u>Soort parameter</u>	Diergerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<u>Aantal waardes</u>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Kreupelheid' wordt gekeken naar de tred (manier van lopen) van het konijn. Hierbij moet gelet worden op de verschillende stadia waarin de aandoening waargenomen kan worden. Het is van belang dat bij het meten van kreupelheid het konijn in beweging is. Wanneer het verblijf niet genoeg ruimte biedt voor het meten van deze parameter moet er gekeken worden naar een mogelijkheid het konijn in een aparte ruimte (ren) enkele stappen te kunnen laten lopen. Controleer vervolgens de manier waarop het konijn zich voortbeweegt (uiteraard enkel in relatie tot de ledematen, en dus zijn geen andere lichaamsdelen aan de orde). Hierbij zijn drie categorieën te onderscheiden (zie waardes).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Het konijn heeft een normale tred (geen zichtbare afwijkingen aan de manier van lopen).	0
B. Kreupelheid zichtbaar bij één of meerdere ledematen.	1
C. Volledig ontzien van het gebruik van één of meerdere ledematen.	2
• Maximaal te behalen score $\rightarrow 6$ (weegfactor)*2 = 12	

Aanpassingen

De parameter 'Kreupelheid' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

<u>Parameter</u>	<u>Aangekoekte ontlasting</u>
<u>Welzijns criterium</u>	Afwezigheid van ziekten
<u>Soort parameter</u>	Diergerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<u>Aantal waarden</u>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Aangekoekte ontlasting' wordt het konijn en het verblijf gecontroleerd op de aanwezigheid van aangekoekte ontlasting. Pak, indien nodig het konijn op, en til het op de rug. Controleer vervolgens het gebied rond de anus van het konijn en het verblijf op de aanwezigheid van aangekoekte ontlasting (Figuur 20). Controleer vervolgens het verblijf op de aanwezigheid van caecotrofen welke het konijn niet heeft geconsumeerd. De normale ontlasting van een konijn is een droge, ronde korrel (Figuur 21).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Er is geen aangekoekte ontlasting gesignaleerd aan de vacht rond het perineum (anus), en in het verblijf van het konijn.	0
B. Er is aangekoekte ontlasting gesignaleerd klevend aan de vacht rond het perineum (anus) en/of in het verblijf van het konijn.	2
• Maximaal te behalen score → 6 (weegfactor)*2 = 12	

Aanvullende informatie

Figuur 20 Caecotrofen

Figuur 21 Normale keutels

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol is de parameter 'Aangekoekte ontlasting' afwezig en spreekt men van de parameter 'Diarree'. Bij de praktijkinventarisatie kwam echter naar voren dat er vaak geen sprake is van diarree maar van aangekoekte ontlasting. Diarree en Aangekoekte ontlasting zijn twee verschillende gezondheidsproblemen en hebben verschillende oorzaken.

Bij de literatuurstudie kwam naar voren dat konijnen met diarree vaak last hebben van enterotoxemie (darmvergiftiging veroorzaakt door de bacterie *Clostridium*) en een behandeling niet tot nauwelijks zin heeft. Konijnen met enterotoxemie zijn dermate uitgedroogd en hebben belangrijke elektrolyten verloren waardoor ze sterven. (Oomkes, 2011).

Omdat er tijdens de praktijkinventarisatie vaak sprake was van aangekoekte ontlasting is er besloten deze als parameter te gebruiken in de *slow scan*. De parameter 'Diarree' is verwijderd omdat konijnen met diarree snel sterven en de kans dat dit gesignaleerd wordt dus klein is.

<i>Parameter</i>	<i>Uitvloeïng oog, neus of vulva</i>
<i>Welzijns criterium</i>	Afwezigheid van ziekten
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<i>Aantal waardes</i>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Uitvloeïng oog, neus of vulva' wordt het konijn gecontroleerd op de aanwezigheid van oog-, neus- en/of vulva-uitvloeïng welke afzonderlijk worden gemeten. Til hiervoor het konijn uit het verblijf en zet het neer op een verhoging (tafel) met een stroeve ondergrond (doek/kleed/badmat). Til, indien nodig, het konijn op de rug.

Uitvloeïng neus

Controleer op de aanwezigheid van waterige uitvloeïng, snot, etter en bloed rondom de neus (Figuur 22 en Figuur 23).

Figuur 22 Neusuitvloeïng

Figuur 23 Neusuitvloeïng (2)

Uitvloeïng ogen

Controleer op de aanwezigheid van purulente of waterige uitvloeïng, etter en/of bloed rondom het oog (Figuur 24).

Figuur 24 Ooguitvloeïng

Controleer hierna ook de binnenzijde van de voorpoten. Hier kan weggeveegde uitvloeïng aanwezig zijn wat kan duiden op neus- en ooguitvloeïngen (Figuur 25).

Figuur 25 Natte vacht bij de voorpoten vanwege het wegpoetsen van uitvloeiing

Uitvloeiing vulva

Controleer op de aanwezigheid van zichtbare vulva-uitvloeiing.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Geen zichtbare oog-, neus- en vulva-uitvloeiing.	0
B. Zichtbare ooguitvloeiing.	1
C. Zichtbare neusuitvloeiing.	1
D. Zichtbare vulva uitvloeiing.	1

• Maximaal te behalen score → 4 (weegfactor)*3 = 12

Aanpassingen

In de *slow scan* zijn de waardes "zichtbare ooguitvloeiing"(B), "zichtbare neusuitvloeiing"(C) en "zichtbare vulva uitvloeiing"(D) gescheiden. Deze waardes zijn gescheiden zodat de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen of het konijn last heeft van oog, neus of vulva uitvloeiingen.

5.1.2.4 Welzijnsprincipe: Juiste administratie

<u>Parameter</u>	<u>Behandeling eventuele aandoeningen</u>
Welzijns criterium	Afwezigheid van ziekten
Soort parameter	Managementgerichte parameter
Meetmethode	Één algemene meting (C).
Aantal waardes	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Behandeling eventuele aandoeningen' wordt gecontroleerd of de konijnen, met een gezondheidsprobleem en/of ziekte, behandeld worden. Hiervoor dient men te informeren bij de medewerkers of een leidinggevende van de kinderboerderij. Een konijn wordt behandeld voor een gezondheidsprobleem en/of ziekte wanneer een dierenarts langs is geweest om een diagnose te stellen en de voorgeschreven behandelmethode, met de medicijnen e.d., nagestreefd wordt door de kinderboerderij.

Wanneer er één konijn een gezondheidsprobleem/ziekte heeft en hier niet voor behandeld wordt, wordt dit gewaardeerd als "Er zijn konijnen met een gezondheidsprobleem en/of ziekte en deze worden hier niet voor behandeld."(C).

<u>Waarde</u>		<u>Score</u>
A.	Geen enkel konijn heeft een gezondheidsprobleem en/of ziekte.	0
B.	Er zijn konijnen met een gezondheidsprobleem en/of ziekte en deze worden hiervoor behandeld.	0
C.	Er zijn konijnen met een gezondheidsprobleem en/of ziekte en deze worden hier niet voor behandeld.	2
• Maximaal te behalen score → 1 (weegfactor)*2 = 2		

Aanpassingen

De parameter 'Behandeling eventuele aandoeningen' is in het monitoringsprotocol afwezig. Er is voor gekozen om deze in de *slow scan* toe te voegen omdat het welzijn van zieke konijnen verminderd wanneer ze een aandoening hebben en hier niet voor worden behandeld. Daarnaast kan ook het welzijn van de andere konijnen aangetast worden omdat sommige ziektes besmettelijk zijn.

<u>Parameter</u>	<u>Registratie</u>
Welzijns criterium	Afwezigheid van ziekten
Soort parameter	Managementgerichte parameter
Meetmethode	Één algemene meting (C).
Aantal waarden	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Figuur 26 Voorbeeld registratie konijnen

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Registratie' wordt gecontroleerd of de kinderboerderij, schriftelijk en/of digitaal, gegevens bijhoudt van de aanwezige konijnen. Onder gegevens worden het geslacht van een konijn, eventuele castratie en medische gegevens verstaan (Figuur 26).

Controleer vervolgens of er bekend is hoeveel procent van de totale populatie konijnen jaarlijks onverwachts (d.w.z. indien relevant met uitzondering van consumptiedoeleinden) overlijdt (sterftepercentage) en welk percentage dit is.

<u>Waarde</u>		<u>Score</u>
A.	De kinderboerderij houdt een registratie bij, van de konijnen, en het sterftepercentage is lager dan 1% per jaar.	0
B.	De kinderboerderij houdt een registratie bij, van de konijnen, en het sterftepercentage is hoger dan 1% per jaar.	1
C.	De kinderboerderij houdt een registratie bij, van de konijnen, maar er is geen sterftcijfer bekend.	1
D.	De kinderboerderij houdt geen enkele registratie, van de konijnen, bij.	2
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6		

Aanpassingen

De parameter 'Registratie' in de *slow scan* heeft de parameter 'Mortaliteit' in het monitoringsprotocol vervangen. Beide parameters hebben te maken met het registreren van gegevens alleen richt mortaliteit zich enkel op de registratie van een sterftepercentage. Omdat niet alleen een sterftepercentage van belang is voor het konijnenwelzijn zijn enkele andere waarden toegevoegd in de *slow scan* en is de titel veranderd naar registratie.

<u>Parameter</u>	<u>Vaccinatiebeleid</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Afwezigheid van ziekten
<i>Soort parameter</i>	Managementgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle konijnen individueel (D).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Sinds 2012 is er een nieuw vaccin dat met één vaccinatie beschermt tegen VHD en myxomatose welke één jaar werkzaam is. Bij de parameter 'Vaccinatiebeleid' wordt gecontroleerd of de konijnen gevaccineerd worden tegen VHD en myxomatose. Hiervoor dient men te informeren bij de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij. Wanneer er geen bewijs aanwezig is dat de konijnen gevaccineerd worden, gaat men ervan uit dat de konijnen niet gevaccineerd worden.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Het konijn wordt, controleerbaar, gevaccineerd tegen Myxomatose en tegen VHD.	0
B. Het konijn wordt niet gevaccineerd tegen Myxomatose en tegen VHD.	2
• Maximaal te behalen score $\rightarrow 6 \text{ (weegfactor)} * 2 = 12$	

Aanvullende informatie

Vaccinatie methodes en voorschriften veranderen. Het is daarom van belang het goede vaccinatiebeleid op te zoeken voordat de audit wordt uitgevoerd. Deze parameter gaat uit van de vaccinatie methode van 2013.

Aanpassingen

Omdat het vaccinatiebeleid sinds 2010 is veranderd is de parameter 'Vaccinatiebeleid' in de *slow scan* aangepast op het vaccinatiebeleid van 2013.

<u>Parameter</u>	<u>Quarantaine</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Afwezigheid van ziekten
<i>Soort parameter</i>	Managementgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	Één algemene meting (C).
<i>Aantal waarden</i>	Meerdere waarden zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Quarantaine' wordt de kinderboerderij gecontroleerd op de aanwezigheid van een quarantaine. Wanneer er een quarantaine aanwezig is controleer deze dan op de volgende vier aspecten. Ten eerste moeten nieuw binnengekomen konijnen minimaal twee weken in quarantaine worden geplaatst. Er zal geïnformeerd moeten worden bij de leidinggevende/medewerker van de kinderboerderij hoe lang de konijnen in quarantaine gehouden worden. Ten tweede dient er een voorziening aanwezig te zijn waar de handen gewassen kunnen worden. Deze voorziening moet constant schoon water en (voorradij) desinfecterende zeep bevatten. Na contact met de konijnen is het belangrijk dat de handen grondig gewassen kunnen worden met water en zeep. Daarbij moeten de handen afgedroogd worden met papieren doeken en mag dit niet gebeuren met een andere (hand)doek die meerdere malen wordt gebruikt. Ten derde moeten alle voorwerpen (bv. prullenbak, borstel, nagelschaar, schoonmaakmiddelen e.d.) die gebruikt worden in de quarantaine in deze ruimte blijven en niet verplaatst worden of gebruikt worden voor de verzorging van de overige populatie konijnen. Als laatste dient er een ontsmettingsbak aanwezig te zijn om doorheen te

kunnen stappen met de schoenen. Dit is een bak met een laagstaand laagje water gemengd met desinfecterend middel waar de zool van een schoen in kan staan.

De quarantaine is een aparte ruimte en kan niet dezelfde ruimte zijn als een ziekenboeg. Is dit wel het geval wordt de ruimte altijd beoordeeld als een ziekenboeg en spreekt men niet van een quarantaine (F).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Nieuwe konijnen worden controleerbaar, minimaal twee weken, in quarantaine geplaatst. Dit is een afgesloten ruimte met een handenwasgelegenheid, ontsmettingsbak voor de schoenen en voorwerpen die uitsluitend in de quarantaine worden gebruikt.	0
B. Nieuwe konijnen worden in quarantaine geplaatst voor een periode minder dan twee weken.	1
C. Nieuwe konijnen worden in quarantaineruimte geplaatst waar geen handenwasgelegenheid aanwezig is	1
D. Nieuwe konijnen worden in quarantaineruimte geplaatst maar de aanwezig voorwerpen worden niet uitsluitend in quarantaine gebruikt.	1
E. Nieuwe konijnen worden in quarantaineruimte geplaatst waar geen ontsmettingsbak voor de schoenen aanwezig is.	1
F. Nieuwe konijnen worden niet in quarantaine geplaatst.	4
• Maximaal te behalen score → 2 (weegfactor)*4 = 8	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol moet een quarantaineruimte aanwezig zijn op de kinderboerderij waar nieuwe konijnen controleerbaar in worden geplaatst voor het aantal weken waarover een quarantaine periode loopt. Hierbij worden geen duidelijke eisen gesteld aan de quarantaineruimte zelf. In de *slow scan* moet een quarantaineruimte voldoen aan bepaalde eisen die volgens de literatuur van belang zijn. Daarbij is een quarantaine anders gedefinieerd zodat er geen onduidelijkheid ontstaat of een ruimte/verblijf een quarantaine, ziekenboeg of gewoon een verblijf is.

<u>Parameter</u>	<u>Ziekenboeg</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Afwezigheid van ziekten
<i>Soort parameter</i>	Managementgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	Één algemene meting (C).
<i>Aantal waardes</i>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Ziekenboeg' wordt de kinderboerderij gecontroleerd op de aanwezigheid van een ziekenboeg. Dit is een afgesloten ruimte, uit de buurt van de andere konijnen, niet toegankelijk voor bezoekers. Wanneer de ruimte hier niet aan voldoet spreekt men niet van een ziekenboeg maar van een gewoon verblijf. Wanneer er een ziekenboeg aanwezig is controleer deze op de volgende vier aspecten. Ten eerste dient er een voorziening aanwezig te zijn waar de handen gewassen kunnen worden. Deze voorziening moet constant schoon water en (voorradijg) desinfecterende zeep bevatten. Na contact met de konijnen is het belangrijk dat de handen grondig gewassen kunnen worden met water en zeep. Daarbij moeten de handen afgedroogd worden met papieren doeken en mag dit niet gebeuren met een andere (hand)doek die meerdere malen wordt gebruikt. Ten tweede moeten alle voorwerpen (bv. prullenbak, borstel, nagelschaar, schoonmaakmiddelen e.d.) die

gebruikt worden in de quarantaine in deze ruimte blijven en niet verplaatst worden of gebruikt worden voor de verzorging van de overige populatie konijnen. Ten derde dient er een ontsmettingsbak aanwezig te zijn om doorheen te kunnen stappen met de schoenen. Dit is een bak met een laagstaand laagje water gemengd met desinfecterend middel waar de zool van een schoen in kan staan. Daarbij dient men, bij de verzorging van de konijnen en het schoonmaken van de verblijven, een aparte overall en laarzen aan te trekken. Deze worden niet op andere delen van de kinderboerderij gebruikt om ziekteverspreiding te voorkomen dus worden na gebruik bij de deur uitgedaan. Wanneer één van deze drie objecten (ontsmettingsbak, laarzen & overall) missen in de ziekenboeg is de waarde D van toepassing. Als laatste dienen de konijnen in de ziekenboeg pas behandeld en verzorgd te worden nadat de gezonde dieren (konijnen) zijn verzorgd om ziekteverspreiding te voorkomen. Wanneer de konijnen door verschillende medewerkers worden verzorgd kan dit als voldoende beschouwd worden. De ziekenboeg is een aparte ruimte en kan niet dezelfde ruimte zijn als een quarantaine.

Zieke konijnen vertonen vaak één of meer van de volgende symptomen (en dienen in de ziekenboeg geplaatst te worden):

- Verminderde eetlust van het konijn.
- Jeuk, kale plekken of schilfers in de vacht.
- Zichtbare uitvloeiingen (neus, oog, vulva).
- Niesen of een piepend geluid bij het ademen.
- Afwijkende ontlasting.
- Vieze vacht rond de anus door ontlasting en urine.
- Kwijlen (de kin en borst zijn nat en bevuild).

<u>Waarde</u>		<u>Score</u>
A.	Zieke konijnen worden apart gezet in een ziekenboeg. Dit is een afgesloten ruimte met een handenwasgelegenheid, ontsmettingsbak voor de schoenen en aparte overall en laarzen.	0
B.	Zieke konijnen worden in de ziekenboeg geplaatst waar geen handenwasgelegenheid aanwezig is.	1
C.	Zieke konijnen worden in de ziekenboeg geplaatst maar de aanwezige voorwerpen worden niet uitsluitend in de ziekenboeg gebruikt.	1
D.	Zieke konijnen worden in de ziekenboeg geplaatst waar geen ontsmettingsbak voor de schoenen aanwezig is en/of geen gebruik gemaakt wordt van aparte overalls en laarzen.	1
E.	Konijnen in de ziekenboeg worden eerder verzorgd dan de gezonde konijnen.	1
F.	Geen ziekenboeg aanwezig op de kinderboerderij.	4
• Maximaal te behalen score → 2 (weegfactor)*4 = 8		

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol is de parameter 'Ziekenboeg' afwezig. Er is voor gekozen om deze wel in de *slow scan* toe te voegen omdat tijdens de literatuurstudie naar voren kwam dat een ziekenboeg van belang is voor het konijnenwelzijn. Tijdens de praktijkinventarisatie kwam naar voren dat kinderboerderijen een ziek konijn wel in een apart verblijf plaatsten maar dit verblijf niet zodanig gescheiden was van de overige populatie dat besmetting nog mogelijk was. Het is van belang dat zieke konijnen in een aparte ruimte gezet kunnen worden ter preventie van besmetting van de overige populatie konijnen aanwezig op de kinderboerderij. Daarbij moet ook de ziekenboeg aan bepaalde eisen voldoen.

5.1.2.5 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag

<u>Parameter</u>	<u>Castratiebeleid</u>
<i>Welijns criterium</i>	Uiten van sociaal gedrag
<i>Soort parameter</i>	Managementgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle konijnen individueel (D).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Castratiebeleid' wordt gecontroleerd of de kinderboerderij alle rammen en voedsters castrat. Informeer hiervoor bij de medewerker/leidinggevende van de kinderboerderij of de konijnen gecastreerd zijn. Beoordeel elk konijn individueel. Wanneer er geen gegevens beschikbaar zijn over het geslacht van het konijn of er is geen bewijs van castratie wordt het gewaardeerd als E.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Konijn (ram of voedster) wordt registreerbaar gecastreerd.	0
B. Konijn (ram of voedster) wordt niet gecastreerd.	1
C. Ram wordt niet gecastreerd en groepshuisvesting.	2
D. Voedster wordt niet gecastreerd maar heeft wel contact met (niet-gecastreerde of gecastreerde) rammen.	2
E. Er wordt niet geregistreerd of konijn gecastreerd is en/of geslacht is onbekend.	2
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt ook bekeken of de konijnen gecastreerd zijn. Echter wordt castratie gedefinieerd als het verwijderen van de teelballen van de ram. Omdat ook voedsters ongerief kunnen ervaren wanneer ze niet gecastreerd zijn wordt in de *slow scan* castratie ook gedefinieerd als het verwijderen van de ovaria (van de voedster). Daarnaast zal de meting plaatsvinden bij alle konijnen in plaats van één algemene meting omdat tijdens de praktijkinventarisatie naar voren kwam dat er kinderboerderijen zijn die selectief konijnen castreren.

<u>Parameter</u>	<u>Positieve sociale interactie</u>
<i>Welijns criterium</i>	Uiten van sociaal gedrag
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Positieve sociale interactie' wordt beoordeeld of de konijnen positieve sociale interactie vertonen. Onder positieve sociale interactie wordt onderlinge vachtverzorging, samen rusten, actief met elkaar gaan, om elkaar heen lopen en speelgedrag verstaan. Deze interactie kan alleen plaatsvinden wanneer de konijnen in groepen zijn gehuisvest. Wanneer konijnen solitair gehuisvest zijn maar er wel positieve sociale interactie gesignaleerd wordt omdat de verblijven gescheiden zijn met materiaal waardoor dat mogelijk (Figuur 27) is wordt een score van nul toegewezen (A).

Om te beoordelen of de konijnen positieve sociale interactie vertonen dient men te observeren. Deze observatie dient buiten voedermomenten plaats te vinden en alle konijnen moeten wakker zijn.

Wanneer alle konijnen wakker zijn wacht de controleur twee minuten alvorens de meting begint. Alle konijnen dienen zichtbaar te zijn zonder het verblijf te betreden. Is dit niet het geval zal deze meting meerdere malen plaats moeten vinden. Wanneer verblijven erg ver uit elkaar staan zal de meting ook meerdere malen plaats moeten vinden. Loop langs de verblijven en controleer alle konijnen gedurende vijftien minuten op de vertoning van positieve sociale interacties.

**Gedurende deze vijftien minuten zal de controleur de konijnen ook controleren op de vertoning van negatieve sociale interacties, comfortgedrag en abnormaal gedrag.*

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Groepshuisvesting en één of meerdere keren positieve interactie waargenomen.	0
B. Groepshuisvesting en geen positieve interactie waargenomen.	2
C. Solitaire huisvesting.	2

• Maximaal te behalen score $\rightarrow 9 \text{ (weegfactor)} * 2 = 18$

Aanvullende informatie

Figuur 27 Positieve sociale interactie mogelijk door gaas tussen de verblijven.

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt ook het positief sociaal gedrag gemeten. Hiervoor dient men alvorens het meten begint vijf minuten te wachten en vervolgens drie keer een moment te observeren met een interval van twee minuten. Dit kost veel tijd en er zijn maar drie momenten (zonder een bepaalde tijdsduur) waarop de signalering van positief sociaal gedrag plaats kan vinden. In de *slow scan* is er daarom voor gekozen om een langdurige tijd te observeren (15 minuten). In deze 15 minuten worden alle konijnen gecontroleerd op de vertoning van positieve sociale interacties, negatieve sociale interacties, comfortgedrag en abnormaal gedrag zodat het meten van deze gedragingen niet uren duurt.

<u>Parameter</u>	<u>Negatieve sociale interactie</u>
<u>Welzijns criterium</u>	Uiten van sociaal gedrag
<u>Soort parameter</u>	Diergerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<u>Aantal waarden</u>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Negatieve sociale interactie' wordt beoordeeld of de konijnen negatieve sociale interactie vertonen. Onder negatieve sociale interactie wordt onderling vechten, trappen, achtervolgen (d.w.z. vluchten van de ander) en bijten verstaan. Deze interactie kan alleen plaatsvinden wanneer de konijnen in groepen zijn gehuisvest. Loop langs de verblijven en controleer alle konijnen gedurende vijftien minuten op de vertoning van negatieve sociale interacties.

**Gedurende deze vijftien minuten zal de controleur de konijnen ook controleren op de vertoning van positieve sociale interacties, comfortgedrag en abnormaal gedrag.*

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Groepshuisvesting en geen negatieve interactie waargenomen.	0
B. Solitaire huisvesting	0
C. Groepshuisvesting en één of meerdere keren negatieve interactie waargenomen.	2

- Maximaal te behalen score → $9 \text{ (weegfactor)} * 2 = 18$

Aanpassing

Voor de parameter 'Negatieve sociale interactie' geldt dezelfde aanpassing als voor de parameter 'Positieve sociale interactie'.

<u>Parameter</u>	<u>Abnormaal gedrag</u>
Welzijns criterium	Uiten van ander gedrag
Soort parameter	Diergerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij alle konijnen individueel (D).
Aantal waarden	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Abnormaal gedrag' wordt beoordeeld of de konijnen abnormale gedragingen vertonen. Konijnen vertonen abnormaal gedrag wanneer ze gedrag afwijkend van normaal/natuurlijk gedrag vertonen. Loop langs de verblijven en controleer gedurende vijftien minuten of de konijnen abnormaal gedrag vertonen.

**Gedurende deze vijftien minuten zal de controleur de konijnen ook controleren op de vertoning van positieve sociale interacties, negatieve sociale interacties en comfortgedrag.*

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Het konijn vertoont geen abnormaal gedrag.	0
B. Het konijn vertoont abnormaal gedrag.	2

- Maximaal te behalen score → $6 \text{ (weegfactor)} * 2 = 12$

Aanpassingen

Voor de parameter 'Abnormaal gedrag' geldt dezelfde aanpassing als voor de parameter 'Positieve sociale interactie'.

<u>Parameter</u>	<u>Comfortgedrag</u>
Welzijns criterium	Uiten van ander gedrag
Soort parameter	Diergerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij alle konijnen individueel (D).
Aantal waarden	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Comfortgedrag' wordt beoordeeld of de konijnen comfortgedrag (Figuur 28) vertonen. Indien een konijn vanwege ruimtegebrek niet languit gestrekt kan liggen wordt dat gewaardeerd als afwezigheid van comfortgedrag (B). Loop langs de verblijven en controleer gedurende vijftien minuten of de konijnen comfortgedrag vertonen.

**Gedurende deze vijftien minuten zal de controleur de konijnen ook controleren op de vertoning van positieve sociale interacties, negatieve sociale interacties en abnormaal gedrag.*

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Het konijn vertoont comfortgedrag.	0
B. Het konijn vertoont geen comfortgedrag.	2
• Maximaal te behalen score → 9 (weegfactor)*2 = 18	

Aanvullende informatie

Figuur 28 Konijnen die comfortgedrag vertonen.

Aanpassingen

Voor de parameter 'Comfortgedrag' geldt dezelfde aanpassing als voor de parameter 'Positieve sociale interactie'.

<u>Parameter</u>	<u>Groepshuisvesting</u>
<u>Welzijns criterium</u>	Uiten van sociaal gedrag
<u>Soort parameter</u>	Omgevingsgerichte parameter
<u>Meetmethode</u>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<u>Aantal waarden</u>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Groepshuisvesting' wordt er gemeten hoeveel groepshuisvestingen en hoeveel solitaire huisvestingen de kinderboerderij heeft. Loop hierbij alle verblijven langs en beoordeel of de konijnen solitair of in een groep gehuisvest zijn. Indien konijnen in koppels (twee konijnen) gehouden worden spreekt men ook van groepshuisvesting. Beoordeel hierbij alleen de konijnen. Een konijn en een ander dier (zoals cavia) in één verblijf wordt niet gewaardeerd als groepshuisvesting. Meld dit wel bij bijzonderheden. Wanneer konijnen solitair gehuisvest zijn maar wel in contact kunnen komen met andere konijnen (d.w.z. dat de verblijven gescheiden zijn met bijvoorbeeld gaas) is er sprake van waardering B (Figuur 27).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Groepshuisvesting.	0
B. Solitaire huisvesting maar konijnen kunnen contact hebben met andere konijnen (bijvoorbeeld d.m.v. gaas).	1
C. Solitaire huisvesting.	2
• Maximaal te behalen score → 9 (weegfactor)*2 = 18	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol spreekt men van een groepshuisvesting wanneer er twee of meer dieren samen zijn gehuisvest. Echter voldoet het huisvesten van konijnen met andere dieren, zoals cavia's, niet aan de sociale behoefte van een konijn. Daarnaast krijgen cavia's andere voeding wat gezondheidsproblemen kan veroorzaken bij konijnen (zoals knaagstenen). In de *slow scan* is daarom

het in groepen huisvesten anders gedefinieerd en spreekt men alleen van een groepshuisvesting wanneer er twee of meer konijnen bij elkaar zijn gehuisvest.

Tijdens de praktijkinventarisatie is het een aantal keer voorgekomen dat de konijnen niet in groepen zijn gehuisvest maar wel contact kunnen maken met elkaar omdat de verblijven gescheiden zijn met gaas. In de *slow scan* is er daarom voor gekozen een extra waarde toe te voegen waarbij deze situatie ondervangen wordt.

<i>Parameter</i>	<i>Graafmogelijkheid</i>
<i>Welzijns criterium</i>	Uiten van ander gedrag
<i>Soort parameter</i>	Omgevingsgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Graafmogelijkheid' wordt elk verblijf op de voorziening van een graafmogelijkheid gecontroleerd. Een graafmogelijkheid bestaat uit een laag stro, hooi, houtsnippers, aarde en/of zand in het verblijf. Voor een minimale graafmogelijkheid moet de bodembedekking die gebruikt wordt (zaagsel, stro) minimaal de gehele bodem bedekken zodat deze niet meer zichtbaar is. Een dikke laag stro, hooi en/of houtsnippers bestaat minimaal uit drie centimeter (Figuur 29 en Figuur 30) en een dunne laag stro, hooi en/of houtsnippers bestaat uit één tot drie centimeter (Figuur 31 en Figuur 32).

Figuur 29 Verblijf met dikke laag stro

Figuur 31 Verblijf met dunne laag stro

Figuur 30 Verblijf met dikke laag stro (2)

Figuur 32 Verblijf met dunne laag stro (2)

<i>Waarde</i>		<i>Score</i>
<i>A.</i>	Graafmogelijkheid door zand en/of aarde in het verblijf.	<i>0</i>
<i>B.</i>	Graafmogelijkheid door een dikke laag stro, hooi en/of houtsnippers in het verblijf.	<i>1</i>
<i>C.</i>	Graafmogelijkheid door een dunne laag stro, hooi en/of houtsnippers in het verblijf.	<i>2</i>
<i>D.</i>	Geen graafmogelijkheid (geen bodembedekking in het verblijf).	<i>3</i>
• Maximaal te behalen score → 2 (weegfactor)*3 = 6		

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol is er sprake van een graafmogelijkheid wanneer stro, hooi en/of zaagsel in het verblijf aanwezig is. Tijdens de praktijkinventarisatie waren er echter meerdere malen discussies over de hoeveelheid stro, hooi en/of zaagsel en of deze voldoende was om een goede graafmogelijkheid te creëren. In de *slow scan* is daarom een duidelijke indicatie gemaakt van voldoende hoeveelheid zaagsel, stro en/of hooi en is er onderscheid gemaakt tussen een dikke laag en een dunne laag.

<i>Parameter</i>	<i>Angst voor mensen</i>
<i>Welzijns criterium</i>	Mens - Dier - Relatie (MDR)
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<i>Aantal waarden</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Angst voor mensen' wordt de reactie van konijnen op de aanwezigheid/benadering van de controleur gecontroleerd. Hiervoor dienen alle konijnen wakker te zijn.

Solitaire huisvesting

Plaats de hand in het zicht van het konijn op een gebied waar het konijn de hand kan bereiken (d.w.z. tegen een rooster of tralies of iets van dien aard). Een contactmoment betekent dat het konijn ofwel snuffelt aan de hand, of de hand aanraakt. Houdt de uitgestrekte arm of hand gedurende vijf minuten stil tegen het verblijf (indien er nog geen contactmoment is geweest). Indien het konijn negatief reageert (d.w.z. vlucht, bijt, krabt of schopt) geldt dat als angstrespons. Wanneer het konijn niet reageert en rustig blijft zitten telt dit als geen contact met het konijn.

Groepshuisvesting

De controleur betreedt het verblijf, gaat zitten en steekt de arm vijf minuten uit richting het doelkonijn. Een benadering van het konijn tot minimaal 50 cm geldt als contact. Wanneer het konijn wegloopt/vlucht wordt niet nogmaals contact gezocht met het konijn maar geldt dat als angstrespons. Wanneer het konijn niet reageert en rustig blijft zitten telt dit als geen contact met het konijn.

<i>Waarde</i>	<i>Score</i>
A. Één of meerdere contactmomenten met het konijn	0
B. Geen contact met het konijn.	1
C. Het konijn vertoont een angstrespons bij benadering.	2
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt er geen onderscheid gemaakt tussen geen contact met mensen en een angstrespons. Echter is een angstrespons nadeliger voor het konijnenwelzijn dan geen reactie. Bij de praktijkinventarisatie kwam naar voren dat konijnen niet direct bang zijn voor mensen wanneer ze geen contact zoeken. In de *slow scan* zijn daarom de waarden "angstrespons"(C) en "geen contact"(B) gescheiden. Een konijn dat angstig en/of agressief reageert op de aanwezigheid van mensen zal veel stress ervaren wat kan leiden tot abnormaal gedrag en dus verminderd welzijn.

<i>Parameter</i>	<i>Apathie (gebrek aan alertheid)</i>
<i>Welzijns criterium</i>	Positieve emotionele staat
<i>Soort parameter</i>	Diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij vijf konijnen. Indien de populatie minder dan vijf konijnen is vindt de meting plaats aan/bij alle konijnen (B).
<i>Aantal waardes</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Apathie' wordt gecontroleerd of het konijn alert reageert op nieuwe objecten in het verblijf. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een Novel Object test (NOT) waarbij een voor het konijn nieuw voorwerp, in dit geval een tennisbal (Figuur 33), in het verblijf wordt geplaatst en gekeken wordt hoe een konijn hierop reageert. Voor deze test dienen de konijnen wakker te zijn.

Figuur 33 Konijnen die interesse tonen in het nieuwe object (tennisbal).

Solitaire huisvesting

Men neemt een tennisbal en plaats deze op maximaal 20 cm afstand van het doelkonijn. Zorg dat het konijn daadwerkelijk in de gaten heeft dat het NO in het verblijf ligt. Hierna neemt de controleur minstens 1 meter afstand van het verblijf. Er wordt maximaal drie minuten lang gemeten of het konijn reageert op het NO in het verblijf (ruiken/aanraken). Wanneer het konijn het object niet aanraakt maar wel benaderd wordt (na drie minuten) score één gegeven. Indien het konijn contact heeft gemaakt mag het NO meteen het verblijf weer uitgehaald worden, om knagen er aan te vermijden.

Groepshuisvesting

Men neemt een tennisbal en plaats deze op maximaal 20 cm afstand van het doelkonijn. Zorg dat het konijn daadwerkelijk in de gaten heeft dat het NO in het verblijf ligt. Hierna stapt de controleur uit het verblijf. Er wordt maximaal drie minuten lang gemeten of het konijn interesse toont in het NO in het verblijf (ruiken/aanraken). Als het konijn het object benaderd maar onderbroken wordt omdat een ander konijn ook geïnteresseerd is in het object telt dit als contact met het NO (C). Indien het konijn contact heeft gemaakt mag het NO meteen het verblijf weer uitgehaald worden, om knagen er aan te vermijden.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Konijn heeft het NO aangeraakt en/of gesnuffeld.	0
B. Konijn toont interesse voor object maar raakt object niet aan.	1
C. Konijn heeft het NO niet aangeraakt of er aan gesnuffeld.	2
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt er geen onderscheid gemaakt tussen het niet aanraken van het NO en geen interesse tonen in het NO. Tijdens de praktijkinventarisatie kwam echter naar voren dat sommige konijnen wel interesse tonen in het NO maar geen contact maken met het NO. In de *slow scan* is daarom de waarde "Konijn toont interesse voor object maar raakt object niet aan"(B) toegevoegd om dit te ondervangen.

<u>Parameter</u>	<u>Onttrekkingsmogelijkheid</u>
Welzijns criterium	Positieve emotionele staat
Soort parameter	Omgevingsgerichte parameter
Meetmethode	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
Aantal waardes	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Onttrekkingsmogelijkheid' worden alle verblijven gecontroleerd op de aanwezigheid van een onttrekkingsmogelijkheid. Dit is een aparte ruimte in het verblijf die voldoet aan drie verschillende aspecten. Ten eerste moet de onttrekkingsmogelijkheid genoeg ruimte bieden voor alle konijnen, wat wil zeggen dat alle konijnen zich op hetzelfde moment moeten kunnen onttrekken. Ten tweede moet de ruimte waarin een konijn zich kan onttrekken een in,- en uitgang hebben zodat konijnen zich ook kunnen onttrekken van andere konijnen. Als laatste dient de ruimte waarin een konijn zich kan onttrekken volledig afgesloten te zijn van de omgeving en invloeden van buitenaf (op de in- en uitgang na). Dit betekent dat konijnen in de ruimte niet zichtbaar moeten kunnen zijn voor mensen (de ruimte mag bijvoorbeeld geen raam bevatten).

Verder is een voorwaarde dat konijnen altijd beschikking hebben tot deze ruimte (d.w.z. zowel binnen als buiten). Het is overigens irrelevant voor de uitslag of het gaat om groepshuisvesting of solitaire huisvesting. Een schuilmogelijkheid kan dezelfde ruimte zijn als de onttrekkingsmogelijkheid wanneer het aan de juiste waardes voldoet.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Een volledig afgesloten onttrekkingsmogelijkheid met genoeg ruimte voor alle konijnen en een in- en uitgang.	0
B. Onttrekkingsmogelijkheid maar niet volledig afgesloten (mogelijk om het konijn te zien).	1
C. Onttrekkingsmogelijkheid maar zonder in,- en uitgang.	1
D. Onttrekkingsmogelijkheid maar niet genoeg ruimte voor alle konijnen.	1
E. Geen onttrekkingsmogelijkheid.	3
• Maximaal te behalen score → 8 (weegfactor)*3 = 24	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol dient de onttrekkingsmogelijkheid enkel een in- en uitgang te hebben en genoeg ruimte te bevatten voor alle konijnen. Tijdens de praktijkinventarisatie kwam echter naar voren dat sommige "onttrekkingsmogelijkheden" een raam hebben en niet volledig afgesloten zijn. In de *slow scan* is daarom een extra waarde toegevoegd die vereist dat een onttrekkingsmogelijkheid volledig afgesloten is. Daarnaast zijn ook de waardes "een in- en uitgang" en "genoeg ruimte voor alle konijnen" gescheiden zodat de leidinggevende of medewerker van de kinderboerderij, voornamelijk als de *slow scan* uitgevoerd wordt door een extern persoon, kan achterhalen waaraan de onttrekkingsmogelijkheid wel of niet voldoet.

<u>Parameter</u>	<u>Verrijking</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Positieve emotionele staat
<i>Soort parameter</i>	Omgevingsgericht en diergerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<i>Aantal waardes</i>	Er is één waarde mogelijk bij deze parameter (1).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Verrijking' worden alle verblijven gecontroleerd op de aanwezigheid van verrijking. Loop hiervoor langs alle verblijven en controleer of er verrijking aanwezig is. Indien er verrijking aanwezig is let dan op twee aspecten. Controleer ten eerste, per verblijf, of de aanwezige verrijking veilig is. Dit betekent dat de verrijking geen scherpe randen of uitsteeksels mogen bevatten waar de konijnen zich aan kunnen verwonden tijdens het gebruik. Knaagstenen worden als onveilig gewaardeerd omdat deze teveel calcium bevatten waardoor blaasstenen kunnen ontstaan. Controleer ten tweede of de konijnen daadwerkelijk gebruik maken van de verrijking. Verrijking dient regelmatig vervangen te worden zodat het niet bij het verblijf gaat horen en het konijn de interesse kwijt raakt. Voor deze observatie dienen alle konijnen wakker te zijn. Zorg dus dat alle konijnen wakker zijn en wacht vervolgens twee minuten alvorens de meting begint. Alle konijnen dienen zichtbaar te zijn zonder het verblijf te betreden. Is dit niet het geval zal deze meting meerdere malen plaats moeten vinden. Wanneer verblijven erg ver uit elkaar staan zal de meting ook meerdere malen plaats moeten vinden. Loop langs de verblijven en controleer gedurende tien minuten of de konijnen gebruik maken van de verrijking.

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Verrijking aanwezig en het/een konijn heeft gedurende de tien minuten ermee gespeeld.	0
B. Verrijking aanwezig maar er wordt geen gebruik van gemaakt door de konijnen.	1
C. Geen verrijking of onveilige verrijking.	2
• Maximaal te behalen score $\rightarrow 3 \text{ (weegfactor)} * 2 = 6$	

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol wordt ook gemeten of de konijnen gebruik maken van de verrijking. Hiervoor dient men drie keer een moment te observeren met een interval van twee minuten. Hierdoor zijn er maar drie momenten (zonder een bepaalde tijdsduur) waarop het gebruik van verrijking gesignaleerd kan worden. In de *slow scan* is er daarom voor gekozen om een langdurige tijd te observeren (10 minuten).

<u>Parameter</u>	<u>Bescherming tegen predatoren</u>
<i>Welzijns criterium</i>	Positieve emotionele staat
<i>Soort parameter</i>	Omgevingsgerichte parameter
<i>Meetmethode</i>	De meting vindt plaats aan/bij alle verblijven (A).
<i>Aantal waardes</i>	Meerdere waardes zijn mogelijk bij deze parameter (2).

Omschrijving meting

Bij de parameter 'Bescherming tegen predatoren' wordt elke verblijf gecontroleerd op de toegankelijkheid van predatoren. Controleer hiervoor bij elk verblijf of predatoren het verblijf van de konijnen kunnen betreden, de konijnen kunnen bereiken en of de predatoren in het zicht kunnen komen van de konijnen. Wanneer predatoren konijnen kunnen bereiken kunnen ze ook in het zicht komen van konijnen (B & C).

<u>Waarde</u>	<u>Score</u>
A. Predatoren niet in zicht van konijnen en kunnen de konijnen niet bereiken.	0
B. Predatoren in zicht van konijnen.	1
C. Predatoren kunnen konijnen bereiken.	1
• Maximaal te behalen score → 3 (weegfactor)*2 = 6	

Aanpassingen

De parameter 'Bescherming tegen predatoren' in de *slow scan* is ten opzichte van het monitoringsprotocol vrijwel niet veranderd.

<u>Parameter</u>	<u>Bijzonderheden</u>
<i>Soort parameter</i>	Algemene parameter
<i>Meetmethode</i>	Alles wordt beoordeeld.
<i>Definitie</i>	Onder bijzonderheden vallen alle waarnemingen die wel waardig zijn vernoemd te worden maar buiten de parameters vallen.

Omschrijving meting

Alle waarnemingen die niet genoemd zijn/naar voren komen bij uitvoering van het protocol dienen bij de parameter 'Bijzonderheden' genoemd te worden. Hieronder staan enkele voorbeelden van waarnemingen die niet naar voren komen tijdens de uitvoering van de *slow scan* maar wel waardig zijn te noemen.

- De konijnen kunnen in de zomer en winter andere verblijven hebben. De audit meet enkel het/de verblijf(ven) waar de konijnen zich op dat moment bevinden. Wanneer konijnen bijvoorbeeld in de winter enkel binnen zijn gehuisvest maar in de zomer naar een buitenverblijf gaan kan dit vermeld worden.
- Sommige parameters van de *slow scan* zijn momentopnames waardoor er bijvoorbeeld abnormaal gedrag gesignaleerd kan worden buiten de observatietijd (15 minuten) om. Dit geldt ook voor andere gedragingen zoals positief sociaal gedrag, negatief sociaal gedrag, comfortgedrag, apathie en angst voor mensen. Deze waarnemingen zijn echter wel van belang en kunnen bij de parameter bijzonderheden genoteerd worden.
- Bij de at random selectie van de (maximaal) vijf konijnen voor het beoordelen van de gezondheid kunnen konijnen die duidelijk aandoeningen hebben niet geselecteerd worden.

De konijnen die duidelijke gezondheidsaandoeningen hebben dienen genoteerd te worden met een beschrijving van die aandoeningen.

- Wanneer een kinderboerderij een vakantieopvang biedt voor konijnen dienen deze in quarantaine geplaatst te worden of gecontroleerd te zijn op de aanwezigheid van besmettelijke ziektes. Wanneer dit niet gebeurt is dit een risico voor de eigen konijnen en dient dit vermeld te worden.

Aanpassingen

In het monitoringsprotocol is de parameter 'Bijzonderheden' afwezig. Tijdens de praktijkinventarisatie is het echter naar vorgekomen dat bepaalde, belangrijke, waarnemingen, buiten de observatiemomenten plaatsvonden. De parameter 'Bijzonderheden' is in de *slow scan* toegevoegd omdat het van belang is dat deze waarnemingen wel worden opgemerkt en de eventuele verbeterpunten en aanbevelingen ook hierop gebaseerd kunnen worden.

5.1.3 Score

Voor het noteren en berekenen van de scores is een scoreblad en scoreformulier ontwikkeld welke een indicatie geven van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Beide zijn zo ontworpen dat een controleur ze makkelijk in kan vullen en de score kan berekenen.

In het monitoringsprotocol kan per parameter een score van maximaal 2 worden gegeven. Daarbij hebben alle parameters een individuele weegfactor, wat wil zeggen dat niet elk welzijnsrisico gelijke invloed heeft op het welzijn van de konijnen. De verdeling hierin is gebaseerd op de mening van acht respondenten dierenexperts. Deze weegfactoren variëren van 1 tot 4 waarbij een parameter met een hoge weegfactor (zoals 'Onttrekkingsmogelijkheid') een hogere invloed heeft op het welzijn van konijnen dan een parameter met een lage weegfactor (zoals 'Verrijking'). Verder zijn de parameters verdeeld over vier welzijnsprincipes. Deze vier welzijnsprincipes hebben een gelijke invloed op het welzijn van de konijnen. Dat wil zeggen dat de zeven parameters van het welzijnsprincipe Goede voeding, in totaal, even zwaar mee tellen als de twaalf parameters van het welzijnsprincipe Natuurlijk gedrag en dat de uiteindelijk te behalen score per welzijnsprincipe gelijk is. Om dit te realiseren heeft elk welzijnsprincipe nog een individuele weegfactor die vermenigvuldigd dient te worden met de uiteindelijk score van de parameters die vallen onder het desbetreffende welzijnsprincipe. Figuur 34 is een voorbeeld, weergegeven om het verschil tussen de weegfactor van een parameter en de weegfactor van een welzijnsprincipe te illustreren.

		Weegfactor parameter		
Welzijnsprincipe	Parameter	Weegfactor	Score	Totaal
Goede voeding	Lichaamsconditie	6	2	12
	Krachtvoer	6	2	12
	Drinkwatervoorziening	9	1	9
	Ruwvoer	4	3	12
	Groenvoer en fruit	3	2	6
	Bezoekers	3	2	6
	Lijst groenvoer en fruitsoorten	3	1	3
Totaal Goede voeding		2	60	120
		Weegfactor Welzijnsprincipe		
		Totaal score welzijnsprincipe		

Figuur 34 Voorbeeld weegfactoren criterium en parameter

In de *slow scan* kan, afhankelijk van de parameter, een score gegeven worden van minimaal nul strafpunten tot maximaal vier strafpunten. Ook in de *slow scan* wordt gebruik gemaakt van weegfactoren. Deze weegfactoren verschillen van de weegfactoren in het monitoringsprotocol omdat de waardes en het aantal te behalen punten per parameter, in de *slow scan*, veranderd zijn.

Om de verhoudingen tussen de parameters in de *slow scan* gelijk te houden aan de verhouding tussen de parameters van het monitoringsprotocol is er een formule ontwikkeld. Deze formule berekent de weegfactor per parameter (*slow scan*) met behulp van de weegfactoren van het monitoringsprotocol en de maximaal te behalen score van de *slow scan*. Hieronder wordt de formule weergegeven. Het getal 6 in deze formule zorgt ervoor dat de nieuwe weegfactoren hele getallen zijn).

$$\frac{\text{Weegfactor parameter monitoringsprotocol}}{\text{Hoogste score slow scan criterium}} * 6 = \text{Nieuwe weegfactor criterium}$$

De nieuwe weegfactoren van de *slow scan* hebben een andere verhouding dan de weegfactoren uit het monitoringsprotocol en zeggen op zich zelf niets over de invloed van één parameter. De uiteindelijke score heeft echter wel dezelfde verhouding als de weegfactoren van het monitoringsprotocol.

In Tabel 6 zijn vijf parameters met weegfactoren (van het monitoringsprotocol) weergegeven. Deze weegfactoren worden gedeeld door de maximaal te behalen score van de desbetreffende parameter in de *slow scan*. Het resultaat hiervan wordt vermenigvuldigd met het getal 6, om hele getallen te creëren, en resulteert in de nieuwe weegfactoren voor de *slow scan*.

Tabel 6 Berekening nieuwe weegfactoren slow scan

Parameter	Weegfactor monitorings protocol	Maximaal te behalen score slow scan	Formule	Nieuwe weegfactor
Verrijking	1	2	$1/2 = 0,5$ *6	3
Lichaamsconditie	2	2	$2/2 = 1$ *6	6
Drinkwatervoorziening	3	2	$2/3 = 0,66$ *6	9
Onttrekkingsmogelijkheid	4	3	$3/4 = 0,75$ *6	8
Schuilmogelijkheid	4	4	$4/4 = 1$ *6	6

Wanneer deze nieuwe weegfactoren vervolgens vermenigvuldigd worden met de maximaal te behalen score van de desbetreffende parameter (Tabel 7) is zichtbaar dat de verhouding tussen de maximaal te behalen score van het monitoringsprotocol en de maximaal te behalen score van de *slow scan* gelijk is. In het monitoringsprotocol is de maximaal te behalen score voor verrijking, 2 ($1*2$) in vergelijking met de schuilmogelijkheid, 8 ($4*2$): $2/8 \rightarrow 25\%$. In de *slow scan* is de maximaal te behalen score van verrijking, 6 ($3*2$) in vergelijking met een schuilmogelijkheid, 24 ($6*4$): $24/6 \rightarrow 25\%$.

Tabel 7 Vergelijking verhouding criteria slow scan en monitoringsprotocol

Parameter	Weegfactor slow scan	Maximaal haalbare score slow scan	Totaal score slow scan
Verrijking	3	2	6
Lichaamsconditie	6	2	12
Drinkwatervoorziening	9	2	18
Onttrekkingsmogelijkheid	8	3	24
Schuilmogelijkheid	6	4	24
Parameter	Weegfactor monitoringsprotocol	Maximaal te behalen score monitoringsprotocol	Totaal score monitoringsprotocol
Verrijking	1	2	2
Lichaamsconditie	2	2	4
Drinkwatervoorziening	3	2	6
Onttrekkingsmogelijkheid	4	2	8
Schuilmogelijkheid	4	2	8

Om ook bij de *slow scan* te realiseren dat alle welzijnsprincipes een gelijke invloed hebben op het welzijn van de konijnen moet de som van alle parameters, behorende bij een welzijnsprincipe, vermenigvuldigd worden met een getal. De parameters behorende bij het welzijnsprincipe Juiste administratie worden voor deze berekening opgeteld bij Goede gezondheid. Dit omdat ook de *slow scan* gebaseerd is op de vier principes over Voeding, Huisvesting, Gezondheid en Gedrag van het Europese project Welfare Quality® en de parameters, behorende bij het welzijnsprincipe Juiste administratie, in dat project onder het welzijnsprincipe Goede gezondheid vallen.

Voor deze berekening is het hoogst aantal behaalbare punten voor een welzijnsprincipe (144, Goede gezondheid en Juiste administratie) vermenigvuldigd met 1. De uitkomst van deze vermenigvuldiging is de totaal score voor een individueel welzijnsprincipe. Dit wil zeggen dat alle welzijnsprincipes uiteindelijk een totaal score van 144 moeten kunnen bereiken. In Tabel 8 zijn de berekeningen en de weegfactoren weergegeven.

Tabel 8 Welzijnsprincipes met weegfactoren

Welijnsprincipe	Totaal hoogst haalbare eindscore	Berekening	Weegfactor welzijnsprincipe
Goede voeding	72	144/72	2
Goede huisvesting	72	144/72	2
Goede gezondheid & Juiste administratie	144	144/144	1
Natuurlijk gedrag	144	144/144	1

De som van de vier welzijnsprincipes ($4 * 144$) resulteert in de uiteindelijke score van de *slow scan* en geeft een indicatie van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij waarbij een lage score een indicatie is van goed welzijn en een hoge score een indicatie is van verminderd welzijn. Per welzijnsprincipe is een score van minimaal 0 en maximaal 144 te behalen. Voor de hele *slow scan* is een score te behalen tussen de 0 en 576 welke onderverdeeld is in de volgende vier categorieën:

- Slecht welzijn (300- 576)
- Matig welzijn (200-299)
- Voldoende welzijn (100-199)
- Goed welzijn (0- 99)

De verdeling van de bovenstaande vier categorieën is gebaseerd op de 16 kinderboerderijen die bezocht zijn tijdens de praktijkinventarisatie. Deze kinderboerderijen zijn verdeeld over de categorieën slecht welzijn, matig welzijn, voldoende welzijn en goed welzijn. Vervolgens is voor elke kinderboerderij de score van de *slow scan* bepaald. Met behulp van deze scores is een verdeling gemaakt.

Hoofdvraag 2

Welke parameters van de *slow scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij zijn van belang en kunnen, naar aanleiding van een praktijkinventarisatie, niet ontbreken bij de ontwikkeling van een *quick scan* die een snelle indicatie geeft van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij?

Het antwoord op hoofdvraag 2 wordt hieronder weergegeven door middel van een omschrijving van alle welzijnsprincipes, criteria en parameters van de *quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij.

5.2 Quick scan

De *quick scan* bestaat uit dertien parameters verdeeld over de vier welzijnsprincipes Goede voeding, Goede huisvesting, Goede gezondheid en Natuurlijk gedrag. De controleur dient alle verblijven en alle konijnen te controleren en een vragenlijst in te vullen. Deze vragenlijst wordt vervolgens overhandigd aan een expert op het gebied van konijnenwelzijn die zal bepalen of het van belang is een *slow scan* uit te voeren. Er wordt gebruik gemaakt van een beschrijvend scoresysteem bij de *quick scan* omdat het aantal verblijven en konijnen te veel kan variëren waardoor een eenduidig, snel en valide scoresysteem niet gerealiseerd kan worden. Daarnaast is het bij de *quick scan* ook van belang een duidelijk beeld te creëren van het konijnenwelzijn die niet enkel gebaseerd is op scores.

Om het bovenstaande te ondersteunen een voorbeeld: Een kinderboerderij heeft twee verschillende verblijven waarbij het ene verblijf, verblijf A, 1 konijn huisvest en het andere verblijf, verblijf B 20 konijnen huisvest. Wanneer verblijf A een hele slechte score zou krijgen en verblijf B een hele goede zou het gemiddelde uitkomen op matig. Echter zijn er 20 konijnen met goed welzijn en maar één konijn met onvoldoende welzijn. Wanneer men 20 konijnen heeft met goed welzijn is het uitvoeren van een *slow scan* niet noodzakelijk. Wanneer een kinderboerderij matig wordt beoordeeld aan de hand van een score zal er wel een *slow scan* uitgevoerd worden terwijl dit niet nodig is. Hetzelfde geldt voor, bijvoorbeeld, het signaleren van kreupele konijnen. Wanneer men 2 kreupele konijnen signaleert op een populatie van 4 konijnen (50%) is dit ernstiger dan wanneer men 2 kreupele konijnen signaleert op een populatie van 20 konijnen (5%). Een scoresysteem zou dit verschil niet kunnen ondervangen.

5.2.1 Parameters opgenomen in quick scan

De *quick scan* bestaat uit 13 parameters verdeeld over de vier welzijnsprincipes Natuurlijk gedrag, Goede voeding, Goede huisvesting en Goede gezondheid. Waarom parameters wel of niet zijn opgenomen in de *quick scan* wordt hieronder beschreven.

Dubbele metingen.

Bij het vaststellen welke parameters er opgenomen moesten worden in de *quick scan* is er gekeken naar dubbele metingen. Bij sommige metingen kan er vanuit gegaan worden dat als de ene parameter voldoende is, de andere parameter ook voldoende zal zijn. Ter verduidelijking een voorbeeld met de parameters 'Krachtvoer' en 'Lichaamsconditie'. Beide parameters geven een indicatie van de lichaamsconditie van het konijn. Wanneer de lichaamsconditie van een konijn goed is kan men ervan uitgaan dat de krachtvoer gift goed is. Hetzelfde geldt voor de parameters 'Hygiëne huisvesting (leefruimte)' en 'Graafmogelijkheid'. Wanneer de bodembedekking van een verblijf bestaat uit een absorberende laag (zaagsel) en een comfortabele laag (stro) kan men ervan uitgaan dat dit ook direct een graafmogelijkheid creëert.

Literatuur

Ook is er gekeken naar de literatuur. Parameters als 'Ruwvoer' en 'Drinkwatervoorziening' zijn opgenomen in de *quick scan* omdat beide volgens de literatuur erg belangrijk zijn voor het welzijn van konijnen. Verder hebben de 13 parameters die opgenomen zijn in de *quick scan* in het monitoringsprotocol een hoge weegfactor.

Praktijkinventarisatie

Tijdens de praktijkinventarisatie kwamen er een aantal parameters naar voren die niet kunnen missen in een *quick scan*. Dit zijn voornamelijk parameters die vaak onvoldoende scoorden bij het uitvoeren van het monitoringsprotocol. De parameter 'Buitenverblijf' is bijvoorbeeld opgenomen in de *quick scan* omdat tijdens de praktijkinventarisatie naar voren kwam dat er meestal wel een buitenverblijf aanwezig was, maar deze niet aan de juiste waardes voldeed.

Snelheid

Omdat de *quick scan* een snelle indicatie moet geven van het konijnenwelzijn kunnen bepaalde parameters niet gemeten worden. Zo dient men voor het beoordelen van eventuele gezondheidsproblemen de konijnen te hanteren wat erg veel tijd kost. Daarom zijn deze parameters niet meegenomen in de *quick scan* maar is er één algemene parameter, namelijk 'Zichtbare gezondheidsproblemen' van gemaakt.

Gedrag

Omdat het gedrag van een konijn veel kan zeggen over het welzijn is er een selectie gemaakt van natuurlijke gedragingen die opgenomen moesten worden in de *quick scan*. Deze gedragingen geven het beste een beeld van het konijnenwelzijn omdat een tekort of overvloed van deze gedragingen aangeven dat de voeding, gezondheid of leefomstandigheid onvoldoende is.

Hieronder zal per parameter duidelijk beargumenteerd worden waarom deze opgenomen is in de *quick scan* voor konijnenwelzijn op de kinderboerderij.

5.2.1.1 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag

<u>Parameter</u>	<u>Abnormaal gedrag</u>
-------------------------	--------------------------------

<u>Opname quick scan</u>	De parameter 'Abnormaal gedrag' is opgenomen in de <i>quick scan</i> omdat de aanwezigheid van abnormaal gedrag bij een konijn een teken is van gereduceerd welzijn. Andere parameters zoals 'Schuilmogelijkheid', 'Graafmogelijkheid', 'Leefruimte' enz. hebben grote invloed op de aanwezigheid van abnormaal gedrag. Wanneer konijnen abnormaal gedrag vertonen zou direct een <i>slow scan</i> uitgevoerd moeten worden om de mogelijke oorzaken van dit gedrag te achterhalen.
---------------------------------	---

<u>Meetmethode</u>	Controleer gedurende de gehele audit of er konijnen zijn die abnormaal gedrag vertonen. Omschrijf om welk konijn/konijnen het gaat (ras/kleur), en noteer in welk verblijf deze zich bevindt/bevinden.
---------------------------	--

<u>Parameter</u>	<u>Groepshuisvesting</u>
-------------------------	---------------------------------

<u>Opname quick scan</u>	De parameter 'Groepshuisvesting' is opgenomen in de <i>quick scan</i> omdat sociale interactie voor konijnen een essentiële behoefte is. Tijdens de praktijkinventarisatie kwam naar voren dat veel kinderboerderijen hun konijnen niet in groepen huisvesten. In het wild leven
---------------------------------	--

konijnen ook in groepen. Een tekort aan sociale interactie bij konijnen, in gevangenschap, kan leiden tot abnormaal gedrag en dus verminderd welzijn.

Meetmethode Noteer per verblijf het aantal konijnen dat zich in het verblijf bevindt.

Parameters **Positieve sociale interactie & Negatieve sociale interactie**

Opname quick scan De parameters 'Negatieve sociale interactie' en 'Positieve sociale interactie' zijn beide opgenomen in de *quick scan*. Konijnen die positieve sociale interacties vertonen, ervaren geen/weinig angst en zijn ontspannen. Dit is een indicatie van goed welzijn. Het signaleren van negatieve sociale interactie bij konijnen kan een indicatie zijn van stress en angst en dus een indicatie van verminderd welzijn. Beide parameters geven een duidelijk beeld van het konijnenwelzijn en kunnen niet missen in de *quick scan*.

Meetmethode Controleer gedurende de gehele audit of de konijnen positieve sociale interactie en/of negatieve sociale interactie vertonen.

Parameter **Comfortgedrag**

Opname quick scan De parameter 'Comfortgedrag' is opgenomen in de *quick scan*. Konijnen die comfortgedrag vertonen zullen zich veilig en ontspannen voelen wat een indicatie is van een goede leefomgeving. Wanneer er veel comfortgedrag wordt vertoond door de konijnen is dit een indicatie van voldoende welzijn. Daarnaast kwam tijdens de praktijkinventarisatie naar voren dat konijnen enkel comfortgedrag vertonen wanneer ze niet apathisch zijn en geen angst voor mensen vertonen. Wanneer konijnen comfortgedrag vertonen hoeft men dus niet te controleren op "Apathie" en "Angst voor mensen".

Meetmethode Controleer gedurende de gehele audit of er konijnen zijn die geen comfortgedrag vertonen. Omschrijf om welk konijn het gaat (ras/kleur) en noteer in welk verblijf deze zich bevindt.

5.2.1.2 Welzijnsprincipe: Goede voeding

Parameter **Lichaamsconditie**

Opname quick scan De parameter 'Lichaamsconditie' is opgenomen in de *quick scan* omdat een slechte lichaamsconditie veel invloed heeft op het konijnenwelzijn. Daarbij zijn er teveel parameters ('Krachtvoer', 'Drinkwatervoorziening', 'Leefruimte') die invloed kunnen hebben op de lichaamsconditie waardoor men niet aan de hand van andere parameters vast kan stellen of een konijn een goede lichaamsconditie heeft.

Meetmethode Bekijk het konijn van de zij- en bovenkant en beoordeel hierbij de zichtbaarheid van de heupbeenderen, ruggengraat en ribben en scoor de lichaamsconditie. Noteer welke konijnen te mager zijn en welke zwaarlijvig zijn. Omschrijf om welk konijn het gaat (ras/kleur) en noteer in welk verblijf deze zich bevindt.

Parameter **Drinkwatervoorziening**

Opname Quick scan De parameter 'Drinkwatervoorziening' is opgenomen in de *quick scan* omdat een tekort aan water of een vervuilde drinkwatervoorziening kan leiden tot gezondheidsproblemen. Daarbij is er geen enkele andere parameter waaruit geconcludeerd kan worden of de drinkwatervoorzieningen werkend en schoon zijn.

Meetmethode Controleer elk verblijf op de aanwezigheid van (een) schone en werkende drinkwatervoorziening(en).

Parameter **Ruwvoer**

Opname quick scan De parameter 'Ruwvoer' is opgenomen in de *quick scan* omdat een tekort aan ruwvoer kan leiden tot gezondheidsproblemen, pijn, stress en dus verminderd welzijn. Tijdens de praktijkinventarisatie kwam naar voren dat sommige kinderboerderijen niet onbeperkt ruwvoer geven aan hun konijnen. Daarnaast werd het veel op de verkeerde manier aangeboden (op de grond). Ook geldt voor deze parameter dat er geen enkel andere parameter is waaruit geconcludeerd kan worden of de voorziening van ruwvoer juist is.

Meetmethode Controleer elk verblijf op de aanwezigheid van schoon en vers ruwvoer.

5.2.1.3 Welzijnsprincipe: Goede huisvesting

Parameter **Hygiëne huisvesting (leefruimte)**

Opname quick scan De parameter 'Hygiëne huisvesting (leefruimte)' is opgenomen in de *quick scan* omdat een onjuiste bodembedekking, een vies verblijf en/of het ontbreken van een apart toiletgedeelte kan leiden tot gezondheidsproblemen en, zo bleek uit de praktijkinventarisatie, een belemmering van het uitoefenen van het natuurlijk gedrag (graven).

Meetmethode Controleer of de leefruimte, dat wil zeggen het binnenverblijf, vrij is van vocht, schimmel, groene aanslag en rotting. Dit betekent dat zowel de wanden van het verblijf, als de bodem schoon moeten zijn. Een overvloed aan urine en faeces in het verblijf wordt beoordeeld als onvoldoende hygiëne. Controleer vervolgens of de bodembedekking in het verblijf bestaat uit één absorberende laag (bijv. zaagsel) en één isolerende/comfortabele laag (bijv. stro/hooi).

Parameters **Schuilmogelijkheid & Onttrekkingsmogelijkheid**

Opname quick scan De parameters 'Schuilmogelijkheid' en 'Onttrekkingsmogelijkheid' zijn samengevoegd en beide opgenomen in de *quick scan*. Deze parameters zijn samengevoegd omdat een schuilmogelijkheid dezelfde ruimte kan zijn als een onttrekkingsmogelijkheid. Beide zijn van belang omdat de afwezigheid van een schuil-/onttrekkingsmogelijkheid kan leiden tot gezondheidsproblemen (uitvloeiingen, longontsteking, kreupelheid) en abnormaal gedrag (omdat de konijnen niet hun natuurlijke vluchtresponse kunnen vertonen).

Meetmethode Controleer elk verblijf op de aanwezigheid van een schuil-/onttrekkingsmogelijkheid die bescherming biedt tegen alle weersomstandigheden, genoeg ruimte heeft voor alle konijnen, een in- en uitgang bevat en volledig is afgesloten van de omgeving en invloeden van buitenaf (m.u.v. de in- en uitgang).

<u>Parameter</u>	<u>Leefruimte</u>
-------------------------	--------------------------

Opname quick scan De Parameter 'Leefruimte' is opgenomen in de *quick scan*. Deze parameter is van belang omdat een tekort aan leefruimte kan leiden tot gezondheidsproblemen en het vertonen van abnormaal gedrag. Tijdens de praktijkinventarisatie kwam naar voren dat konijnen vaak in kleine ruimtes gehouden worden zonder toegang tot een buitenverblijf. Ook is "leefruimte" een makkelijk en snel te meten parameter.

Meetmethode Controleer of elk verblijf genoeg leefruimte biedt voor alle aanwezige konijnen in dat verblijf.

<u>Parameter</u>	<u>Buitenverblijf</u>
-------------------------	------------------------------

Opname quick scan De parameter 'Buitenverblijf' is opgenomen in de *quick scan* omdat tijdens de praktijkinventarisatie naar voren kwam dat het welzijn van konijnen beter is wanneer ze toegang hebben tot een buitenverblijf. Ook werd gesignaleerd dat een buitenverblijf aan bepaalde normen moet voldoen om het welzijn van konijnen te garanderen. Daarbij kunnen konijnen door middel van zonlicht (UV-B) vitamine D aanmaken.

Meetmethode Controleer alle verblijven op de aanwezigheid van een buitenverblijf met voldoende hygiëne, een goede kwaliteit bodem(bedekking), mogelijkheid tot schuilen en maatregelen tegen ontsnappen.

5.2.1.4 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid

<u>Parameter</u>	<u>Zichtbare gezondheidsproblemen</u>
-------------------------	--

Opname quick scan De parameter 'Zichtbare gezondheidsproblemen' is opgenomen in de *quick scan*. Bij deze parameter kunnen alle zichtbare gezondheidsproblemen genoteerd worden. Deze parameter is opgenomen in de *quick scan* omdat de uiterlijke/lichamelijke gezondheid van een konijn een indicatie is van het welzijn. Konijnen zonder gezondheidsproblemen zullen waarschijnlijk goede voeding krijgen, juist gehuisvest zijn en hun natuurlijke gedrag kunnen vertonen. Abnormaal gedrag leidt bijvoorbeeld tot een slechte vachtconditie (vachtplukken).

Meetmethode Noteer bij het meten van zichtbare gezondheidsproblemen om welk konijn het gaat en in welk verblijf dit konijn zich bevindt. Hierbij wordt ook vernoemd om welk gezondheidsprobleem het gaat en wordt een beschrijving gegeven van de symptomen.

5.2.2 Parameters afwezig in quick scan

Hieronder worden de parameters besproken welke niet opgenomen worden in de *quick scan* en wordt beargumenteerd waarom deze parameters niet worden opgenomen in de *quick scan*.

5.2.2.1 Welzijnsprincipe: Goede voeding

<u>Parameter</u>	<u>Krachtvoer</u>
-------------------------	--------------------------

Opname quick scan De parameter 'Krachtvoer' is niet opgenomen in de *quick scan*. Wanneer de konijnen onbeperkt ruwvoer aangeboden krijgen en de lichaamsconditie goed is kan er vanuit gegaan worden dat de konijnen het juiste en de juiste hoeveelheid voer aangeboden krijgen en is het niet noodzakelijk om de parameter 'krachtvoer' te meten.

<u>Parameter</u>	<u>Groenvoer en fruit</u>
------------------	---------------------------

Opname quick scan De parameter 'Groenvoer en fruit' is niet opgenomen in de *quick scan*. Wanneer konijnen te veel groenvoer en fruit krijgen zullen ze te dik worden. In de *quick scan* wordt de lichaamsconditie van het konijn wel beoordeeld en zullen te dikke konijnen opvallen. Daarnaast kan verkeerd groenvoer en fruit leiden tot gezondheidsproblemen waar in de *quick scan* ook naar gekeken wordt.

<u>Parameter</u>	<u>Lijst groenvoer en fruitsoorten</u>
------------------	--

Opname quick scan De parameter 'Lijst groenvoer en fruitsoorten' is niet opgenomen in de *quick scan*. Wanneer konijnen verkeerde groenvoer en fruitsoorten zouden krijgen moet dit zichtbaar zijn aan de konijnen, met name met betrekking tot de gezondheid. Wanneer veel konijnen een slechte gezondheid hebben zal een *slow scan* uitgevoerd worden waarbij deze parameter wel gemeten wordt.

<u>Parameter</u>	<u>Bezoekers</u>
------------------	------------------

Opname quick scan De parameter 'Bezoekers' is niet opgenomen in de *quick scan*. Wanneer bezoekers teveel of verkeerd groenvoer, krachtvoer en/of fruit zouden voeren moet dit zichtbaar zijn aan de konijnen. Zo zouden er veel konijnen zijn met overgewicht en konijnen met gezondheidsproblemen. Deze parameters worden wel gemeten in de *quick scan*. Wanneer er geen konijnen zijn met overgewicht of gezondheidsproblemen kan men stellen dat bezoekers niet mogen voeren of dat ze juist voeren.

5.2.2.2 Welzijnsprincipe: Goede gezondheid

<u>Parameter</u>	<u>Voetzoolaandoeningen</u>
------------------	-----------------------------

Opname quick scan De parameter 'Voetzoolaandoeningen' is niet opgenomen in de *quick scan*. Deze parameter is niet in de *quick scan* opgenomen omdat het konijn hiervoor gehanteerd dient te worden wat, in het kader van een *quick scan*, te veel tijd kost. Daarnaast kan men stellen dat een konijn geen ernstige voetzoolaandoeningen heeft wanneer het verblijf de juiste bodembedekking heeft, het konijn geen overgewicht heeft en niet kreupel is. Deze parameters worden wel gemeten in de *quick scan*.

<u>Parameter</u>	<u>Aangekoekte ontlasting</u>
------------------	-------------------------------

Opname quick scan De parameter 'Aangekoekte ontlasting' is niet opgenomen in de *quick scan*. Deze parameter is niet in de *quick scan* opgenomen omdat het konijn hiervoor gehanteerd dient te worden wat, in het kader van een *quick scan*, te veel tijd kost. Aangekoekte ontlasting kan een gevolg zijn van achterliggende problemen zoals gebitsaandoeningen, huidaandoeningen of overgewicht. Deze parameters zijn wel opgenomen in de *quick scan*. Wanneer veel konijnen gezondheidsproblemen hebben spreekt men al van gereduceerd welzijn en zal een *slow scan* uitgevoerd worden, waar de parameter 'Aangekoekte ontlasting' wel in wordt gemeten.

<u>Parameter</u>	<u>Uitvloeiing vulva</u>
------------------	--------------------------

Opname quick scan De parameter 'Uitvloeiing vulva' is niet opgenomen in de *quick scan*. Deze parameter is niet in de *quick scan* opgenomen omdat het konijn hiervoor gehanteerd dient te worden wat, in het kader van een *quick scan*, te veel tijd kost. Wanneer er sprake is van blaastumoren of baarmoederhalskanker (welke bloederige vaginale uitvloeiingen veroorzaken) zal dit direct zichtbaar zijn aan het konijn en dus naar voren komen (en genoteerd worden) bij het meten van bepaalde gezondheidsproblemen.

5.2.2.3 Welzijnsprincipe: Juiste administratie

<u>Parameter</u>	<u>Behandeling eventuele aandoeningen</u>
------------------	---

Opname quick scan	De parameter 'Behandeling eventuele aandoeningen' wordt niet opgenomen in de <i>quick scan</i> . In de <i>quick scan</i> worden metingen verricht met betrekking tot de gezondheid van de konijnen. Wanneer er konijnen aanwezig zijn met gezondheidsproblemen spreekt men al van gereduceerd welzijn en zal een <i>slow scan</i> uitgevoerd worden waarin de parameter 'Behandeling eventuele aandoeningen' wel wordt gemeten.
--------------------------	---

<u>Parameter</u>	<u>Registratie</u>
------------------	--------------------

Opname quick scan	De parameter 'Registratie' is niet opgenomen in de <i>quick scan</i> . De <i>quick scan</i> is een momentopname en betreft het welzijn van de konijnen op dat moment. Wanneer er op een kinderboerderij veel konijnen sterven zou het welzijn op de kinderboerderij ondermaats moeten zijn en dit bij de uitvoering van de <i>quick scan</i> naar voren komen.
--------------------------	--

<u>Parameter</u>	<u>Vaccinatiebeleid</u>
------------------	-------------------------

Opname quick scan	De parameter 'Vaccinatiebeleid' wordt niet opgenomen in de <i>quick scan</i> . Wanneer konijnen besmet zijn met VHD of myxomatose komt dit naar voren bij de metingen met betrekking tot de gezondheid. Wanneer veel konijnen gezondheidsproblemen hebben spreekt men al van gereduceerd welzijn en zal een <i>slow scan</i> uitgevoerd worden, waar deze parameter wel wordt gemeten.
--------------------------	--

<u>Parameter</u>	<u>Quarantaine</u>
------------------	--------------------

Opname quick scan	De parameter 'Quarantaine' wordt niet opgenomen in de <i>quick scan</i> . In de <i>quick scan</i> worden metingen verricht met betrekking tot de gezondheid van de konijnen. Wanneer konijnen gezondheidsproblemen hebben spreekt men al van gereduceerd welzijn en is dit niet afhankelijk van eventueel recent nieuw binnen gekomen konijnen. Daarbij zal een <i>slow scan</i> uitgevoerd worden wanneer veel konijnen gezondheidsproblemen hebben waarin deze parameter wel gemeten wordt.
--------------------------	---

<u>Parameter</u>	<u>Ziekenboek</u>
------------------	-------------------

Opname quick scan	De parameter 'Ziekenboek' wordt niet opgenomen in de <i>quick scan</i> . Deze parameter wordt niet opgenomen in de <i>quick scan</i> om dezelfde reden als de afwezige parameter 'Quarantaine'.
--------------------------	---

5.2.2.4 Welzijnsprincipe: Natuurlijk gedrag

<u>Parameter</u>	<u>Castratiebeleid</u>
------------------	------------------------

Opname quick scan	De parameter 'Castratiebeleid' is niet opgenomen in de <i>quick scan</i> . Wanneer het niet castreren van de rammen en voedsters effect heeft op het welzijn van de konijnen komt dit, bij het uitvoeren van de <i>quick scan</i> , naar voren met de meting van de zichtbare gezondheidsproblemen en natuurlijk gedrag. Bij de aanwezigheid van abnormaal gedrag, een slechte vachtconditie (het door voedsters uitplukken van de vacht voor het maken van een nestje bij schijnzwangerschap) of negatieve sociale interactie zal een <i>slow scan</i> uitgevoerd worden waarbij deze parameter wel gemeten wordt.
--------------------------	---

Parameter **Graafmogelijkheid**

Opname quick scan De Parameter 'Graafmogelijkheid' is niet in de *quick scan* opgenomen. Wanneer konijnen geen lange nagels hebben, een goede bodembedekking in het verblijf en geen abnormaal gedrag vertonen kan men er van uitgaan dat de konijnen hun natuurlijke behoefte om te graven kunnen uiten.

Parameter **Angst voor mensen**

Opname quick scan De parameter 'Angst voor mensen' is niet opgenomen in de *quick scan* omdat het meten ervan erg veel tijd kost. Daarbij is angst voor mensen voornamelijk een probleem wanneer de konijnen zich niet van mensen kunnen onttrekken. De schuil-/onttrekkingsmogelijkheid wordt wel gemeten in de *quick scan*. Wanneer deze afwezig zou zijn en er abnormaal gedrag gesignaleerd wordt, wordt er een *slow scan* uitgevoerd.

Parameter **Apathie (gebrek aan alertheid)**

Opname quick scan De parameter 'Apathie' is niet opgenomen in de *quick scan* omdat het veel tijd kost om te meten. Daarbij zullen konijnen die apathisch zijn ziek zijn, weinig comfortgedrag vertonen en/of abnormaal gedrag vertonen. Wanneer meerdere van deze symptomen zich voordoen zal een *slow scan* uitgevoerd worden waarbij de parameter 'Apathie' wel gemeten wordt.

Parameter **Verrijking**

Opname quick scan De parameter 'Verrijking' is niet opgenomen in de *quick scan*. Wanneer verrijking afwezig is en dit effect heeft op het welzijn van het konijn komt dit, bij het uitvoeren van de *quick scan*, naar voren door het meten van de zichtbare gezondheidsproblemen en natuurlijk gedrag. Bij de aanwezigheid van abnormaal gedrag zal een *slow scan* uitgevoerd worden waarbij de parameter 'Verrijking' wel gemeten wordt.

Parameter **Bescherming tegen predatoren**

Opname quick scan De parameter 'Bescherming tegen predatoren' is niet opgenomen in de *quick scan* omdat het veel tijd kost om vast te stellen of er predatoren op de kinderboerderij aanwezig zijn. Daarbij is uit de praktijkinventarisatie gebleken dat veel konijnen niet reageren op de aanwezigheid van katten op de kinderboerderij. Mochten de konijnen wel stress ervaren door de aanwezigheid van predatoren zal dit te maken hebben met de afwezigheid van een schuil-/onttrekkingsmogelijkheid en zullen de konijnen abnormaal gedrag gaan vertonen. Beide parameters worden wel gemeten in de *quick scan*.

6 Discussie

In dit hoofdstuk zullen de verwachtingen en verschillen tussen de resultaten en het onderzoek, de praktijkinventarisatie en de geraadpleegde literatuur, besproken worden. Verder zal er een toelichting gegeven worden op de betrouwbaarheid en uitvoerbaarheid van de geleverde producten.

Momentopname

De parameters van zowel de *slow scan* als *quick scan* creëren een beeld van het konijnenwelzijn op een bepaald moment. Beide scans zijn momentopnames waardoor een situatie anders kan lijken dan deze daadwerkelijk is. Zo zijn er tijdens de praktijkinventarisatie meerdere kinderboerderijen bezocht waarbij de konijnen in de winter binnen zijn gehuisvest en in de zomer buiten. Hierdoor kunnen de kinderboerderijen een slechte beoordeling krijgen op een aspect welke in een ander seizoen wel aanwezig of in orde is. Daarbij zijn alle kinderboerderijen van te voren benaderd om te melden dat het monitoringsprotocol uitgevoerd zou worden waardoor kinderboerderijen erop konden anticiperen en, bijvoorbeeld, alvorens de komst schoon konden maken.

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid en uitvoerbaarheid van zowel de *slow scan* als de *quick scan* zijn gedurende dit onderzoek eenmaal getest op Kinderboerderij Veendam. Dit geeft echter nog geen garantie dat beide scans daadwerkelijk valide en makkelijk uitvoerbaar zijn. Daarnaast is het scoresysteem samengesteld aan de hand van de 15 audits en zijn hier geen experts voor geraadpleegd.

Verder is de *slow scan* zo ontworpen dat deze in principe alle aspecten qua konijnenwelzijn bedekt en alles duidelijk omschrijft zodat deze uitvoerbaar is voor kinderboerderijbeheerders, medewerkers en personen met een diergerichte opleiding met een opleidingsniveau van minimaal MBO III. Echter kunnen er situaties voorkomen waarvoor specifieke kennis nodig is van konijnen. Albino konijnen (witte konijnen met rode ogen) hebben bijvoorbeeld een slechter zicht dan andere rassen en kunnen daarom hun kop heen en weer bewegen om meer zicht te creëren. Een persoon zonder deze specifieke kennis kan dit gedrag interpreteren als abnormaal gedrag waardoor een onjuiste score gegeven zal worden.

Functionaliteit quick scan

De *quick scan* geeft een snelle welzijnsindicatie van het konijnenwelzijn en bepaalt of het nodig is een *slow scan* uit te voeren. Door de huidige situatie betreft konijnenwelzijn op kinderboerderijen is de effectiviteit van het uitvoeren van een *quick scan* echter discutabel. Dit omdat op twee van de zestien bezochte kinderboerderijen het konijnenwelzijn goed was wat betekent dat, indien in eerste instantie een *quick scan* uitgevoerd was, op deze kinderboerderijen geen *slow scan* uitgevoerd zou worden. Op de overige veertien kinderboerderijen was het welzijn niet goed en zou het resultaat van een *quick scan* onvoldoende zijn wat inhoudt dat er een *slow scan* uitgevoerd zou worden. Percentueel zou er in 87,5% (2/16) van de gevallen dat er een *quick scan* uitgevoerd wordt, ook een *slow scan* uitgevoerd moeten worden. Dit betekent dat de functie van de *quick scan*, namelijk een snelle welzijnsindicatie geven, wegvalt omdat men in 87,5% van de gevallen eerst een 1 tot 2 uur durende *quick scan* uitvoert, waarna men nog een 3 tot 4 uur durende *slow scan* uit moet voeren. In totaal zou het dan 5 a 6 uur duren voordat men een juiste indicatie heeft van het konijnenwelzijn en eventuele verbeterpunten. Wanneer men direct een *slow scan* uit zal voeren, en niet eerst een *quick scan*, kost dit 3 a 4 uur.

Zorg-/kinderboerderij

Tijdens de praktijkinventarisatie zijn veel kinderboerderijen bezocht welke een werkplek aanbieden voor mensen met een verstandelijke beperking, ook wel zorgboerderij genoemd. Deze cliënten worden ondersteund door professionele begeleiders bij het uitvoeren van werkzaamheden waaronder het verzorgen van de konijnen. In de *slow scan* en de *quick scan* voor konijnenwelzijn wordt er niet beoordeeld hoe werknemers/cliënten omgaan met de konijnen. Echter is tijdens de praktijkinventarisatie opgemerkt dat sommige cliënten, geheel onbedoeld, vrij onstuimig met konijnen om kunnen gaan. Het aanbieden van een werkplek voor mensen met een verstandelijke beperking zou daarom invloed kunnen hebben op het welzijn van een konijn en ook meegenomen moeten worden in een scan waarmee men het konijnenwelzijn op kinderboerderijen zou meten.

7 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gegeven met betrekking tot verdere onderzoeken of aandachtspunten ter verbetering en uitbreiding van zowel de *slow scan* als de *quick scan*.

Het is aan te bevelen zowel de *slow scan* als de *quick scan* meerdere malen per jaar op dezelfde kinderboerderij uit te voeren (2 a 3 keer per jaar) om een duidelijk beeld te creëren van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Ook is het aan te bevelen om onaangekondigd langs te gaan op een kinderboerderij zodat deze niet kunnen anticiperen op de scan.

Verder is het aan te bevelen om de betrouwbaarheid en uitvoerbaarheid van zowel de *slow scan* en de *quick scan* te testen en eventuele verbeterpunten te realiseren. Daarbij is het aan te bevelen om de *slow scan* meerdere malen uit te laten voeren door dierenexperts op het gebied van konijnenwelzijn om te bepalen of de *slow scan*, en de bijbehorende score een valide beeld geeft van het konijnenwelzijn. Ook is het aan te raden zowel de *slow scan* als de *quick scan* pas uit te voeren als de controleur beschikt over een bepaalde basiskennis betreft konijnenwelzijn. Op deze manier zullen aandachtspunten en verbeterpunten, die wellicht niet in de *slow scan* en/of *quick scan* ondervangen zijn, toch ontdekt worden en kunnen deze meegenomen worden in een Auditrapport.

Het is aan te bevelen om te onderzoeken of een *quick scan* daadwerkelijk een snellere manier is om het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten. Hiervoor dient men een algeheel beeld van het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te creëren. Dit geldt voor alle diersoorten waarvoor men een *quick scan* samen wil stellen. Wanneer het algehele welzijn van de diersoort relatief voldoende is, kan een *quick scan* een snelle en valide manier zijn om het welzijn te beoordelen. Echter, wanneer het welzijn van een diersoort relatief onvoldoende is, en er een grote kans is dat er na de *quick scan* een *slow scan* uitgevoerd dient te worden, is het uitvoeren van een *quick scan* alleen maar tijdrovend.

Als laatste is het aan te bevelen om een gespecificeerde *slow scan* te maken voor kinderboerderijen die ook fungeren als zorgboerderij en dus werken met cliënten. Op deze manier kan er beoordeeld worden of het werken met cliënten effect heeft op het welzijn van dieren (konijn).

Literatuur

Amons, J. & Holtslag, M. (2004). HANDLEIDING voor het grootbrengen van jonge wilde konijnen en hazen. Gevonden 29 april, 2013, op www.konijnenbelangen.nl

Bedaux, V. en Oude Nijhuis, M. (2010). Afstudeeronderzoek Konijn & Kinderboerderij. Gevonden op 19 december, 2012, op <http://library.wur.nl/WebQuery/edepot/145265>

v.d. Berg, M. (1998-2012). Medisch, Sterilisatie, castratie. Gevonden op 30 juli, 2013, op www.konijnen.nl

Caneel, M., Grondel, M., Kramer, A., Lammers, J. (2000). Vroegtijdige sterfte onder gezelschapsdieren. Samenwerking VanHall/Faculteit Diergeneeskunde [studentenrapport]

Caressa. (2013). Dierenziekenhuizen. Home. Overige dieren. Gebitsproblemen bij een konijn. Ontstaan van gebitsproblemen bij het konijn. Gevonden op 30 juli, 2013, op www.dierenziekenhuizen.nl

Cheeke, P. R. (1987). *Rabbit feeding and nutrition*. Orlando: Academic Press

Dierenkliniek Wilhelminapark. (2013). Konijn, tranend oog. Gevonden op 30 juli, 2013, op www.dierengebit.nl

Drees, M. & Goddijn, H. & Broekhuizen, S. & Dekker, J. & Klees, D. (2007). *Wilde konijnen*. Zeist: KNNV Uitgeverij.

Europese Commissie. (2013). DWW actueel: downloads, Strategie van de Europese Unie voor de bescherming en het welzijn van dieren 2012-2015, gevonden op 15 januari, 2013, op www.groenkennisnet.nl

F.R. Leenstra, J.M. Rommers, P. Koene, M.A.W. Ruis, H.J. Schuiling en J.C. Verkaik (2009) Ongerief bij konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten; inventarisatie en prioritering.

F. Leenstra, C. Vinke, M. van Dongen, N. Pasmooij, R. van der Leij, R. Ferwerda en J. Stumpel (2010) Ongerief bij gezelschapsdieren. Wageningen UR Livestock Research, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, Rapport 374

Gelein, C. (1980). *Het konijn*. Zutphen: W.J. Thieme & Cie – Zutphen

Groen Kennisnet. (2011). Dierenwelzijnsweb, Dossiers, Welzijn konijnen, Dossier Welzijn gezelschapskonijnen, Konijnen drinken liever uit een bakje, Nieuwsbericht DWW, juni 2011. Gevonden op 18 maart, 2013, op www.groenkennisnet.nl

Groen kennisnet (2013^A). Dierenwelzijnsweb, DWW actueel: Nieuwe EU-strategie voor dierenwelzijn. Gevonden op 15 januari, 2013, op www.groenkennisnet.nl

Groen Kennisnet. (2013^B). Dierenwelzijnsweb, Dossiers, Welzijn konijnen, Dossier Welzijn gezelschapskonijnen, Hitte. Gevonden op 18 maart, 2013, op www.groenkennisnet.nl

Groen Kennisnet. (2013^C). Dierenwelzijnsweb, Dossiers, Welzijn konijnen, Dossier Welzijn gezelschapskonijnen, Krappe hokken. Gevonden op 18 maart, 2013, op www.groenkennisnet.nl

Groen Kennisnet. (2013^D). Dierenwelzijnsweb, Dossiers, Welzijn konijnen, Dossier Welzijn gezelschapskonijnen, Prikkelarme omgeving. Gevonden op 18 maart, 2013, op www.groenkennisnet.nl

Hogeschool HAS Den Bosch.(2011). HAS Kennistransfer. 2e druk. Feiten & Cijfers Gezelschapsdierensector 2011

Kramer, E. (1990). *Rassen-Voeding-Verzorging Konijnen*. Lisse: Zuid Boekproducties

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (2013^A). LICG: dieren, zoogdieren, konijn. Gevonden op 19 maart, 2013, op www.licg.nl

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (2013^B). LICG: Home. Praktisch. Konijnen en knaagdieren. Gezondheid. Madenziekte bij het konijn. Gevonden op 16 september, 2013, op www.licg.nl

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (2013^C). LICG: Home. Nieuws. Nieuw vaccin voor konijnen beschikbaar. Gevonden op 16 september, 2013, op www.licg.nl

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (2013^D). Praktisch | De aanschaf van een konijn. Gevonden op 16 september, 2013, op www.licg.nl

Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren. (2013^E). Praktisch | Konijnen koppelen – waarom en met wie?. Gevonden op 16 september, 2013, op www.licg.nl

Neddermeijer, V. (2013). lectoraat Welzijn van Dieren. Onderzoeksvoorstel

Natuur en Wereld. (2013). Begrip: Konijn. Gevonden op 15 januari, 2013, op www.natuur-wereld.be

Nota Dierenwelzijn. (2007). Rijksoverheid, Nota Dierenwelzijn. Gevonden op 19 december, 2012, op www.rijksoverheid.nl

Oomkes, C. (2011). Naslagwerk voor de module HHG38, Het konijn. Groningen: Van Hall Larenstein.

Ruis en Pinxterhuis. (2007). Definitie Dierenwelzijn. Gevonden op 19 december, 2012, op www.groenkennisnet.nl

Saunders, R.A. & Davies, R.R. (2005). *Notes on Rabbit Internal Medicini*. Australia: Blackwell publishing

Schepers, F., Koene, P. & Beerda, B. (2009). Welfare assessment in pet rabbits. *Anim. Welf.* 18, 477-485

Schippers, H.L. (2011). *Praktijkreeks hobbydieren, Konijnen*. Zutphen: Roodbont Uitgeverij

Stichting Konijnen belangen (2012). Winkel, boekjes, boekje 1: Verzorging. Gevonden op 15 september, 2013, op www.konijnenbelangen.nl

Stichting Konijnen belangen (2013). Winkel, boekjes, boekje 2: Ziekten. Gevonden op 15 september, 2013, op www.konijnenbelangen.nl

Stichting Konijnenopvang 'de Hoge Hoed' .(2007). Home. Verzorging. Nagels knippen. Gevonden op 17 augustus, 2013, op <http://www.hetkonijn.nl>

Stichting Konijnenopvang 'de Hoge Hoed' .(2002-2012). Gezondheid, castratie en sterilisatie van konijnen. Gevonden op 29 mei, 2013, op www.hetkonijn.nl

Stokmans, C. (2004-2013). Home, Voeding, Konijnenvoer. Gevonden op 29 mei, 2013, op www.knagers.net

Van der Valk, P. (2006). Gemeente Zutphen. Stichting Kinderboerderijen Nederland .Gevonden op 10 februari, 2013, op www.raad.zutphen.nl

Van Hall Larensten (2012). Lectoraat. Gevonden op 19 december, 2012, op <http://www.vanhall-larenstein.nl>

Van Opzeeland, Y.P.M. (2012). Welfare issues in causes of death in young pet rabbits 2012

vSKBN (2012). Vereniging Samenwerkende Kinderboerderijen Nederland. Educatie kinderboerderijen. Gevonden op 19 december, 2012, op <http://www.kinderboerderijen.nl>

Versloot, W. (2009). Konijnenkost, van groen- tot ruwvoer. Gevonden op 19 maart, 2013, op edepot.wur.nl/132919

Vinke, C.M., van Eijk, Drs. I.A.M. & Boissevain, Mr. I. (2011). Inventarisatie en prioritering van welzijnsproblemen binnen de sector bijzondere dieren

Wageningen UR Livestock Research. (2010). Dierenwelzijn: samen werken aan verbetering. Jaarrapportage beleidsondersteunend onderzoek 2010. Gevonden op 19 december, 2012, op www.samhao.nl

Wageningen UR Livestock Research. (2011). Dierenwelzijn: een zaak van feiten en waarden. Jaarrapportage 2011 beleidsondersteunend onderzoek. Gevonden op 19 december, 2012, op www.samhao.nl

Welfare Quality®. (2009). Welfare Quality® sassing protocol for pigs (sows and piglets, growing and finishing pigs), Welfare Quality® Consortium, Netherlands.

Zoogdiervereniging. (2013). Zoogdiersoorten, Haasachtigen, Konijn. Gevonden 29 april, 2013, op www.zoogdiervereniging.nl

Figuren en tabellen

Allenamen(2013). Bijlage I. Figuur 3 Kaart van Nederland. Gevonden op 1 mei, 2013, op <http://allenamen.nl>

Bananas for Bunnies Rabbit Rescue, a resource for rescuers, adopters, and owners. (2013). Figuur 11. Ten dele kale en rode voetzool met eeltplek. Answers for Owners, Caring for your Rabbit, Grooming. Gevonden op 15 mei, 2013, op www.bananasforbunnies.org

Bedaux, A & Luyks, R. (2009). Figuur 4. Waardering van de lichaamsconditie van het konijn.

Bunnybunch. (2005). Figuur 12. Eeltknobbels met open wonden. Konijnen met overgewicht. Gevonden op 7 mei, 2013 op www.bunnybunch.nl

Bunnybunch. (2005). Figuur 19. Kale plekken. Home, Konijnen, Medische Informatie, Voeding, Konijnen met overgewicht laten afvallen. Gevonden op 15 mei, 2013, op www.bunnybunch.nl

Dierenartsabc. (2013). Figuur 24. Ooguitvloeiing. Home, konijn, ziekten, ziekteverschijnselen, een tranend oog. Gevonden op 20 mei, 2013, op www.dierenartsabc.nl

Dierenartsenpraktijk Uithoorn-Aalsmeer. (2007-2013). Figuur 16. Ideale kniphoogte van de nagels & Figuur 15. Extreem lange nagels. Home, Konijn, Nagels knippen. Gevonden op 15 mei, 2013, op www.dierenartsenpraktijkuihoorn-aalsmeer.nl

Dierenkliniek Tiel. (2013). Figuur 17. Vachtmijt. Parasietaandoening, vachtmijt. Gevonden op 15 mei, 2013 op www.dierenkliniektiel.nl

Dierenkliniek Wilhelminapark Utrecht. (2013). Figuur 21. Normale keutels & Figuur 20. Caecotrofen. Dieren info, konijn, diersoort. Gevonden op 20 mei, 2013, op www.dierenkliniekwilhelminapark.nl

Dierenkliniek Wilhelminapark Utrecht. (2013). Figuur 18. Schurft . Dieren info, Konijn, schurft. Gevonden op 15 mei, 2013, op www.dierenkliniekwilhelminapark.nl

Dierenkliniek Wilhelminapark Utrecht. (2013). Figuur 14. Voorbeeld goede stand en scharing tanden. Dieren info, Konijn. Gevonden op 15 mei, 2013, op www.dierenkliniekwilhelminapark.nl

Dr. Ing. Jorine Rommers en Dr.ir. Ingrid de Jong. (2009). Figuur 10. Gave voetzool. Matje op de bodem geeft betere voetzolen bij voedsters. Gevonden op 15 mei, 2013, op <http://edepot.wur.nl/4909>

Fransehangoren. (2010). Figuur 22. Neusuitvloeiing & Figuur 25. Natte vacht bij de voorpoten vanwege het wegpoetsen van uitvloeiing. Home, problemen, franse hangoor en snot. Gevonden op 19 mei, 2013, op <http://www.fransehangoren.com>

Huisdier Direct. (2013). Figuur 6. Biks (konijnenvoer). Home, Konijnen en Knaagdieren voer, Konijnen, My Pets Choice Konijnenkorrel 2,5 kg. Gevonden op 6 mei, 2013, op www.huisdierdirect.nl

Laan, van der, I.M. (2009). Figuur 23. Neusuitvloeiing (2).

Kloet, I. (2013). Figuur 9. Zeil die de konijnen, indien men deze naar beneden doet, beschermt tegen weersomstandigheden zoals wind en regen. Gemaakt op Kinderboerderij Hollywood op 18 februari, 2013.

Nederlandse Vereniging voor Slechthorenden (2013). Bijlage I. Figuur 1. Kaart van Nederland. Gevonden op 13 mei, 2013, op <http://www.nvvs.nl>

Oomkes. C. (2013). Tabel 3. Taxonomie van konijnen. Persoonlijke communicatie mei, 2013

Oude Nijhuis, M. & Bedaux, V, (2009). Figuur 13. Correcte beet van de voortanden.
Monitoringsprotocol voor Konijnenwelzijn op de Kinderboerderij. Gevonden op 8 mei, 2013, op <http://library.wur.nl/WebQuery/edepot/145265>

Paardekooper, F.S. (2013). Figuur 7. Automaat met voer wat bezoekers kunnen kopen om aan de dieren te voeren. Gemaakt op Kinderboerderij 't Hoefblad op 20 februari, 2013

Paardekooper, F.S. (2013). Figuur 28. Konijnen die comfortgedrag vertonen & Figuur 8. Binnenverblijf (rood vierkant) in het buitenverblijf. Gemaakt op kinderboerderij Doniastate op 29 januari, 2013

Paardekooper, F.S. (2013). Cover en Figuur 33. Konijnen die interesse tonen in het nieuwe object (tennisbal), Figuur 26. Voorbeeld registratie konijnen & Figuur 27. Positieve sociale interactie mogelijk door gaas. Gemaakt op kinderboerderij Wassenaar op 19 februari, 2013.

Paardekooper, F.S. (2013). Figuur 29. Verblijf met dikke laag stro & Figuur 30. Verblijf met dikke laag stro (2). Gemaakt op Kinderboerderij Delftse Hout op 23 februari, 2013.

Paardekooper, F.S. (2013). Figuur 31. Verblijf met dunne laag stro & Figuur 32. Verblijf met dunne laag stro (2). Gemaakt op Kinderboerderij Hoek van Holland op 21 februari, 2013.

Schippers, H.L. (2011). Tabel 5. Aanbevolen (minimale) maten voor een konijnenhok gebaseerd op het ras. Praktijkreeks hobbydieren, Konijnen. Zutphen: Roodbont Uitgeverij.

Wielink Diervoeders. (2013). Figuur 5. Gemengd konijnenvoer. Producten, Knaagdieren, Wielink konijn & knaagdierenvoeders, Gemengd Konijnenvoer Speciaal. Gevonden op 6 mei, 2013, op www.wielinkdiervoeders.nl

Bijlage I

Overzicht bezochte kinderboerderijen

In Tabel 1 en Figuur 1 worden alle kinderboerderijen die, tijdens de praktijkinventarisatie, bezocht zijn weergegeven. Zeven bezochte kinderboerderijen zijn gesitueerd in het Noorden van Nederland (drie met een keurmerk en vier zonder een keurmerk) en acht bezochte kinderboerderijen zijn gesitueerd in het Zuidwesten van Nederland (vier met een keurmerk en vier zonder een keurmerk).

Tabel 1. Bezochte kinderboerderijen in het Noorden en het Zuidwesten van Nederland

Noorden van Nederland			Zuidwesten van Nederland		
Naam kinderboerderij	Plaats	Keurmerk	Naam kinderboerderij	Plaats	Keurmerk
Kinderboerderij Doniastate	Stiens	Ja	Kinderboerderij Holywood	Vlaardingen	Ja
Kinderboerderij De Hofstede	Assen	Ja	Kinderboerderij Wassenaar	Wassenaar	Ja
Kinderboerderij Het Erf	Meppel	Ja	Kinderboerderij De Kraal	Rotterdam	Ja
			Kinderboerderij Delftse Hout	Delft	Ja
Kinderboerderij, Natuur- en Milieucentrum De Natuurij	Drachten	Nee	Kinderboerderij Voorschoten	Voorschoten	Nee
Kinderboerderij 't Buthus	Sneek	Nee	Kinderboerderij 't Hoefblad	Schiedam	Nee
Kinderboerderij Anna Zijlstra Hoeve	Dokkum	Nee	Kinderboerderij Hoek van Holland	Hoek van Holland	Nee
Kinderboerderij Roden	Roden	Nee	Dierenhoek 't Sparretje	Maassluis	Nee

Figuur 1 Bezochte kinderboerderijen in Nederland met en zonder keurmerk van de vSKBN

Bijlage II Contactgegevens van de kinderboerderijen met een keurmerk

Kinderboerderij Doniastate Bezocht op dinsdag 29 januari Truerderdijk 14 9051 LC Stiens Tel.: 058-2573832 Website: www.doniastate.nl Email: info@doniastate.nl
Kinderboerderij De Hofstede Bezocht op dinsdag 5 februari Bosrand 1 9401 SL Assen Tel.: 0592-356431 Website: www.stichtingdehofstede.nl/kinderboerderij.asp
Kinderboerderij Het Erf Bezocht op dinsdag 12 februari Oosterboerweg 35a 7943 KE Meppel Tel.: 0522- 23 61 23 Website: www.bijzonderwelkom.nl/projecten/id/296
Kinderboerderij Holywood Bezocht op maandag 18 februari Boerderijpad 1 3137 RR Vlaardingen Tel.: 010-4742963 Website: www.vlaardingen.nl/default/ontspanningrecreatie/Kinderboerderij/id_10003885
Kinderboerderij Wassenaar Bezocht op dinsdag 19 februari Rodenburglaan 80 2241 WT Wassenaar Tel.: 070 5118933 Email: kinderboerderij@hetnet.nl Website: www.kinderboerderijwassenaar.nl/ & http://www.zorg-enkinderboerderijwassenaar.nl/
Kinderboerderij De Kraal Bezocht op vrijdag 22 februari Langepad 60 3062 CJ Rotterdam Tel.: 010-4523666 Website: www.rotterdam.nl/kinderboerderijen
Kinderboerderij Delftse Hout Bezocht op zaterdag 23 februari Korftlaan 3A 2616 LJ Delft Tel.: 015-2140263 Website: http://home.deds.nl/~kinderboerderijdelft/
Kinderboerderij Veendam Bezocht op dinsdag 11 juni Woldlaan 5 Tel.: 0598-619830 Website: http://kinderboerderijveendam.nl/

Bijlage III Contactgegevens van de kinderboerderijen zonder een keurmerk

Kinderboerderij, Natuur- en Milieucentrum De Natuurij
Bezocht op maandag 28 januari Oude Slingeweg 4 9204 WS Drachten Tel.: 0512-517744 Website: www.naturij.nl Email dierverzorging: naturijboerderij@hetnet.nl
Kinderboerderij 't Buthus
Bezocht op woensdag 30 januari De Harste 11B 8602 JX Sneek Tel.: 0515-430299 Website: www.sneekismeer.nl/sneek-meer/sneek-voor-/kinderen.html#kinderboerderij
Kinderboerderij Anna Zijlstra Hoeve
Bezocht op maandag 4 februari Parklaan 10 9103 SP Dokkum Tel.: 0519-297392 Website: www.annazijlstrahoeve.nl
Kinderboerderij Roden
Bezocht op woensdag 13 februari Norgerweg 2D 9301 JM Roden Tel. kinderboerderij: 050-5010275 Website: www.volksvermaken.nl
Kinderboerderij Voorschoten
Bezocht op maandag 18 februari Wandelpark Rosenburgh/Rosenburgherlaan Voorschoten Rosenburgherlaan 9 2252 BA Voorschoten Tel. boerderij: 06 513 30 771 Website: www.kinderboerderij-voorschoten.nl/home1.php
Kinderboerderij 't Hoefblad
Bezocht op woensdag 20 februari Prinses Beatrixpark 1 3121 KJ Schiedam Tel.: 010-4707844 Website: www.kinderboerderijhethoefblad.nl
Kinderboerderij Hoek van Holland
Bezocht op donderdag 21 februari Willem van Houtenstraat 71 3151 AC Hoek van Holland Tel.: 0174 382596 Website: www.kinderboerderijhvh.nl
Dierenhoek 't Sparretje
Bezocht op zaterdag 23 februari Sparrendal 310 3142 LL Maassluis

Bijlage IV Keurmerk Vereniging Kinderboerderijen Nederland (vSKBN)

De vereniging samenwerkende kinderboerderijen, de vSKBN, heeft in overleg met het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I), de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), de Gezondheidsdienst voor Dieren, Universiteit Utrecht / Faculteit Diergeneeskunde, GGD Nederland en HAS Kennistransfer in Den Bosch een keurmerk voor kinderboerderijen ontwikkeld

De Vereniging Kinderboerderijen Nederland (vSKBN) is een organisatie ontstaan door een fusie (2012) tussen de, in 1988 opgerichte, Stichting Kinderboerderijen Nederland (SKBN) en de, sinds 2003 actieve, Stadswerk Vakgroep Medewerkers Kinderboerderijen (VMK) die de belangen van kinderboerderijen bij de overheid (zowel landelijk, provinciaal als plaatselijk) en bij instellingen behartigt en samenwerkingsverbanden met (basis)scholen, overheden en maatschappelijke organisaties regelt.

Kinderboerderijen met een keurmerk voldoen aan alle wet- en regelgeving, waaronder de Arbowet voor het personeel en de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren. Daarnaast voldoen deze kinderboerderijen, met een keurmerk, aan een aantal criteria op het gebied van hygiëne en dierenwelzijn. (vSKBN, 2012).

Auditrapport Kinderboerderij 'Wassenaar', Wassenaar

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Opzet protocol.....	4
Protocoldesign.....	4
Uitleg design.....	5
Vorm van de checklist	7
Resultaten audit	8
Goede voeding	10
Goede huisvesting	10
Goede gezondheid	11
Natuurlijk gedrag.....	12
Conclusie	14
Voeding.....	15
Huisvesting	15
Gezondheid	16
Administratie.....	16
Natuurlijk gedrag.....	17
Aanbevelingen.....	19
Voeding.....	19
Huisvesting	19
Gezondheid en Administratie.....	19
Natuurlijk gedrag.....	20
Nawoord	21

Inleiding

Op dinsdag 19 februari 2013 is het “Monitoringsprotocol voor Konijnenwelzijn op de Kinderboerderij”, geschreven door Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis (2010) uitgevoerd, in de vorm van een audit, op kinderboerderij Wassenaar in het Weteringpark West aan de Rodenburglaan 80 te Wassenaar.

Kinderboerderij Wassenaar biedt een werkplek aan voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze cliënten worden ondersteund door professionele begeleiders bij het uitvoeren van werkzaamheden waaronder het verzorgen van de dieren.

Op het moment van de audit huisvest kinderboerderij Wassenaar vijftien konijnen in zes groepshuisvestingen en één solitaire huisvesting.

In dit rapport wordt eerst het monitoringsprotocol voor Konijnenwelzijn op de Kinderboerderij omschreven door middel van een uitleg van het protocol design en de vorm van de checklist. Vervolgens worden de resultaten besproken van de audit. Deze resultaten zijn verdeeld over de categorieën Voeding, Gezondheid, Huisvesting en Natuurlijk gedrag en worden uitgedrukt in een score, vergezeld door een beschrijving.

Daarna zal er aan de hand van de scores, vermenigvuldigd met weegfactoren bepaald door experts, een indicatie van het konijnenwelzijn gegeven worden, te weten ‘onvoldoende welzijn’, ‘matig welzijn’, ‘voldoende welzijn’ of ‘goed welzijn’. De welzijnsindicatie gebaseerd op deze score is echter niet het belangrijkste. De conclusie waar alle sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren besproken worden geeft een gedetailleerder en specifiek beeld van het konijnenwelzijn op de kinderboerderij. Aan de hand van deze conclusie gecombineerd met de score zal vervolgens een aanbeveling gedaan worden waardoor het konijnenwelzijn verbeterd kan worden.

Opzet protocol

Protocol design

Het "Monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op kinderboerderijen" bestaat uit 31 criteria verdeeld over vijf parameters. Sommige van deze criteria worden gemeten bij alle konijnen/verblijven en sommige worden gemeten bij een aantal konijnen, afhankelijk van de populatie. De volgende vier opties worden gebruikt:

- A) De meting wordt verricht bij alle konijnen/verblijven
- B) De meting wordt verricht bij alle konijnen wanneer er 1-5 konijnen aanwezig zijn. Wanneer er meer dan 5 konijnen aanwezig zijn wordt de meting verricht bij 50% van de populatie met een maximum van 5 konijnen
- C) De meting wordt verricht bij alle konijnen wanneer er 1-5 konijnen aanwezig zijn. Wanneer er meer dan 5 konijnen aanwezig zijn wordt de meting verricht bij 50% van de populatie met een maximum van 10 konijnen
- D) De meting wordt verricht bij 1 tot maximaal 3 willekeurig gekozen konijnen
- * Overig

Voor het scoren van sommige criteria is het nodig de konijnen te onderzoeken waardoor hanteren van de konijnen niet te vermijden is. Deze handelingen zijn in tabel 1 aangegeven met '#'. Om eventuele besmetting te voorkomen worden er handschoenen gebruikt om de konijnen te hanteren, waarbij er bij elk konijn een nieuw paar gebruikt wordt, of worden de handen grondig gewassen voor, na, en tussen het hanteren van de konijnen. Om eventuele stress bij de konijnen te reduceren worden de diergerichte gezondheidsparameters achter elkaar uitgevoerd zodat het konijn maar één keer 'gevangen' dient te worden.

In Tabel 1 wordt weergegeven uit welke parameters en criteria het monitoringsprotocol voor konijnenwelzijn op kinderboerderijen bestaat en hoeveel metingen er per criteria verricht dienen te worden.

*Tabel 1: Alle 31 criteria, waarbij een criterium met # betekent dat hanteren nodig is, verdeeld over de vijf parameters met de daarbij horende meetmethode bestaande uit A: De meting wordt verricht bij alle konijnen/verblijven, B: De meting wordt verricht bij alle konijnen wanneer er 1-5 konijnen aanwezig zijn. Wanneer er meer dan 5 konijnen aanwezig zijn wordt de meting verricht bij 50% van de populatie met een maximum van 5 konijnen, C: De meting wordt verricht bij alle konijnen wanneer er 1-5 konijnen aanwezig zijn. Wanneer er meer dan 5 konijnen aanwezig zijn wordt de meting verricht bij 50% van de populatie met een maximum van 10 konijnen, D: De meting wordt verricht bij 1 tot maximaal 3 willekeurig gekozen konijnen en *:Overig.*

Parameter	Criterium	Soort meting
Diergerichte parameters Gedrag	Positief sociaal gedrag	A
	Negatief sociaal gedrag	A
	Comfortgedrag	A
	Abnormaal gedrag	A
	Apathie	B
	Angst voor mensen	B
	Verrijking	A
Diergerichte parameters Voeding	Lichaamsconditie #	C

Diergerichte parameters Gezondheid	Vachtconditie #	D
	Laesies #	D
	Overgroeide nagels #	C
	Gebitsproblemen #	C
	Uitvloeiing #	D
	Voetzoolaandoeningen #	B
	Diarree	A
	Kreupelheid	D
Omgevingsgerichte parameters	Drinkwatervoorziening	A
	Voorziening van ruwvoer	A
	Voorziening overig voer	A
	Hygiëne huisvesting	A
	Voldoende ruimte	A
	(Buiten)ren	A
	Mogelijkheid tot schuilen	A
	Mogelijkheid tot onttrekken	A
	Groepshuisvesting	A
	Graafmogelijkheden	A
	Predatorbescherming	A
	Quarantaine	*
Administratieve parameters	Mortaliteit	*
	Vaccinatiebeleid	*
	Castratie	*

De criteria hebben allen een individuele weegfactor, wat wil zeggen dat niet elk welzijnsrisico gelijke invloed heeft op het welzijn van de konijnen. De verdeling hierin is gebaseerd op de mening van experts. Echter is de uiteindelijke welzijnsscore niet het belangrijkste maar wordt er gekeken naar de mogelijke verbeterpunten, met betrekking tot konijnwelzijn, van de kinderboerderij. Dat wil zeggen dat wanneer de score aangeeft dat het konijnenwelzijn voldoende of goed is dit niet betekent dat er niet meer naar de risicofactoren en de daarbij horende aanbevelingen gekeken dient te worden.

Uitleg design

Het protocol om het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten is gebaseerd op het Europese project Welfare Quality®. Dit programma is opgezet om Europese welzijnsstandaards te creëren waardoor het welzijn van boerderijdieren met dezelfde methode gemeten kan worden en de resultaten makkelijker te gebruiken/vergelijken zijn (*Welfare Quality*®, 2009). De parameters en criteria die gebruikt worden om het konijnenwelzijn te meten zijn gebaseerd op de vier principes over Voeding, Huisvesting, Gezondheid, en Gedrag en de bijbehorende twaalf criteria (Tabel 2) van het project Welfare Quality®.

Tabel 2 De vier welzijnprincipes en de daarbij horende welzijncriteria om het konijnenwelzijn op kinderboerderijen te meten, gebaseerd op het Welfare Quality® model.

Welzijnprincipes	Welzijncriteria	
Goede voeding	1	Afwezigheid langdurige honger
	2	Afwezigheid langdurige dorst
	3	Aanvullende voedingsbehoeften
Goede huisvesting	4	Comfort tijdens rusten
	5	Thermisch comfort
	6	Bewegingsgemak
Goede gezondheid	7	Afwezigheid van verwondingen
	8	Afwezigheid van ziekten
Natuurlijk gedrag	9	Uiten van sociaal gedrag
	10	Uiten van ander gedrag
	11	Goede Mens-Dier-Relatie
	12	Positieve emotionele staat

De vier principes zijn zo ontworpen dat, indien aan alle vier principes wordt voldaan, gesteld mag worden dat het welzijn van het konijn gewaarborgd wordt. Ze ondervangen de volgende vraagstukken:

1. Zijn de dieren juist gevoerd en voorzien van water?
2. Zijn de dieren juist gehuisvest?
3. Zijn de dieren gezond?
4. Weerspiegelt het gedrag van de dieren een goede emotionele staat?

De twaalf criteria, gebaseerd op de vier principes, worden als volgt gedefinieerd:

1. Dieren mogen niet lijden door gebrek aan voeding.
2. Dieren mogen niet lijden onder langdurig gebrek aan water.
3. Dieren moeten worden voorzien van in de benodigde aanvullende voedingseisen.
4. Dieren moeten comfortabel kunnen rusten.
5. Dieren mogen niet worden blootgesteld aan thermisch ongemak (d.w.z. ze mogen het niet te koud of te warm hebben).
6. Dieren moeten voldoende ruimte tot de beschikking hebben om vrij te kunnen bewegen.
7. Dieren moeten vrij zijn van verwondingen (d.w.z. huidbeschadigingen en locomotor problemen).
8. Dieren moeten vrij zijn van ziektes (d.w.z. een houder moet een hoge zorg- en hygiënestandaard garanderen).
9. Dieren moeten soort specifiek sociaal, niet-schadelijk gedrag kunnen uiten.
10. Dieren moeten soort specifiek ander gedrag kunnen uiten.
11. Dieren moeten ten alle tijden correct benaderd en behandeld worden (d.w.z. de houder moet een goede Mens-Dier-Relatie stimuleren).
12. Negatieve emoties als stress, angst, frustratie en apathie moeten worden vermeden waar positieve emoties al veiligheid en tevredenheid gestimuleerd moeten worden.

Vorm van de checklist

Per criteria kan er een score van 0, 1 en 2 gegeven worden (met uitzondering van Vachtconditie, Diarree, Abnormaal gedrag, Comfortgedrag, Apathie en Quarantaine waar alleen een score van 0 of 2 gegeven kan worden), waarin 0 een indicatie is van verminderd welzijn en 2 een indicatie is van goed welzijn. Wanneer er meerdere metingen per criterium worden verricht, wordt hiervan het gemiddelde gebruikt. In Tabel 3 wordt een voorbeeld gegeven.

Tabel 3: Voorbeeld van meerdere metingen per criterium met een gemiddelde score.

Positief sociaal gedrag (A) (vachtverzorging bij andere konijnen, samen rusten, om elkaar heen lopen)					
0. Geen positieve interactie waargenomen of solitaire huisvesting					
1. Een keer positieve interactie waargenomen					
2. Meerdere malen positieve interactie waargenomen					
A = De meting wordt verricht bij alle konijnen/verblijven.					
Wanneer er 6 verblijven zijn wordt er per verblijf een score gegeven.					
Verblijf	Score	Verblijf	Score	Verblijf	Score
1	1	3	0	5	1
2	0	4	2	6	2
Score = 6 (2 + 2 + 1 + 1)					
Verblijven = 6					
Gemiddeld = 6/6 --> 1					
Score positief sociaal gedrag = 1					

Per criterium wordt de score gecombineerd met een weegfactor wat tot een totaal score leidt. De som van de totaal scores geeft een eindscore welke, variërend van 0 tot 223, resulteert in een plaats in de volgende vier welzijns categorieën, zoals hieronder vermeld:

- 0 – 59 Onvoldoende welzijn
- 60 – 119 Matig welzijn
- 120 – 179 Voldoende welzijn
- 180 – 223 Goed welzijn

Resultaten audit

In dit hoofdstuk worden de resultaten besproken van de audit, uitgevoerd op dinsdag 19 februari 2013, op kinderboerderij 'Wassenaar' te Wassenaar. De konijnen worden gehouden in zeven verschillende verblijven waarvan zes groepshuisvestingen (vijf met twee konijnen en één met vier konijnen) en één solitaire huisvesting.

Wanneer een criterium gemeten moest worden aan een individueel konijn werd dit konijn at random geselecteerd, wat bij de scores wordt aangeduid met 1, 2, 3, 4, en 5. Het verblijf waarin de meting plaatsvond wordt als volgt weergegeven (bij de twee logékonijnen zijn geen metingen verricht):

- A: Groepshuisvesting, twee konijnen (Figuur 1)
- B: Groepshuisvesting, twee konijnen (Figuur 2)
- C: Groepshuisvesting, twee konijnen (Figuur 3)
- D: Groepshuisvesting, twee konijnen (Figuur 4)
- E: Groepshuisvesting, twee konijnen (Figuur 5)
- F: Groepshuisvesting, vier konijnen (Figuur 6)
- G: Solitaire huisvesting (Figuur 7)
- Logé konijnen (Figuur 8)

Figuur 1 Verblijf A

Figuur 2 Verblijf B

Figuur 3 Verblijf C

Figuur 4 Verblijf D

Figuur 5 Verblijf E

Figuur 6 Verblijf F

Figuur 7 Verblijf G

Figuur 8 Verblijf met logé konijnen

In Tabel 4, 5, 6 en 7 worden de scores, gegeven tijdens het uitvoeren van het monitoringsprotocol, weergegeven. Deze scores zijn verdeeld over de vier welzijnsprincipes, te weten Voeding, Huisvesting, Gezondheid en Gedrag. Vervolgens wordt er, met behulp van de criteria, per welzijnsprincipe nog een korte omschrijving gegeven. Een volledige en meer gedetailleerde beschrijving van het protocol voor "Konijnenwelzijn op de kinderboerderij van Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis" met toelichting op alle parameters, criteria en scores is te vinden via www.dierenwelzijnsweb.nl of op <http://library.wur.nl/WebQuery/edepot/145265>.

Goede voeding

Bij de beoordeling van de criteria met betrekking tot voeding van de konijnen wordt gekeken naar de lichaamsconditie, de drinkwatervoorziening, de voorziening van ruwvoer en de voorziening van overig voer. Scores zijn te vinden in Tabel 4 met daaronder de bevindingen met betrekking tot deze criteria.

Tabel 4: Scores van de criteria met betrekking tot het welzijnsprincipe Voeding.

Criterium	1E	2	3	4	5	Score		
Lichaamsconditie	*	*	*	*	*	*		
Criterium	A	B	C	D	E	F	G	Score
Drinkwatervoorziening	2	2	2	2	2	2	2	2
Voorziening van ruwvoer	2	2	2	2	2	2	2	2
Voorziening van overig voer	2	2	2	2	2	2	2	2

Er is geen score toegewezen voor de lichaamsconditie omdat het niet mogelijk was de konijnen te hanteren. Dit omdat de verblijven zodanig groot zijn dat de konijnen te veel ruimte hebben te ontsnappen. Hierdoor zouden de konijnen opgejaagd moeten worden om ze te kunnen vangen en dit veroorzaakt teveel stress.

Er zijn geen zichtbare afwijkingen met betrekking tot de lichaamsconditie. De drinkwatervoorzieningen zijn allemaal werkend en schoon bestaande uit flessen met drinknippels. De konijnen hebben onbeperkt toegang tot ruwvoer wat aangeboden wordt in een ruif. Verder krijgen de konijnen overig voer bestaande uit wortels, peen en brood. Al het voer en de hoeveelheid wordt bijgehouden op een lijst zodat alle cliënten het juiste voer en de juiste hoeveelheid geven.

Goede huisvesting

Bij de beoordelingen van de criteria met betrekking tot huisvesting van de konijnen wordt gekeken naar de hygiëne van de huisvesting, de aanwezigheid van schuilmogelijkheden, voldoende ruimte en een (buiten) ren. Scores zijn te vinden in Tabel 5 met daaronder de bevindingen met betrekking tot deze criteria.

Tabel 5: Scores van de criteria met betrekking tot het welzijnsprincipe Huisvesting.

Criterium	A	B	C	D	E	F	G	Score
Hygiëne huisvesting	1	1	1	1	0	0	1	0,71
Mogelijkheid tot schuilen	2	2	2	2	2	2	2	2
Voldoende ruimte	2	2	2	2	2	2	2	2
(Buiten)Ren	0	0	0	0	2	2	2	0,86

De verblijven zijn niet allemaal schoon en de ondergrond bestaat uit een dunne laag stro en zaagsel. Verder is er geen apart toiletgedeelte. Alle konijnen hebben de mogelijkheid om te schuilen tegen extreme weersomstandigheden door middel van een aparte ruimte in het verblijf, en in de winter wordt er gebruik gemaakt van plastic platen voor het gaas (Figuur 9). Deze worden in de zomer weer verwijderd. Alle hokken zijn geverfd met milieuvriendelijke verf zodat de konijnen aan het verblijf kunnen knagen. De konijnen hebben genoeg ruimte en de konijnen in verblijf E, F en G hebben toegang tot een (buiten) ren met een stenen ondergrond (Figuur 10).

Figuur 9 Mogelijkheid tot schuilen

Figuur 10 (buiten) ren

Goede gezondheid

Bij de beoordeling van de criteria met betrekking tot de gezondheid van de konijnen wordt gekeken naar voetzoolaandoeningen, zichtbare gebitsproblemen, overgroeide nagels, laesies, de vachtconditie, kreupelheid, diarree, uitvloeiingen, mortaliteit, het vaccinatiebeleid en quarantaine. Scores zijn te vinden in Tabel 6 met daaronder de bevindingen met betrekking tot deze criteria.

Tabel 6: Scores van de criteria met betrekking tot het welzijnsprincipe Gezondheid.

Criterium	1	2	3	4	5	Score
Voetzoolaandoeningen	*	*	*	*	*	*
Gebitsproblemen	*	*	*	*	*	*
Overgroeide nagels	*	*	*	*	*	*
Laesies (verwondingen) door soortgenoten en/of omgeving	*	*	*	*	*	*
Vachtconditie	*	*	*	*	*	*
Kreupelheid	*	*	*	*	*	*
Diarree	*	*	*	*	*	*
Uitvloeiingen (oog, neus, vulva)	*	*	*	*	*	*
Criterium						Score
Mortaliteit						2
Vaccinatiebeleid*						1
Quarantaine						0

*Tegenwoordig is het niet meer nodig een konijn meer dan 1x per jaar te vaccineren. In dit protocol is echter nog opgenomen dat een konijn 2x per jaar gevaccineerd dient te worden. Vandaar dat een score van 1 is toegewezen.

Zoals eerder vermeld was het hanteren van de konijnen niet mogelijk. Daarom is er geen score gegeven voor voetzoolaandoeningen, gebitsproblemen, overgroeide nagels, laesies, de vachtconditie, kreupelheid, diarree, en uitvloeiingen. Wel worden alle bovenstaande criteria met betrekking tot de gezondheid van de konijnen elke dinsdag gecontroleerd. Verder worden alle konijnen gevaccineerd en wanneer er konijnen sterven of ziek worden wordt dit geregistreerd. Voor elk konijn wordt op een unieke kaart bijzonderheden bijgehouden (Figuur 11). Er is verder geen quarantaine op de kinderboerderij en ook bij logé konijnen wordt er niet gekeken naar vaccinaties en eventuele ziektes.

Figuur 11 Registratie konijnen

Natuurlijk gedrag

Bij de beoordeling van de criteria met betrekking tot het natuurlijk gedrag wordt gekeken naar castratie, positieve sociale interactie, negatieve sociale interactie, groepshuisvesting, graafmogelijkheden, angst voor mensen, abnormaal gedrag, apathie (alertheid), comfortgedrag, mogelijkheid tot onttrekken, verrijking en predators bescherming. Scores zijn te vinden in Tabel 7 met daaronder de bevindingen met betrekking tot deze criteria.

Tabel 7: Scores van de criteria met betrekking tot het welzijnsprincipe Gedrag.

Criterium	A	B	C	D	E	F	G	Score
Castratie								0
Positief sociaal gedrag 1 ^e meting	2	0	0	0	0	2	0	1,2
Positief sociaal gedrag 2 ^e meting	2	2	2	2	2	2	0	
Positief sociaal gedrag 3 ^e meting	2	0	2	2	2	2	0	
Negatief sociaal gedrag 1 ^e meting	2	2	2	2	2	2	2	2
Negatief sociaal gedrag 2 ^e meting	2	2	2	2	2	2	2	
Negatief sociaal gedrag 3 ^e meting	2	2	2	2	2	2	2	
Groepshuisvesting								1
Graafmogelijkheid	1	1	1	1	1	1	1	1
Abnormaal gedrag	2	2	2	2	2	2	2	2
Abnormaal gedrag	2	2	2	2	2	2	2	
Abnormaal gedrag	2	2	2	2	2	2	2	
Comfortgedrag 1 ^e meting	2	2	2	2	2	2	2	1,9
Comfortgedrag 2 ^e meting	2	2	2	2	2	2	2	
Comfortgedrag 3 ^e meting	2	0	2	2	2	2	2	
Mogelijkheid tot onttrekken	1	1	1	1	1	1	1	1
Verrijking	1	1	1	1	2	2	2	1,43
Predatorbescherming	1	1	1	1	0	0	0	0,6

Criterium	1A	2C	3E	4F1	5F2	Score
Apathie (gebrek aan alertheid)	2	2	2	2	2	2
Criterium	1A	2B	3D	4F	5G	Score
Angst voor mensen	2	2	1	2	1	1,14

Zes van de zeven verblijven zijn groepshuisvestingen. Één konijn zit solitair omdat de 'partner' recent is gestorven. Wel kan dit konijn contact hebben met zijn soortgenoten door het gaas wat gebruikt is om de verblijven te scheiden (Figuur 12). De konijnen in de groepshuisvestingen vertonen veel positief sociaal gedrag en geen negatief sociaal gedrag. Verder is er geen abnormaal gedrag gesignaleerd en vertonen veel konijnen comfortgedrag.

Figuur 12 Gaas om de verblijven te scheiden

Figuur 13 Hout als verrijking

Er is een dunne laag stro en zaagsel aanwezig waar de konijnen in kunnen graven. Verder hebben de konijnen de mogelijkheid om zich te onttrekken en is er in elk verblijf verrijking aanwezig bestaande uit houtblokken (Figuur 13) en een verhoging in het verblijf. Predators kunnen in het zicht komen van de konijnen en bij de verblijven E, F en G kan de predator het verblijf betreden. Wel worden deze konijnen in deze verblijven 'nachts opgesloten in het binnenverblijf'.

Figuur 14 Tennisbal in het verblijf

De konijnen reageren alert op een nieuw object in het verblijf bestaande uit een tennisbal (Figuur 14) en geen enkel konijn vertoont angst voor mensen.

Conclusie

In Tabel 8 staan alle scores vermenigvuldigd met de weegfactor. De uiteindelijke score met de daarbij horende beoordeling is onderaan de tabel te vinden.

Tabel 8: Score.

Parameter	Criterium	Weegfactor	Score	Totaal
Goede voeding				
	Lichaamsconditie	2	*	*
	Drinkwatervoorziening	3	2	6
	Voorziening van ruwvoer	2	2	4
	Voorziening van overig voer	1	2	2
Totaal Goede voeding		3	12	36
Goede Huisvesting				
	Hygiëne huisvesting	3	0,71	2,13
	Aanwezigheid van schuil mogelijkheid	4	2	8
	Voldoende ruimte	3	2	6
	(Buiten) Ren	2	0,86	1,72
Totaal Goede huisvesting		3	17,85	53,55
Goede gezondheid				
	Voetzoolaandoeningen	3	*	*
	Gebitsaandoeningen	3	*	*
	Overgroeide nagels	2	*	*
	Laesies	2	*	*
	Vachtconditie	2	*	*
	Kreupelheid	2	*	*
	Diarree	2	*	*
	Uitvloeiingen	2	*	*
	Mortaliteit	1	2	2
	Vaccinatiebeleid	2	1	2
	Quarantaine	2	0	0
Totaal Goede gezondheid		1,2	4	4,8
Natuurlijk gedrag				
	Castratie	1	0	0
	Positieve sociale interactie	3	1,2	3,6
	Negatieve sociale interactie	3	2	6
	Groepshuisvesting	3	1	3
	Graafmogelijkheid	1	1	1
	Angst voor mensen	1	1,14	1,14
	Abnormaal gedrag	2	2	4
	Apathie (alertheid)	1	2	2
	Comfortgedrag	3	1,9	5,7
	Mogelijkheid tot onttrekken	4	1	4
	Verrijking	1	1,43	1,43
	Predatorbescherming	1	0	0,6
Totaal Natuurlijk gedrag		1	32,47	32,47
Totaal				126,82

Bij een score van 126,82 wordt het welzijn van de konijnen als voldoende beschouwd. De criteria waarbij het hanteren van een konijn nodig was zijn echter niet meegenomen. Bij de criteria waar hanteren voor nodig was vielen nog 55,2 punten te behalen. Wanneer de optimale score voor gezondheid behaald zou worden en opgeteld wordt bij de huidige score, 126.82, wordt het totaal 182,02. Bij een welzijnsscore van 182,02 wordt het welzijn van de konijnen beoordeeld als goed.

In Tabel 9, 10, 11, 12 en 13 worden alle sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren besproken met betrekking tot Voeding, Huisvesting, Gezondheid, Administratie en Natuurlijk gedrag.

Voeding

Tabel 9: Sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren met betrekking tot Voeding.

Sterk	Verbeterpunten	Relevante risicofactoren
Alle drinkwatervoorzieningen zijn schoon en werkend bestaande uit flessen met drinknippels.	Overig voer	De konijnen krijgen elke ochtend dezelfde hoeveelheid overig voer bestaande uit een stuk wortel, een stuk peen en een stuk brood. In de natuur eet een konijn echter verschillende soorten gras, fruit en kruiden in plaats van constant hetzelfde.
Alle konijnen hebben constant toegang tot vers ruwvoer (hooi) wat wordt aangeboden in een ruif.		
Al het voer wat de konijnen krijgen wordt bijgehouden op een lijst welke aangeeft wat voor voer, en welke hoeveelheid er gegeven kan/mag worden.		

Onder voeding vallen de volgende criteria; lichaamsconditie, drinkwatervoorziening, voorziening van ruwvoer en voorziening van overig voer.

Huisvesting

Tabel 10: Sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren met betrekking tot Huisvesting.

Sterk	Verbeterpunten	Relevante risicofactoren
Alle konijnen hebben de mogelijkheid te schuilen tegen extreme weersomstandigheden door middel van een aparte ruimte in het verblijf en in de winter plastic platen voor het gaas.	Hygiëne huisvesting	Wanneer het verblijf niet schoon genoeg is, is er een grote kans op de volgende problemen (mede omdat een konijn vaak ook eet van de ondergrond): • Voetzoolaandoeningen Een vieze, natte bedding en contaminatie met faeces en urine kan zorgen voor een ontsteking van de huid. • Myasis Myasis wordt veroorzaakt door een vlieg die eitjes legt in aangekoekte ontlasting of een vieze vacht(meestal in de onderkant van de staart of tussen de achterpoten). Meestal is een Myasis te wijten aan overgewicht en/of verkeerde voeding maar wanneer de ondergrond van een vervuild verblijf aan de vacht van het konijn plakken kan dit ook leiden tot Myasis.

		• Luchtwegproblemen De bacterie <i>Pasteurella multocida</i> kan bij een slechte luchtkwaliteit, te hoge ammoniak concentraties of bij stoffig hooi een luchtweginfectie doen opleven bij besmette konijnen. • Verstoppen van het maag-darmkanaal Een niet verteerbare en klonterende ondergrond, waar konijnen soms van eten, kan een verstopping van het maag-darmkanaal veroorzaken. • Coccidiose infecties • Schimmelinfecties
Alle konijnen hebben voldoende ruimte tot hun beschikking in het binnen verblijf en de konijnen in de verblijven E, F en G hebben ook toegang tot een (buiten) ren.	(Buiten) Ren	De bodem van het buitenverblijf bestaat uit steen. Konijnen zijn digitigrade dieren, wat wil zeggen dat ze op hun tenen lopen. Hierdoor kunnen ze problemen ontwikkelen op een harde ondergrond omdat ze dan hun tenen niet kwijt kunnen in de grond. De gewichtsverdeling over de nagels en de metatarsus (middenvoet) wordt verplaatst naar de achterkant van de poot. Hierdoor kunnen er voetzoolaandoeningen ontstaan of problemen met de nagels. Omdat de binnenverblijven ook maar een dunne laag zaagsel en stro bevatten met een harde grond is dit een extra risico.

Onder huisvesting vallen de volgende criteria; hygiëne huisvesting, aanwezigheid van schuilmogelijkheden, voldoende ruimte en (buiten) ren.

Gezondheid

Tabel 11: Sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren met betrekking tot Gezondheid.

Sterk	Verbeterpunten	Relevante risicofactoren
Er zijn geen zichtbare afwijkingen met betrekking tot de gezondheid van de konijnen.		

Onder goede gezondheid vallen de volgende criteria; voetzoolaandoeningen, gebitsproblemen, overgroeide nagels, laesies, vachtconditie, kreupelheid, diarree, uitvloeiingen.

Administratie

Tabel 12: Sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren met betrekking tot Administratie.

Sterk	Verbeterpunten	Relevante risicofactoren
Alle konijnen worden gevaccineerd tegen Myxomatose en VHD.	Quarantaine	Als konijnen symptomen vertonen van een bacteriële of een virale infectie is het van belang het konijn te kunnen scheiden van de overige populatie om te voorkomen dat die ziekte zich verspreidt. Dit moet een aparte ruimte zijn omdat, bijvoorbeeld, VHD en Myxomatose zich makkelijk kunnen verspreiden.

		Wanneer er nieuwe konijnen op de kinderboerderij komen (om welke reden dan ook) is het van belang deze een tijd gescheiden te houden van de overige populatie. Konijnen die geen symptomen vertonen van ziekte kunnen het nog wel zijn (incubatietijd) of bij zich dragen en doorgeven.
Voor elk konijn wordt op een unieke kaart bijgehouden wanneer ze gevaccineerd zijn, ziek worden en uiteindelijk sterven. Mocht een konijn sterven en de oorzaak is onbekend wordt het konijn opgestuurd om onderzocht te worden en zo de doodsoorzaak te achterhalen.		

Onder administratie vallen de volgende criteria; mortaliteit, vaccinatiebeleid en quarantaine.

Natuurlijk gedrag

Tabel 13: Sterke punten, verbeterpunten en risicofactoren met betrekking tot Natuurlijk gedrag.

Sterk	Verbeterpunten	Relevante risicofactoren
De intentie is om alle konijnen in groepen te huisvesten. Hierdoor is er veel positief sociaal gedrag gesignaleerd. Het enige konijn dat solitair is gehuisvest heeft de mogelijkheid sociale interactie te vertonen met andere konijnen omdat de verblijven gescheiden zijn met gaas.	Castratie	Niet-gecastreerde rammen zijn vaak agressiever en territorialer. Dit gedrag kan zich uiten naar soortgenoten, verzorgers en/of bezoekers. Het is niet noodzakelijk niet-gecastreerde rammen solitair te huisvesten maar er moet extra aandacht geschonken worden aan het huisvesten in groepen. Wanneer niet-gecastreerde rammen in de buurt gehuisvest worden van voedsters kan dit schijnzwangerschap veroorzaken wat veel nadelige gevolgen heeft voor de voedsters.
Er is geen negatief sociaal gedrag of abnormaal gedrag gesignaleerd. Veel konijnen vertonen comfortgedrag.	Graafmogelijkheid	De mogelijkheid tot graven is belangrijk voor de fysieke uiting van de instinctieve behoefte van het konijn en hoort tot hun natuurlijke gedragsrepertoire. Gevolgen wanneer de mogelijkheid tot graven ontnomen wordt zijn: • Te lange nagels • Het vertonen van stereotype gedrag naar aanleiding van stress en/of verveling Vanwege de stenen grond in het buitenverblijf en de dunne laag stro en zaagsel in het binnenverblijf kunnen de konijnen last krijgen van hun voetzolen. Dit omdat, zoals eerder vermeld, konijnen digitigrade dieren zijn en hun tenen kwijt moeten kunnen in de grond.

Alle konijnen hebben de mogelijkheid zich tot onttrekken van mensen in een grote afgesloten ruimte in het verblijf. Deze mogelijkheid bevat echter maar één ingang waardoor een ander konijn de ingang wel zou kunnen blokkeren. Omdat er geen negatief gedrag gesignaleerd is wordt dit niet als een risico gezien.	Predators	Konijnen zijn prooidieren en moeten de mogelijkheid hebben te vluchten voor predators. Wanneer deze mogelijkheid ontnomen wordt kan dit stress induceren. Predators in het zicht van konijnen kan leiden tot angst, stress en dus verminderd welzijn.
Alle konijnen hebben verrijking in het verblijf bestaande uit houtblokken en verhogingen waar meerdere malen gebruik van is gemaakt.		
De geselecteerde konijnen reageren alert op een nieuw object binnen het verblijf. Verder vertonen de konijnen geen angst voor mensen.		

Onder natuurlijk gedrag vallen de volgende criteria; castratie, positieve sociale interactie, negatieve sociale interactie, groepshuisvesting, graafmogelijkheden, angst voor mensen, abnormaal gedrag, apathie (alertheid), comfortgedrag, mogelijkheid tot onttrekken, verrijking en predatorbescherming .

Aanbevelingen

Zoals de score aangeeft, kan het konijnenwelzijn op kinderboerderij Wassenaar als ruim voldoende worden beschouwd. Om nog meer toe te voegen aan het welzijn van de konijnen zouden de volgende punten in acht genomen kunnen worden.

Voeding

In de natuur bestaat het voedselrantsoen van een konijn uit kleine hoeveelheden gras, fruit en verschillende soorten kruiden. Om het voedselrantsoen van konijnen in gevangenschap zoveel mogelijk overeen te laten komen met het voedselrantsoen in het wild is het aan te bevelen om konijnen in gevangenschap ook kleine hoeveelheden, verschillende soorten groente te geven in plaats van constant dezelfde grote hoeveelheid groenvoer. Een lijst met geschikte groenten, zoals bijvoorbeeld witlof, andijvie, wortelloof, en radijsblad en ongeschikte groenten, zoals prei, is dan erg belangrijk zodat iedereen weet wat gegeven mag worden.

Huisvesting

De belangrijkste voorwaarde waar een goede huisvesting van konijnen aan moet voldoen is de mogelijkheid tot uiten van het natuurlijke gedrag. Konijnen moeten voldoende ruimte hebben om te springen en te huppen, er moet voldoende verrijking aanwezig zijn om te kunnen graven en spelen en de konijnen moeten gezelschap hebben om sociale gedragingen te vertonen.

De ondergrond van het verblijf moet bedekt worden met een comfortabele laag die graven en verplaatsen toestaat zodat het konijn de ruimte in kan delen naar wens. Deze ondergrond kan het beste bestaan uit een vochtabsorberende laag (zoals zaagsel) en een isolerende laag (zoals stro). Verder zou de bodembedekking ammoniakbindend, stofvrij, niet giftig en te verschromen moeten zijn. Konijnen eten vaak hun bodem en daarom is het zeer belangrijk dat de ondergrond verteerbaar is en niet klontert. Omdat konijnen grote hoeveelheden faeces en urine produceren is het aan te bevelen een speciale hoek te creëren waar de konijnen hun behoefte kunnen doen. Optimaal zou zijn als deze hoek dagelijks wordt verschoond. Verder is het aan te bevelen om het verblijf twee keer per week te verschoonen om onder andere de kans op coccidioseinfecties te verminderen.

Omdat het buitenverblijf een stenen grond heeft is het van belang dat de binnenverblijven een dikke laag zaagsel en stro bevatten zodat de konijnen geen last krijgen van voetzoolaandoeningen. Daarbij zou er in de buitenverblijven gedacht kunnen worden aan bakken met zand waar de konijnen in kunnen graven. Omdat niet alle konijnen toegang hebben tot een (buiten) ren is het aan te raden deze konijnen periodes (3 a 4 uur) in de bestaande buitenverblijven te zetten en de andere konijnen binnen op te sluiten.

Gezondheid en Administratie

Om te voorkomen dat konijnen elkaar tijdens ziekte infecteren is het van belang dat zieke konijnen apart geplaatst kunnen worden. Ook net binnen gekomen konijnen kunnen ziektes met zich meedragen en ook daarvoor is aan te bevelen die eerst in quarantaine te plaatsen voor controle. Een quarantaineverblijf bestaat uit een konijnenverblijf of kooi die afgezonderd, dus in een andere ruimte, van de andere konijnen staat.

Omdat er een vakantieopvang is voor de konijnen is het belangrijk dat er een aparte ruimte is waar deze konijnen gehuisvest kunnen worden. Daarbij moet er goed gecontroleerd worden of de konijnen ziektes hebben en/of gevaccineerd worden. Konijnen kunnen echter ziektes met zich meedragen welke niet zichtbaar, maar wel besmettelijk zijn, en daarom is het aan te bevelen nieuwe konijnen minstens twee weken in quarantaine te plaatsen (Veel ziektes hebben een incubatie tijd van twee weken, wat wil zeggen dat er binnen twee weken zichtbare symptomen zullen zijn).

Natuurlijk gedrag

Het is aan te bevelen alle rammen te castreren en alle voedsters te steriliseren. Niet-gecastreerde rammen kunnen gefrustreerd raken wanneer ze zich niet kunnen voortplanten. Deze frustraties kunnen leiden tot agressiviteit of slopen van het verblijf. Gecastreerde rammen vertonen vaak minder agressie waardoor het makkelijker is ze in groepen te huisvesten. Ook is het van belang om de voedsters gescheiden te houden van rammen, omdat de aanwezigheid van rammen ervoor kan zorgen dat voedsters schijnzwanger worden. Een schijnzwangerschap duurt ongeveer 16 tot 18 dagen waarbij de voedster zich territoriaal kan gaan gedragen en aan het einde van de schijnzwangerschap een nestje gaat bouwen door middel van het uittrekken van haar eigen haren. Dit gedrag veroorzaakt veel stress, pijn en ongerief bij voedsters.

Wanneer het niet mogelijk is om alle konijnen te castreren of steriliseren zouden de groepen moeten bestaan uit alleen rammen of alleen voedsters. Hierbij is het van belang dat de rammen niet in de buurt kunnen komen van voedsters.

Nawoord

Deze audit werd uitgevoerd om een beeld te creëren van problemen die zich voordoen bij het uitvoeren van het Monitoringsprotocol voor Konijnenwelzijn op de Kinderboerderij geschreven door Vere Bedaux en Mariska Oude Nijhuis. Naar aanleiding van de audits op meerdere kinderboerderijen, waaronder Kinderboerderij Wassenaar, zal er een nieuw, verbeterd monitoringsprotocol samengesteld worden. Graag willen wij alle medewerkers van kinderboerderij Wassenaar bedanken voor hun hulp, medewerking en gastvrijheid tijdens het uitvoeren van het monitoringsprotocol. Zonder hulp van alle medewerkende kinderboerderijen zou het niet mogelijk zijn een verbeterd monitoringsprotocol samen te stellen.

Immy Kloet & Franca Paardekooper

13 april, 2013

Leeuwarden